

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ:

ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ
КОНЦЕПЦІЇ В УМОВАХ
ООНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ
СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Монографія

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ:
ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРАКТИЧНІ
КОНЦЕПЦІЇ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ
ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Монографія

*За загальною редакцією
кандидата юридичних наук, доцента Г. Л. Чигриної*

Ірпінь
2026

УДК 351.74
ББК 67.301.16
П 68

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 7 від 29 січня 2026 року)*

Рецензенти:

Синявська Олена Юхимівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правоохоронної діяльності ННІ № 5 Харківського національного університету внутрішніх справ; **Зливко Станіслав Васильович** – доктор юридичних наук, професор, проректор Пенітенціарної академії України; **Комісаров Олександр Геннадійович** – доктор юридичних наук, професор, т.в.о. заступника директора з освітньої та науково-дослідної діяльності Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності НАВС, полковник.

Авторський колектив:

Параниця Сергій Павлович – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності (розділ 6); **Чигрина Галина Леонідівна** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності (вступ, розділ 7); **Бухтіяров Олексій Анатолійович** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності (розділ 2); **Яфонкін Анатолій Олексійович** – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності (розділ 4); **Колос Микола Анатолійович** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри правоохоронної діяльності (розділ 1); **Зверев Антон Віталійович** – викладач кафедри правоохоронної діяльності (розділ 5); **Дозорець Петро Миколайович** – кандидат юридичних наук, працівник правоохоронного органу (розділ 3).

Правоохоронна діяльність: доктринальні та практичні концепції в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки :
П 68 монографія / С. П. Параниця, Г. Л. Чигрина та ін. ; за заг. ред. канд. юрид. наук Г. Л. Чигриної. – Ірпінь : ДПУ, 2026. – 228 с.
ISBN 978-966-337-785-8

У монографії системно досліджено фахові публікації, доктринальні та практичні концепції правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки.

Інформація, викладена в монографії, може бути корисною для формування системи науково-теоретичних і практичних знань здобувачів вищої освіти, використовуватися науковцями, викладачами, працівниками правоохоронних органів та всіма, хто досліджує сферу правоохоронної діяльності.

УДК 351.74
ББК 67.301.16

ISBN 978-966-337-785-8

© Параниця С. П., Чигрина Г. Л. та ін., 2026
© Державний податковий університет, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Природа та сутність правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні	6
РОЗДІЛ 2. Принципи правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні.....	29
РОЗДІЛ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні.....	64
РОЗДІЛ 4. Моделі правоохоронної діяльності: міжнародний досвід.....	95
РОЗДІЛ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України.....	129
РОЗДІЛ 6. Напрями та проблеми реформування діяльності правоохоронних органів в Україні.....	156
РОЗДІЛ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні	196

ВСТУП

Незважаючи на воєнний стан, в Україні триває процес реформування правоохоронних органів. Стратегічним пріоритетом є створення єдиного правоохоронного механізму, орієнтованого на результат, захист національної безпеки та забезпечення громадського порядку. Зокрема, зосереджено увагу на підвищенні ефективності роботи правоохоронних органів, усуненні дублювання функцій, покращенні взаємодії, запобіганні правопорушенням, забезпеченні оперативності проваджень, цифровій трансформації, відкритості та підзвітності. Враховано, що в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки правоохоронна діяльність повинна спрямовуватися на захист: *людини та громадянина* (життя, гідності, конституційних прав, свобод, безпечних умов життєдіяльності людини); *суспільства* (його демократичних цінностей, добробуту, умов для сталого розвитку); *держави* (її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності); *територій, навколишнього природного середовища* (від надзвичайних ситуацій); *української мови як державної; національної пам'яті Українського народу та культурної спадщини*.

За основу взяті ті доктринальні концепції, що дефінують правоохоронну діяльність, як сукупність науково обґрунтованих положень, формують цілісну систему поглядів на принципи, завдання, методи, суб'єктів та об'єкти правоохоронної діяльності, а також визначають місце і роль правоохоронної діяльності в державному управлінні та суспільному житті.

Пріоритетними залишаються практичні концепції правоохоронної діяльності, які, будучи сукупністю принципів, методів і правил, регулюють діяльність правоохоронних органів, пов'язану із забезпеченням законності, правопорядку та захистом прав громадян.

У сфері протидії вчиненню кримінальних правопорушень реформування правоохоронної діяльності спрямоване на оперативність, забезпечення невідворотності відповідальності та захист суспільства від протиправних посягань, дотримання міжнародних стандартів та принципів верховенства права під час кримінального провадження.

Зосереджено увагу на підвищенні довіри до правоохоронних органів, що досягається через сучасні дієві механізми громадського контролю та незалежну експертизу за рахунок збільшення прозорості та підзвітності.

Отже, державна концепція реформування правоохоронної діяльності орієнтована на створення ефективної системи правоохоронних органів, заснованої на принципах законності, дотримання прав людини, деполітизації та взаємодії з громадянським суспільством.

РОЗДІЛ 1

ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ

ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ

СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

(Колос Микола Анатолійович, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, Державний податковий університет)

У різноманітній та багатоплановій діяльності будь-якої держави одне з центральних місць посідає виконання завдань щодо дотримання та захисту прав і свобод людини, охорони прав і законних інтересів державних і недержавних організацій, протидії злочинам та іншими правопорушенням. Така функція держави є однією з основних у сучасному цивілізованому демократичному суспільстві, тому і називається «правоохоронною діяльністю».

На сьогодні Україна й українці переживають жорстоку війну та протистоять безчесному і підлому ворогу, який нехтує не лише законами та звичаями ведення війни, а й свідомо порушує основні права людини. Російська федерація свідомо й цинічно нехтує нормами міжнародного права та співжиття людства загалом. Безумовно, основну боротьбу з ворогом ведуть Збройні Сили України, але не менш важливою залишається і діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення прав та свобод людини, відновлення правопорядку, підтримання правомірної життєдіяльності у суспільстві, що перебуває у стані війни.

Питання, пов'язані з правоохоронною діяльністю та правовим статусом правоохоронних органів, перебували і перебувають у центрі уваги науковців правників, представників теоретико-правової науки, науки державного управління, адміністративного та конституційного права України, інших галузевих наук. Зокрема, зазначену проблематику у своїх дослідженнях розглядали О. М. Бандурка, В. М. Безчасний, О. Г. Братко, А. І. Білас, В. Т. Білоус, В. В. Галунько, В. М. Гірич, В. М. Дубінчак, С. Ф. Денисюк, В. О. Заросило, Ю. О. Загуменна, О. С. Захарова, В. Я. Карабань, М. В. Ковалів, М. В. Коваль, В. В. Ковальська, В. С. Ковальський, Р. А. Калюжний, В. М. Колпаков, А. Т. Комзюк, А. М. Куліш, А. М. Кучук, О. А. Мартиненко, М. І. Мельник, Л. Р. Наливайко, О. Ю. Прокопенко, В. О. Серьогін, В. І. Осадчий,

В. Я. Тацій, Д. С. Тихонова, В. Г. Фатхутдінов, П. І. Хамула, Ю. С. Шемшученко та багато інших.

Сама юридична база, що закладає фундаментальні правові основи правоохоронної діяльності в Україні, в першу чергу представлена Конституцією України як найвищим базовим нормативним документом нашої країни, а також актів національного законодавства, рішень національних (Верховний Суд) та міжнародних (Європейський суд з прав людини) судових інстанцій, інтернаціональних нормативно-правових документів, ратифікованих Верховною Радою України.

Як зазначалося, провідне місце в цій ієрархії займає саме Конституція України [1]. Основний Закон визначає фундаментальне завдання правоохоронної діяльності та є ключовим нормативним документом, на якого опираються всі інші, другорядні нормативно-правові акти національного законодавства. Так, більш детально теоретико-прикладні аспекти правоохоронної діяльності визначено в Законах України, указах і розпорядженнях Президента України, постановах і розпорядженнях Кабінету Міністрів України, відомчих актах тощо.

У науковій літературі запропоновано класифікувати другорядні нормативно-правові акти за критерієм їх юридичної ролі так:

1. Акти про статус окремих правоохоронних органів, до яких належать закони України від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру», від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію», від 25.03.1992 № 2229-XII «Про Службу безпеки України», а також укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, відомчі акти тощо [2, с. 16–17].

2. Спеціальні акти, присвячені виключно питанням про соціальний і правовий захист працівників правоохоронних органів, а саме закони України від 23.12.1993 № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», від 20.12.1991 № 2011-XII «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», а також укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, відомчі акти тощо [2, с. 16–17].

3. Акти про окремі напрями правоохоронної діяльності, зокрема закони України від 21.06.2018 № 2469-VIII «Про національну безпеку України», від 18.02.1992 № 2135-XII «Про оперативно-розшукову діяльність», від 15.02.1995 № 2135-XII «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» тощо [2, с. 16–17].

Крім того, конкретні правові аспекти, що стосуються правоохоронної діяльності, висвітлені в положеннях таких кодифікованих актів: Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI, Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV, Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [2, с. 16–17].

Важливими є нормативні документи, які регулюють правоохоронну діяльність органів під час введення спеціальних режимів у країні, що представлені законами України від 16.03.2000 № 1550-III «Про правовий режим надзвичайного стану», від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», від 21.01.1994 № 3855-XI «Про державну таємницю»; підзаконні акти: указ Президента України, постанови Кабінету Міністрів України тощо [2, с. 16–17].

4. Акти про органи та установи, діяльність яких безпосередньо пов'язана з діяльністю правоохоронних органів, зокрема закони України від 21.12.2016 № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя», від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», від 02.06.2011 № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу», Робоча домовленість між Міністерством внутрішніх справ України та Агентством Європейського Союзу з підготовки співробітників правоохоронних органів (CEPOL) від 05.02.2020, Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 12.07.2017 тощо [2, с. 16–17].

У сукупності, перелічені нормативні документи складають юридичний базис правоохоронної діяльності в Україні та визначають її правову природу. Відповідно, під юридичним базисом правоохоронної діяльності М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Ю. С. Назар, М. Т. Гаврильців, Г. Ю. Лук'янова, А. І. Годяк та М. М. Бліхар пропонують розуміти ієрархічно скомпоновану сукупність нормативно-правових актів, положення яких висвітлюють конкретні теоретико-правові та практичні аспекти правоохоронної діяльності на території визначеної держави [2, с. 16–17].

Одна з актуальних теоретико-методологічних проблем сучасної юриспруденції у сфері правоохоронної діяльності – відсутність єдиного, раціонального, консенсуального визначення (дефініції) поняття «правоохоронна діяльність» насамперед на законодавчому рівні. Крім того, аналіз наукових праць у сфері правоохоронної діяльності дає підстави стверджувати, що юридичною наукою й досі не вироблено

єдиного підходу до вирішення таких принципово важливих питань як визначення правоохоронної діяльності, системи правоохоронних органів, суб'єктів правоохоронної діяльності та структури правоохоронної системи. Більш того, досить часто ці категорії ототожнюються, що в підсумку не лише не сприяє розвитку теорії правоохоронної діяльності, але й справляє негативний вплив на практичну діяльність відповідних органів та організацій щодо реалізації правоохоронної функції держави [2, с. 16–17].

Проблематика поняття «правоохоронна діяльність». Сучасна Україна розвивається відповідно до конституційно закріплених засад суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Існування такої країни є неможливим без ефективної діяльності щодо охорони прав людини та громадянина. До того ж, реальність забезпечення прав і свобод людини на сьогодні є важливим показником досягнутого суспільством рівня цивілізованості. Саме тому більшість країн світу приділяє значну увагу вдосконаленню організації та діяльності правоохоронних органів та організацій як одним із найважливіших інститутів демократичного суспільства. В Україні на тлі економічних, політичних та ідеологічних перетворень проблематика охорони прав і свобод набуває особливої актуальності як у науковому, так і в практичному аспектах. Нагальною є потреба створення ефективної правоохоронної системи, яка б відповідала вимогам сучасності, враховувала останні здобутки юридичної науки, була зорієнтована на реальне виконання практичних завдань у сфері охорони права. Тому зрозумілою є підвищена увага правників, а також суспільства загалом до теми правоохоронної діяльності [6–8; 10; 13–15].

Наразі, як уже зазначалося, чинне вітчизняне законодавство не містить дефініції правоохоронної діяльності, а в наукових джерелах ведеться гостра дискусія щодо поняття правоохоронної діяльності, яке розглядають як у вузькому, так і в широкому розумінні. Відсутній консенсус і щодо сутності правоохоронної діяльності, її змісту, основних та специфічних ознак [6–8; 10; 13–15].

Найбільш розширене визначення міститься в Юридичній енциклопедії за редакцією Ю. С. Шемшученка, де «Правоохоронна діяльність – це система заходів, спрямованих на забезпечення виконання Конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Є засобом зміцнення законності й правопорядку, забезпечення конституційних прав громадян. Здійснюється правоохоронними та іншими

державними органами, а також громадськими організаціями. До форм правоохоронної діяльності належить також скасування незаконних нормативно-правових актів, визнання законів та підзаконних актів Конституційним судом неконституційними тощо. В Україні правовою основою для правоохоронної діяльності є Конституція та інші закони держави. Відповідні державні органи зобов'язані здійснювати цю діяльність у межах наданої їм компетенції» [3, с. 47].

З наданого визначення ми можемо виділити, що завдання правоохоронної діяльності полягає в забезпеченні виконання нормативно-правових актів держави та зміцнення законності й правопорядку, забезпечення конституційних прав громадян. Суб'єктами ж здійснення правоохоронної діяльності є уповноважені державні органи та громадські організації. Водночас доволі цікавим є той факт, що в науковій літературі до кола суб'єктів правоохоронної діяльності віднесено і Конституційний Суд України та інші органи державної влади (невичерпний перелік), хоча, згідно з положеннями статті 1 Закону України від 13.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України», він є органом конституційної юрисдикції [4].

М. І. Мельник та М. І. Хавронюк зазначають, що правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей уповноваженої державою посадової особи через охорону права, відновлення порушеного права, припинення порушеного права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [5, с. 22].

М. І. Ковальська зі свого боку, розглядаючи в широкому розумінні зазначене поняття, визначає правоохоронну діяльність як безперервну, узгоджену діяльність державних і недержавних органів та організацій, спрямовану на створення максимально сприятливих умов для безперешкодної реалізації правових норм, суб'єктивних прав і свобод, профілактику та виявлення правопорушень з метою попередження, припинення, ліквідації їх наслідків, поновлення прав, відшкодування збитків, покарання винних [6, с. 128].

Зі свого боку В. М. Гірич під поняттям правоохоронної діяльності розуміє систему контрольно-ревізійних, оперативно-розшукових, кримінально-процесуальних та адміністративно-примусових заходів, які здійснюються в порядку, визначеному законодавством, з метою

Розділ 1. Природа та сутність правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

підтримання правопорядку, виявлення і безпосереднього припинення правопорушень, що підпадають під дію Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також виконання кримінальних і адміністративних санкцій щодо правопорушників [7]. В. М. Гірич слушно зауважує, що підхід широкого розуміння поняття «правоохоронна діяльність» не дає змоги чітко відрізнити правоохоронну діяльність від управлінської діяльності будь-якого органу або посадової особи, внаслідок чого до правоохоронних органів можуть бути віднесені всі органи держави – від Верховної Ради України, Глави держави і Конституційного Суду України до органів місцевого самоврядування. Науковець акцентує увагу на тому, що органи правосуддя, попри свою очевидну правоохоронну роль, у демократичних правових державах Європи не належать ані до правоохоронних органів, ані до сектору безпеки. Цим підкреслюється їхня незалежність і принцип поділу державної влади. Так, до проблеми відсутності чіткого визначення поняття «правоохоронна діяльність» додається ще одна проблема, яка гостро обговорюється в наукових джерелах, а саме приналежність органів правосуддя до правоохоронної діяльності [7].

Наведемо ще кілька визначень правоохоронної діяльності. Так, Д. С. Тихонова в широкому значенні визначає правоохоронну діяльність як діяльність всіх державних органів та недержавних організацій щодо забезпечення дотримання прав і свобод громадян, їх реалізації, забезпечення законності та правопорядку [8, с. 224].

Зі свого боку Л. Р. Наливайко зазначила, що під правоохоронною діяльністю потрібно розуміти професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі закону та відповідно до закону, а у випадках встановлених законом – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх встановлених та врегульованих правом суспільних відносин [9, с. 5]. Втім Л. Р. Наливайко підкреслює, що процеси гуманізації, що відбуваються в світі, супроводжуються актуалізацією концепції природного права й відходом на другий план нормативіського підходу до праворозуміння. Право не ототожнюється із законом, існування першого вже не пов'язується лише з діяльністю держави. За таких умов потребує переосмислення існуючий підхід до розуміння правоохоронної діяльності. Адже на

сьогодні більшість правників пов'язують цей вид суспільної діяльності лише з діяльністю державних органів, зазначаючи, що так як держава приймає норми права, то лише держава й має їх охороняти, що вона й робить, створюючи органи, які прийнято йменувати правоохоронними. Однак за такого підходу діяльність недержавних організацій, громадян не може визнаватися правоохоронною, навіть якщо вона спрямована на охорону права, виконує завдання, що стоять перед цим видом суспільної діяльності. Тому існує нагальна потреба у створенні ґрунтовної праці, яка дала б цілісне, повне і об'єктивне уявлення про всі аспекти такого явища правового життя, як правоохоронна діяльність [9, с. 5].

Слушним є ще один підхід, у якому вказано, що державні органи і недержавні (громадські) структури, які об'єднані в деяких джерелах одним поняттям «правоохоронні органи», мають цілком різну юридичну природу. Відповідно до цього, в академічній літературі слушно пропонується називати їх по-різному: правоохоронні органи – для державних органів і правоохоронні організації – для недержавних структур [10, с. 92].

Варто ще раз підкреслити, що проблема відсутності дефініції «правоохоронна діяльність» не вирішується й через визначення кола суб'єктів правоохоронної діяльності – переліку правоохоронних органів, адже частина науковців намагаються тлумачити термін «правоохоронна діяльність» через визначення суб'єктів, які уповноважені її здійснювати. Так, відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» правоохоронні органи – це органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, *інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції* [11].

До речі, у зв'язку з цим окремі науковці, зокрема О. С. Захарова та В. Я. Карабань, структурно виділяють систему правоохоронної діяльності як сукупність таких видів діяльності:

- діяльність органів із забезпечення правосуддя;
- діяльність органів прокуратури;

Розділ 1. Природа та сутність правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

– діяльність з виявлення, запобігання та розслідування злочинів;
– діяльність із захисту державної безпеки, державного кордону та охорони громадського порядку [12, с. 19–23].

Для прикладу, А. М. Кучук під правоохоронною діяльністю розуміє професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі та відповідно до закону, а у випадках, встановлених законом, – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин [13, с. 12].

В. Г. Фатхутдінова правоохоронну діяльність характеризує як «здійснювану на основі Конституції України та в межах наданих повноважень діяльність, спрямовану на забезпечення виконання нормативно-правових актів, зміцнення законності та правопорядку, гарантування і забезпечення конституційних прав та інтересів громадян» [14, с. 9].

Цікавою є позиція В. М. Дубінчака, який визначає правоохоронну діяльність як «активну форму поведінки уповноважених суб'єктів, де водночас на законодавчому рівні надано можливість застосування примусових засобів, що націлена на охорону та захист прав, свобод і законних інтересів осіб, та реалізує правоохоронну функцію держави» [15, с. 15].

Зі свого боку С. Ф. Денисюк вважає, що широке трактування правоохоронної діяльності більшою мірою відображає існуючий порядок реалізації охоронної функції права та правоохоронної функції держави. Саме ці інститути можуть бути віднесені до непостійних суб'єктів правоохоронної системи. Такими вони стають лише тоді, коли виникли обставини, необхідність здійснити правову охорону тих чи інших правовідносин [16, с. 32].

Своєю лаконічністю імпонує таке визначення, а саме: правоохоронна діяльність – це самостійний вид державної діяльності, що здійснюється з метою охорони права та держави спеціально уповноваженими на це законодавством органами методами та способами, визначеними законодавством [17, с. 47].

До наведених різноманітних поглядів щодо поняття «правоохоронної діяльності» варто додати й зарубіжний погляд, підхід та досвід. Зокрема, Кембриджський словник надає таке визначення дефініції «правоохоронна діяльність» або «law enforcement» – діяльність із

забезпечення дотримання законів місцевості [18]. Це визначення є дещо віддаленим від юридичного виміру, та попри це, виходячи з його змісту, метою правоохоронної діяльності можна назвати забезпечення дотримання норм чинного законодавства конкретного регіону чи країни. Стосовно суб'єктів, методів, форм чи інших характеристик правоохоронної діяльності інформації немає [18].

Також доволі цікавим є визначення, в якому під правоохоронною діяльністю розуміється діяльність, послуги, поради чи інструкції, що входять до компетенції правоохоронних органів або працівників охорони «освітніх закладів» [18]. Тут автори навмисно виділили працівників охорони освітніх закладів, адже, наприклад, в країнах Західної Європи, де діє організація GardaWorld (GWFS), яка має у своїй структурі Службу безпеки в секторі освіти (Education Sector Security Services), що займається правоохоронною діяльністю безпосередньо в закладах освіти [19].

Одним із найбільш аутентичних, з точки зору специфіки державної служби, є визначення правоохоронної діяльності, зазначене на 27-му законодавчому скликанні Палати представників штату Гаваї, а саме – діяльність, яку здійснюють правоохоронні органи, охоплюючи: допити без ув'язнення, інтерв'ю, зупинки руху, зупинки на контрольно-пропускних пунктах або блокпостах, зупинки пішоходів, обшуки та інші види обшуків, обшуки за згодою та без згоди людей або майна осіб, обшуки житла, контакти з потенційними жертвами та свідками злочинів тощо [20].

Стандарт ENF-010 від 01.06.2021 «Law Enforcement Recording Devices (Body and Dash Cams)» Поліції штату Індіана містить схоже визначення правоохоронної діяльності – «означає зупинку дорожнього руху, зупинку пішохода, арешт, обшук, розслідування, переслідування, контроль натовпу, контроль дорожнього руху або будь-який інший випадок, коли офіцер здійснює дотримання закону. Термін не включає адміністративну діяльність, таку як оформлення документів» [21].

Отже, підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що *правоохоронна діяльність – це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами через застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням встановленого законом порядку.*

Крім того, доцільно наголосити, що діяльність правоохоронців у період воєнного стану відіграє надто важливу роль як для населення, так і держави. На сьогодні правоохоронці намагаються робити все можливе для захисту громадян, навіть у надто складних ситуаціях, а в нашому випадку, в умовах бойових дій [22, с. 526].

Проблематика співвідношення понять «правоохоронна діяльність» та «правозахисна діяльність». Одним із найважливіших показників демократичного розвитку держави є ефективність системи захисту прав і свобод людини. Цей захист реалізується через два взаємопов'язані, але не тотожні види діяльності – правоохоронну та правозахисну. Часто ці поняття вживаються як синоніми, однак між ними існує принципова різниця. Отже, існує певна проблема щодо співвідношення між цими поняттями, а саме де закінчується функція державного примусу й починається справжній захист людини [6–8; 10; 13–15; 18].

Потрібно зазначити, що в чинному законодавстві відсутнє визначення не лише правоохоронної діяльності, а й інших понять – «правоохоронні органи», «правозахисна діяльність» та «правозахисні організації». На сьогодні усталеного визначення немає ні в нормативній, ні в науковій площині. Така ситуація викликає певні труднощі, адже обов'язковою умовою ефективного функціонування правоохоронних інституцій є чітка регламентація їх діяльності [23].

У змісті Конституції України не вживається поняття «правоохоронна діяльність чи «правозахисна діяльність». Відповідно до статті 17 Конституції України забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та *правоохоронні органи* держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [23].

Правоохоронна діяльність спрямована на забезпечення дотримання законності, охорону суспільного порядку та боротьбу зі злочинністю, тоді як правозахисна – на захист людини від порушень її прав, зокрема з боку самих правоохоронних чи державних органів. Як зазначає В. К. Колпаков [23], правоохоронна діяльність має чітко визначений державно-владний характер, спирається на примус і санкції, діє в межах закону і спрямована на підтримання публічного порядку. Так, правоохоронна діяльність – це, насамперед, владна, організаційно-правова, іноді примусова діяльність, яка реалізує норму права через забезпечення відповідальності за її порушення [23].

Зі свого боку правозахисна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на захист, поновлення та гарантування прав і свобод людини та громадянина, незалежно від того, хто є порушником – приватна особа, орган влади чи навіть держава. Така діяльність має гуманістичну природу й спрямована не на покарання, а на безпосередній захист вже порушеного права та поновлення, а також на попередження порушень прав людини. Поєднуємо думки вчених, які вважають, що правозахисна діяльність – це діяльність не лише державних інституцій, але й громадських об'єднань, адвокатів, журналістів, міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи, ОБСЄ [24]. Так, правоохоронна діяльність є своєрідним «щитом держави», тоді як правозахисна – «щитом громадянина». Вони мають спільну мету – забезпечення законності, але діють з різних позицій і різними методами. Найбільшої ефективності система демократичного правопорядку досягає тоді, коли правоохоронна та правозахисна діяльність взаємодіють, а не протистоять одна одній [25].

У демократичній правовій державі правоохоронні органи, такі як поліція, прокуратура, суди мають бути не лише каральними органами, а й гарантами прав людини. Водночас представники правозахисних організацій не повинні розглядати державу як «ворога», а як партнера у спільній справі дотримання прав людини. Комісар Ради Європи з прав людини Д. Міятович [26] у своїй доповіді наголосила, що «ефективна держава – це та, яка здатна забезпечити громадський порядок без порушення прав своїх громадян». Надмірна концентрація сили в руках правоохоронних органів без контролю з боку правозахисних інституцій призводить до зловживань владою, корупції, катувань, незаконних затримань [26]. З іншого боку, відсутність ефективної правоохоронної системи створює хаос, безкарність та беззахисність громадян. Отже, *лише взаємний контроль і баланс цих двох сфер забезпечують реальний правопорядок і верховенство права.*

Ще один аргумент А. М. Кучука, який у своїй праці чітко розрізняє поняття «правоохоронна діяльність» і «правозахисна діяльність» та вказує, що охорона насамперед пов'язана з превенцією, недопущенням протиправних дій, а необхідність захисту виникає тоді, коли є перешкоди у здійсненні прав і свобод або виникає загроза їх порушення [13, с. 16].

Проблематика ознак правоохоронної діяльності. Саме поняття правоохоронної діяльності набуло свого значного поширення в різних галузях наукового пізнання, зокрема, політології, соціології та юриспруденції. Однак остаточного свого формулювання та дослідження воно не набуло, незважаючи на те, що законодавчо питання організаційно-правового функціонування правоохоронних органів достатньо регламентоване. У результаті цього в юридичній літературі відсутній чіткий перелік ознак правоохоронної діяльності, не конкретизована відмінність між загальною правоохоронною діяльністю та спеціальною, відбувається ототожнення правоохоронної діяльності з іншими видами державно-владної діяльності (наприклад, судовою), що зі свого боку негативно впливає на правове регулювання правоохоронної сфери, адже досліджуваний вид діяльності держави займає центральне місце в механізмі забезпечення прав і свобод людини й громадянина, публічного порядку та безпеки, а також є об'єктом постійної уваги зі сторони не тільки компетентних органів державної влади, а й суспільства. Це пов'язано з тим, що правоохоронна діяльність є багатогранною та охоплює різні аспекти соціального регулювання, зокрема, прийняття рішень, виконання певних дій та їх правові наслідки [27, с. 20–27].

Відсутність чіткого визначення поняття «правоохоронної діяльності» певним чином впливає на його обсяг та зміст, який визначається за допомогою набору ознак. Залежно від того, як сформульовано поняття, формується і набір цих ознак [28].

Загальновідомими є такі ознаки правоохоронної діяльності:

1. Правоохоронна діяльність носить владний характер, який полягає в реалізації від імені держави та на підставі наданих нею повноважень відповідними органами та посадовими особами, їх приписи є обов'язковими для адресатів [28].

2. Правоохоронна діяльність реалізується не в будь-якому порядку, не будь-яким способом, а лише із застосуванням законних заходів впливу до правопорушників у встановленій формі [28].

3. Правоохоронна діяльність має правозастосовний характер, не приймаються нові юридичні норми, а застосовуються вже чинні. Дії та результати дій суб'єктів правоохоронної діяльності спрямовані на інших суб'єктів права, створюючи, змінюючи або припиняючи їх права та обов'язки [28].

4. Реалізація правоохоронної діяльності покладається на спеціально уповноважені органи, які, для виконання правоохоронних функцій, держава наділяє коштами та матеріальними ресурсами [28].

Науковець А. М. Кучук, підтримуючи думку Л. Р. Наливайко, щодо ознак правоохоронної діяльності вирізняє такі:

1) спрямованість на охорону прав і свобод громадян, законності та правопорядку всіх встановлених і врегульованих правом суспільних відносин;

2) реалізація на підставі та відповідно до закону, а в деяких випадках – у відповідній процесуальній формі;

3) під час її здійснення застосовуються переважно правові засоби;

4) здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі;

5) початок правоохоронної діяльності в кожному випадку повинен мати відповідний привід – повідомлення про скоєння правопорушення чи безпосереднє його виявлення, необхідність з'ясувати обставини його вчинення, припинити, попередити злочин чи інше правопорушення, захистити права та свободи людини та громадянина, надати необхідну правову допомогу [9, с. 6].

Сукупність наведених ознак розширює традиційний підхід до змісту правоохоронної діяльності, за якого лише держава в особі державних органів є суб'єктом охорони права та, відповідно, прав і свобод громадян [9, с. 6].

У своєму дисертаційному дослідженні А. І. Білас вказує, що основними питомими, характерними, відмінними від інших видів діяльності ознаками саме правоохоронної діяльності називають такі:

– в її основі – завдання з розгляду юридичної справи;

– здійснюється компетентними державними і недержавними суб'єктами, коло яких визначається чинними законодавчими актами;

– використовуються різні форми реалізації правових норм;

– приймаються відповідні процесуальні акти реалізації, що мають офіційний характер і передбачену законодавством форму;

– вона реалізується в чітко визначеній процесуальній формі та з використанням різноманітних юридичних методів [29, с. 424–426].

Серед ознак правоохоронної діяльності в науковій та академічній літературі також називають: публічність, професійність, процедурно-процесуальний характер, юрисдикційний характер, високу нормативність [29, с. 424–426].

Зупинимося на розгляді окремих ознак правоохоронної діяльності.

Процедурно-процесуальний характер як ознака правоохоронної діяльності. Однією з ознак правоохоронної діяльності є її процедурний характер діяльності. Вона передбачає, що способи здійснення правоохоронної діяльності складаються зі спеціально встановлених юридичних процедур: подання позову, подання заяви про правопорушення або про злочин, подання звернення, опитування, допит тощо. Порушення посадовими особами правоохоронних органів встановлених процедур визнають істотним порушенням процесуального законодавства. Здебільшого це зумовлює визнання певної дії правоохоронного органу неправомірною [29, с. 424–426].

В окремих джерелах з приводу характеристики цієї ознаки правоохоронної діяльності зазначається, що характерною ознакою правоохоронної діяльності є те, що вони мають протокольну форму. Тобто будь-яка процесуальна дія (порушення кримінальної справи, допит, обшук, затримання підозрілого, пред'явлення обвинувачення тощо) має протоколюватися, при цьому вимоги до складання акта чи протоколу є однаковими для всіх учасників кримінального, цивільного судочинства або запровадження адміністративних правопорушень. Це стосується і вимог до складання процесуальних актів іншими суб'єктами правоохорони: прокурора, слідчого, органу дізнання. Отже, процедурна (процесуальна) ознака правоохоронної діяльності вказує на формальну визначеність цієї діяльності та неприпустимість її порушення [29, с. 424–426].

Професійність як ознака правоохоронної діяльності. Також суттєвою ознакою правоохоронної діяльності науковці визначають статусну (професійну) ознаку особи, яка є уповноваженим державою суб'єктом такої діяльності. Здійснювати заходи з охорони права, відновлення порушеного права, виявлення та розслідування злочинів, підтримання правопорядку має компетентна, фахово підготовлена, процесуально вповноважена державою посадова особа, яку позбавлено права обіймати будь-яку іншу посаду [29, с. 424–426].

До завдань правоохоронної діяльності належить захист:

- прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності;
- встановленого Конституцією України суспільного ладу держави;
- суверенітету та територіальної цілісності України.

Особливе місце серед завдань правоохоронної діяльності посідає захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки.

Одним із найважливіших показників демократичності держави та панування в ній принципу верховенства права є реальність забезпечення прав і свобод людини. Саме тому більшість країн світу приділяють значну увагу вдосконаленню організації та діяльності правоохоронних органів. Як показує досвід, наявність у державі конституційного законодавства, що визнає основні права і свободи людини та громадянина, не є гарантією створення належних умов для їх охорони та захисту від протиправних посягань і подальше їх поновлення. Саме якісна та гармонійна робота державних інститутів, створених для досягнення цієї мети, має стати основою в забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина [30–33].

Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втручатися та захищати, коли такий захист необхідний. Для багатьох правоохоронні органи також можуть бути символом цілісності суспільства та його прихильності до цінності честі й обов'язку. Правоохоронні органи представляють монополію держави на використання примусу, що зі свого боку є необхідною умовою для забезпечення ефективної діяльності закону. Їх завдання – утримати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, поганих намірів та змови вчиняти незаконні дії. Тому до правоохоронних органів та їхнього професіоналізму пред'являються особливі вимоги, які стосуються відокремленості правоохоронної системи від політики, ієрархічної структури, квазі-воєнного характеру, зобов'язання вести ефективну діяльність, централізованого командування, технологічного забезпечення, добре освічених працівників та високих норм етики. Тільки за умови високопрофесійної роботи правоохоронної системи вона сумісна з демократією, а вимоги професіоналізму значною мірою пов'язані з поняттям «ефективності влади». Правоохоронні органи мають потужну зброю проти приватних систем панування, але разом можуть стати інструментом узурпації влади. Враховуючи це, завданням демократії є забезпечення балансу, за якого правоохоронна система є ефективним засобом стримування приватного панування і не перетворюється на інструмент окремих політичних сил.

Тому державі важливо мати ефективну систему правового регулювання діяльності правоохоронних органів з чітко визначеними повноваженнями, механізмом внутрішнього та зовнішнього нагляду за їх виконанням та систему вимог щодо здійснення таких повноважень [30–33].

Поняття позитивних зобов'язань держави суттєво впливає на формування цієї системи. Саме з державними правоохоронними органами вона значною мірою пов'язана у сфері ефективного виконання своїх позитивних зобов'язань у галузі прав людини. В Україні поняття «правоохоронні органи» стало використовуватися після прийняття Конституції України 1996 року. Норми Основного Закону передбачають, що забезпечення державної безпеки та охорони державного кордону України – це сфера відповідних військових формувань та правоохоронних органів, організація та правила експлуатації, що визначено в Законі. Так, у Конституції України поняття «правоохоронні органи» використовується лише один раз – у частині 3 статті 17, де спеціальне завдання забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону України покладено на відповідні формування військових частин та правоохоронних органів, організацію та принципи дії яких визначено в Законі [30, с. 55].

У науковій літературі існує позиція, за якою правоохоронна діяльність характеризується низкою специфічних ознак, може здійснюватися тільки із застосуванням юридичних заходів впливу, до яких належать заходи державного примусу і державного стягнення. Так, до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, може бути застосоване кримінальне покарання, встановлене Кримінальним кодексом України, або інший передбачений законодавством захід впливу; юридичні заходи впливу, які застосовуються під час здійснення такої діяльності, повинні суворо відповідати вимогам законів, що регламентують їх застосування; реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури. Рішення про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу приймаються за встановленими законом правилами, дотримання яких обов'язкове. Наслідком порушення цих правил може бути визнання прийнятого рішення незаконним і недійсним [30–33].

На думку О. Ю. Прокопенко, за рахунок аналізу наведених вище позицій правознавців здається можливим виокремити ряд характерних ознак, що притаманні правоохоронній діяльності:

1) правоохоронна діяльність є професією, тобто здійснюється безперервно на постійній основі;

2) правоохоронна діяльність є пріоритетною формою діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні;

3) правоохоронна діяльність здійснюється на основі та на виконання положень чинного національного законодавства. З цього приводу зазначимо, що правові засади здійснення правоохоронної діяльності закріплено на законодавчому рівні;

4) правоохоронна діяльність здійснюється із застосуванням різних методів впливу на суспільні відносини. Провідне місце посідає переконання, водночас як крайній засіб застосовуються й примусові методи;

5) основною метою правоохоронної діяльності є недопущення законних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. У разі ж вчинення посягання на вищенаведені соціальні цінності правоохоронна діяльність перетворюється на захисну, метою якої є припинення правопорушення, відновлення порушених прав, свобод та інтересів і вжиття заходів, направлених на притягнення винних до відповідного виду юридичної відповідальності [31, с. 52].

Потрібно додати, що в науковій літературі окремими науковцями здійснено класифікацію видів правоохоронної діяльності.

Наприклад, В. М. Дубінчак у своєму дисертаційному дослідженні пропонує класифікувати правоохоронну діяльність на різновиди за такими критеріями:

1) залежно від суб'єктів правоохоронної діяльності:

– діяльність, що здійснюється безпосередньо органами держави та посадовими особами;

– санкціонована діяльність, що потребує затвердження компетентними органами;

– делегована діяльність, що реалізується за попереднім уповноваженням владних структур;

– діяльність громадських утворень;

Розділ 1. Природа та сутність правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

- 2) залежно від характеру дій суб'єктів правоохоронної діяльності:
- діяльність безпосередніх суб'єктів юридичної діяльності, що реалізують надані їм державою повноваження в правовій сфері;
 - діяльність учасників правової сфери, що реалізують суб'єктивні права та інтереси;
 - залежно від впливу на суспільство на стабілізувальну та динамічну;
 - залежно від характеру юридичних фактів, що спричиняють правоохоронну діяльність на регулятивну та охоронну;
 - залежно від часу здійснення правоохоронної діяльності на поточну та надзвичайну;
 - залежно від сфери поширення правоохоронної діяльності на загальну, відомчу та місцеву [15].

На нашу думку, такий підхід більше відповідає поняттю систематизації, а не класифікації.

Сутність правоохоронної діяльності. Підбиваючи підсумки, більш раціональним з погляду права буде твердження, що правоохоронною є конкретні види діяльності, визначені в повноваженнях правоохоронних органів держави, а не навпаки. А. М. Куліш логічно виділяє теоретичні 2 етапи визначення сутнісних характеристик правоохоронної діяльності:

1. Визначити сутнісні ознаки з огляду на результати лінгвістичного аналізу поняття «правоохоронна діяльність», однак цей етап не дає змоги виділити суто юридичні особливості правоохоронної діяльності, адже юридична природа явища правоохоронної діяльності не обов'язково буде достеменно схожою до лінгвістичної і навпаки;

2. Екстраполювати формально визначені конкретні характеристики правового статусу правоохоронних органів у категорію правоохоронної діяльності. Водночас аналіз доктринальних спеціалізованих академічних джерел є перехідним етапом, адже, по суті, не є «офіційною інстанцією», але може визнаватися як певний опорний ідеал (фундамент), з якого і виходять легальні дефініції [10, с. 92].

На думку І. І. Чорної та А. П. Колесникова, правоохоронна діяльність є зумовленим потребами людини особливим видом соціальної діяльності, яка визначена нормами права та об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини. Вона знаходить своє практичне втілення у процесі функціонування правоохоронних органів, які

повинні попереджати, запобігати правопорушенням і застосовувати державний примус або громадський вплив на осіб, які порушили встановлений законом порядок у суспільстві. В умовах сучасної практики правоохоронні органи, з одного боку, покликані виконувати вимоги законів, що закріплюють права та свободи людини, з іншого – вони наділені відповідними розпорядчими повноваженнями, зокрема і правом розробляти приймати підзаконні акти нормативного характеру, націлені на регулювання «технологій» реалізації прав та свобод громадян. У сучасних умовах становлення української держави, коли відбувається посилення соціальної функції правоохоронних органів, суттєво зростає їх значення не лише як засобу захисту прав та свобод, а і їх забезпечення. Водночас таке забезпечення задіюється як у правозастосовній діяльності, так і в нормотворчій, що є невід’ємною частиною системи правового регулювання [32, с. 137].

На думку В. С. Нікітіна, сутність правоохоронної діяльності виявляється через такі ознаки:

- а) це діяльність, спрямована на охорону права від будь-яких порушень;
- б) здійснюється через застосування нормативно-правових актів;
- в) відповідає приписам матеріального закону;
- г) передбачає дотримання законодавчої процедури;
- д) пов’язана із застосуванням примусу;
- е) реалізується спеціально уповноваженими на те органами [33, с. 174].

Зі свого боку І. П. Хамула вважає, що сутність правоохоронної діяльності полягає в єдиній системі її сутнісних характеристик як систематичної роботи з охорони правопорядку, здійснюваної в певних формах та видах, що є нормативно визначеними та регламентованими (гносеологічна сутність); роботи з охорони інтересів певної частини соціального класу, зокрема і класова сутність; засобу забезпечення правового панування ідей правлячої (пануючої) релігії та поєднання релігійних постулатів і політичних положень (релігійна сутність); способу забезпечення національного розвитку, національної єдності та охорони національних інтересів і самобутності пануючого національного соціуму (національна сутність); засобу гарантування рівних можливостей суб’єктів права та охорони загальнолюдських цінностей (загальносоціальна сутність) [34, с. 15].

Публічний порядок та безпека встановлюються й охороняються державою через її органи, що полягає в забезпеченні належного рівня існування суспільства через захист прав і свобод громадян та створення сприятливих умов для реалізації їх обов'язків. Відсутність дотримання належного рівня публічної безпеки та порядку всередині будь-якої країни спровокує хаос і безлад – за таких умов існування та функціонування громадянського суспільства і власне держави стає неможливим. Отже, забезпечення та підтримання публічної безпеки та порядку – одне з основних завдань держави, що безпосередньо випливає зі змісту ст. 3 Конституції України [30–34].

Отже, можемо дійти висновку, що правоохоронна діяльність – це самостійний вид державної діяльності, що здійснюється з метою охорони права та держави спеціально уповноваженими на це законодавством органами методами та способами, визначеними законодавством. Ключовими специфічними ознаками правоохоронної діяльності є те, що вона реалізується в чітко визначеній процесуальній формі та з використанням різноманітних юридичних методів, в її основі – завдання з розгляду юридичної справи, здійснюється спеціальними уповноваженими органами та установами, є постійною та ординарною діяльністю. Також серед ознак науковці визначають її публічність, професійність, процедурно-процесуальний характер, юрисдикційний характер, високу нормативність. У підсумку окреслена проблематика поняття «правоохоронної діяльності» є багатоаспектною та різноплановою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-В. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.12.2025).
2. Судові та правоохоронні органи : навчальний посібник / Ковалів М. В., Єсімов С. С., Назар Ю. С., Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю., Годяк А. І., Бліхар М. М. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т 5 : П-С. Київ : Юридична думка, 2003. 736 с.

4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

5. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність: закон і коментарі : навчальний посібник. 2-е вид. випр. і доп. К. : Атіка, 2010. 571 с.

6. Ковальська В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 422 с.

7. Гірич В. М. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів. Аналітична записка. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/do-problemi-viznachennya-bazovikh-ponyat-u-konteksti-reformuvannya/> (дата звернення: 04.12.2025).

8. Тихонова Д. С. Поняття «правоохоронна діяльність» і функції правоохоронної діяльності / Проблеми сучасної поліцейстики. 2022.

9. Наливайко Л. Захист та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності. Курс лекцій. Дніпро, 2019. 79 с. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/121.1.pdf> (дата звернення: 04.12.2025).

10. Куліш А. М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Право і безпека*. 2005. № 4'5. С. 90–93.

11. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12/ed20211124#n16> (дата звернення: 02.12.2025).

12. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підруч. / О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін. ; відп. ред. В. Т. Маляренко. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 376 с.

13. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ, 2006. 22 с.

14. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа та гуманістичний вимір : монографія / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 197 с.

15. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. К., 2010. 20 с.

16. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 36 с.

17. Куліш А. М., Миргород-Карпова В. В., Мурач Д. В. Гносеологічний аналіз категорія «правоохоронна діяльність». *Юридичний науковий електронний журнал*. URL : http://lsej.org.ua/3_2022/8.pdf

18. «Law enforcement». Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press, 2022. URL : <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/law-enforcement> (дата звернення: 09.12.2025).

19. Education Sector Security Services. GardaWorld. URL : <https://www.garda.com/security-services-sectors/education-sector-securityservices>

20. House Of Representatives State Of Hawaii. H.B. No. 52. Twenty-Seventh Legislature, 2013. URL : https://www.capitol.hawaii.gov/session2013/Bills/HB52_.HTM (дата звернення: 10.12.2025).

21. Standard operating procedure: State Form 39870(R/S-06). Law Enforcement Recording Devices (Body and Dash Cams). Effective date: June 1, 2021. URL : <https://fox59.com/wp-content/uploads/sites/21/2021/07/Indiana-State-Police-Body-Camera-Policy.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).

22. Кондратюк А. В., Дерій О. В., Костенко Р. С. Правоохоронна діяльність в умовах сучасної практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1/2024. С. 524–526. URL : http://www.lsej.org.ua/1_2024/125.pdf

23. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

24. Кравчук Л. Права людини і громадянина в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 250 с.

25. Правозахисні органи та правозахисна діяльність в Україні : посібник для вищих навчальних закладів за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. О. Заросила та доктора юридичних наук, професора А. М. Кислого. Київ : Видавництво «Людмила», 2019. 168 с.

26. Міятович Д. Звіт Комісара Ради Європи з прав людини про Україну. Страсбург, 2023.

27. Бистрик Г. Правоохоронна діяльність у контексті вдосконалення правових форм діяльності держави. *Юридична Україна*. 2010. № 2.

28. Поняття і ознаки правоохоронної діяльності. URL : <https://arm.navs.edu.ua/books/SPOU/files/1-4.pdf> (дата звернення: 12.12.2025).

29. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Міністерство внутрішніх справ України, Національна академія внутрішніх справ. Львів, 2016. 227 с.

30. Дотримання прав людини в правоохоронній діяльності : навч. посібник / І. П. Андрусак, Д. Є. Забзалюк, П. М. Лепісевич та ін. ; за заг. ред. Д. Є. Забзалюка, Р. Б. Тополевського. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 320 с.

31. Прокопенко О. Ю. Поняття й ознаки правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ як суб'єктів забезпечення правопорядку в регіоні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 16, том 1. С. 50–53.

32. Чорна І. І., Колесніков А. П. Концептуальні засади правоохоронної діяльності в Україні. *Наукові праці Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 136–139.

33. Нікітін В. С. Правовий аналіз поняття «правоохоронна діяльність». Стан та перспективи розвитку адміністративного права України. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 173–174.

34. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Х., 2016. 21 с.

РОЗДІЛ 2

ПРИНЦИПИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

*(Бухтіяров Олексій Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет)*

У зв'язку з проголошеним Україною курсом на європейську інтеграцію та гармонізацію національного законодавства з європейськими й міжнародними стандартами, важливим кроком на цьому шляху є імплементація у вітчизняне право норм і принципів, які вже тривалий час діють у міжнародному правовому просторі. Приєднання до міжнародних конвенцій та врахування практики міжнародних судових інституцій є необхідними передумовами для утвердження в Україні принципів законності, правопорядку, а також забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Надійне та ефективне функціонування правоохоронних органів відіграє ключову роль у забезпеченні конституційного ладу. Від результативності роботи правоохоронних структур значною мірою залежить реалізація національних інтересів і збереження суспільної стабільності. У контексті реформування правоохоронних органів особливої актуальності набуває перегляд та вдосконалення чинних засад їх діяльності, а також запровадження нових принципів, що відповідають сучасним викликам, зокрема євроінтеграційним процесам України [1; 3; 5–6; 8–9].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, була ратифікована у вересні 2014 року і встановлює спільні європейські цінності, які є основою внутрішньої та зовнішньої політики сторін: демократія, верховенство права, повага до прав людини, незалежність, суверенітет, територіальна цілісність та непорушність кордонів [1].

Ратифікувавши Угоду, Україна взяла на себе зобов'язання впроваджувати європейські стандарти у вітчизняну правову систему та діяльність органів державної влади, запозичуючи міжнародний та європейський досвід [1; 3; 5–6; 8–9].

Одним із нагальних завдань, яке потребує оперативного вирішення з боку України, залишається завершення реформи правоохоронної системи, а також проведення ряду супутніх перетворень, адже

саме правоохоронні органи забезпечують гарантії дотримання прав людини та громадянина, що є одним із провідних європейських принципів [1; 3; 5–6; 8–9].

Як зазначає Л. М. Товпига, будь-які реформаційні процеси, зокрема реформування правоохоронної системи, відбуваються з урахуванням міжнародного досвіду та загально визнаних міжнародних стандартів. Цей процес набуває особливого значення, зважаючи на те, що вимога щодо відповідності національного законодавства, особливо в сфері захисту прав людини, високим стандартам ЄС є ключовою для нашої держави [2]. Правоохоронна система займає ключове місце у сфері суспільної безпеки, яка є об'єктом нашого дослідження, тому варто окрему увагу приділити принципам правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні [2].

Для визначення принципів правоохоронної діяльності та їх характеристики в контексті євроінтеграційних процесів в Україні варто дослідити дефініцію принципів.

Тлумачний словник української мови визначає принципи як основні вихідні положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку та/або переконання, норму, правило, яким керується будь-хто [3].

За визначенням П. Т. Полежаєва, принципи мають особливе значення для права, оскільки саме через них найповніше розкривається його сутність з усім багатством властивих йому аспектів і закономірностей. Вони відображають найбільш важливі характеристики змісту правового регулювання суспільних відносин і, відповідно, в концентрованій формі виявляють основні ознаки самого права [4, с. 49].

З гносеологічної точки зору варто акцентувати, що поняття «принцип» має тісний зв'язок із такими категоріями, як «закономірність» і «сутність». Їх однотипний характер дає змогу трактувати правові принципи як відображення закономірностей розвитку суспільства (загальносоціальні принципи) і права (юридичні принципи), а також як вираження його сутності та основного змісту. Варто також зазначити, що слово «принцип» походить із латини – *principium*, що означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засади та правила, які визначають природу, соціальну сутність явища, його спрямованість і ключові характеристики [5, с. 42].

Найчастіше поняття «принцип» вживається у поєднанні з терміном «право». Так, П. О. Недбайло підкреслював, що принципи права є найбільш узагальненими поняттями, які відображають сутність держави і права, слугуючи фундаментальними елементами структури загальної теорії держави і права. Особливого значення питання принципів набуває в умовах наявності прогалів у законодавстві, коли виникає потреба у зверненні до загальноправових засад як орієнтирів для правозастосування. Крім того, науковці розглядають принципи права як один із ключових механізмів, що гарантують правильне застосування правових норм і реалізацію суб'єктивних прав громадян. Вони є основою правомірної поведінки суб'єктів права, зміцнюють законність, удосконалюють правозастосовну практику, сприяють підвищенню обґрунтованості рішень та їх відповідності й доцільності. Завдяки принципам можливо забезпечити справедливу оцінку дій у межах формальних правових норм. Зазначений вчений також звертав увагу на те, що для посилення ефективності цього виду юридичних гарантій потрібно розширювати наукове вивчення принципів права, зокрема з урахуванням їх нормативної природи [6, с. 46].

Отже, принципи є такою категорією, яка визначає сутність відносин у суспільстві та їх врегулювання нормами права. Принципи визначають правила, за якими розвивається та існує суспільство у правовій державі [6–7].

Правові принципи не є винятковим надбанням правової системи окремої держави чи певної історичної епохи – вони мають витoki в усій історії розвитку права. Варто зауважити, що чимало з них сформувалися ще в період римського права. Упродовж століть ці принципи відображали сутність права та знаходили своє застосування в різних історичних контекстах, що свідчить про їхню закономірність. Їх основою є не будь-який суспільний лад, а саме правопорядок, побудований на демократичних і гуманістичних засадах. У протизагуг цього тоталітарні режими або повністю відкидали правову систему, замінюючи її відкритим насильством, або ж декларували визнання права та його принципів лише формально, на практиці їх ігноруючи. Саме в правових принципах закладена демократична і гуманістична традиція права [7, с. 24]. Тобто принципи права є основою для розбудови правопорядку в суспільстві та існування демократичної держави, в якій дотримання прав людини та громадянина є обов'язковою ознакою.

Усі наявні принципи права закріплені в Конституції України, законах, нормативно-правових актах, міжнародних договорах та підзаконних нормативних актах. З огляду на те, чи принципи формують підґрунтя правової системи загалом або окремих її елементів, їх можна поділити за сферою охоплення на такі категорії: загальноправові, міжгалузеві, галузеві та інституційні. Загальноправові принципи характеризують систему права загалом та визначають змістовні риси всіх правових норм, незалежно від сфери їх застосування. Міжгалузеві стосуються кількох споріднених галузей права, галузеві – властиві окремим галузям і підкреслюють їхню специфіку. Інституційні ж принципи діють у межах однорідних суспільних відносин, що регулюються нормами окремих правових інститутів [8, с. 201].

Потрібно наголосити, що принципи права відіграють роль каталізатора еволюційного розвитку будь-якої правової системи. А саме якщо норми права чітко визначені законодавством та обов'язкові для виконання, то принципи права впливають на їх зміну та новації. Значущість принципів полягає в тому, що вони слугують фундаментом правової системи, є її конструктивною основою, формують орієнтири для розвитку законодавства й впливають на формування правосвідомості [7–8].

Принципи права можуть бути безпосередньою основою для прийняття індивідуальних юридичних рішень у конкретних справах, особливо в ситуаціях, коли в законодавстві є прогалини – у таких випадках вони виконують роль самостійного джерела права. Крім того, принципи сприяють правильному тлумаченню правових норм. На відміну від правових норм, які жорстко регламентують поведінку, принципи є більш гнучкими та здатні швидко адаптуватися до змін у суспільстві. Тому застосування та інтерпретація норм права має здійснюватися з урахуванням основоположних правових принципів. І як вже було зазначено вище, основоположним стандартом європейських країн є принцип дотримання прав і свобод людини, який забезпечують та гарантують правоохоронні органи [7–9].

Сучасні демократичні стандарти, що панують у країнах Європейського Союзу, відіграють ключову роль у реформуванні правової системи України та вдосконаленні функціонування правоохоронних органів. Логічним є зростання взаємозв'язку між національними інтересами та цілями інтеграційних об'єднань і міжнародної спільноти,

що спричиняє глибше взаємопроникнення норм національного, регіонального та міжнародного права. Як підкреслюють К. А. Ходаківська та В. Б. Череватюк, євроінтеграція України – це комплексний процес політичного, економічного та соціального зближення з ЄС, який передбачає імплементацію європейських стандартів, особливо у сфері захисту прав людини. Європейський Союз зі свого боку впливає на забезпечення прав людини в Україні через Угоду про асоціацію, яка є складовою частиною національного законодавства та підлягає системному моніторингу, охоплюючи напрями, пов'язані з правами людини. Варто зауважити, що рівень інтеграції в окремих галузях може варіюватися за ступенем реалізації, масштабами та очікуваними часовими рамками досягнення результатів [9].

На сьогодні сучасна Україна впевнено вибудовує своє майбутнє, спираючись на європейські демократичні цінності. У процесі інтеграції до правового й політичного простору Європейського Союзу держава активно долучається до формування спільного європейського майбутнього. Це сприяє її незалежному розвитку й поступовому входженню до кола високорозвинених постіндустріальних країн Європи та світу [2]. Такий курс вимагає якісної законодавчої роботи, підвищення правової обізнаності громадян, а також прискореної адаптації національного права до норм європейської правової системи, зокрема через запозичення ефективних практик діяльності європейських правоохоронних структур [1–2].

Будь-які реформи, зокрема у сфері реформування правоохоронної системи, здійснюються з урахуванням міжнародного досвіду та загальновизнаних стандартів. Це набуває особливої актуальності з огляду на вимогу забезпечення відповідності національного законодавства, особливо в галузі прав людини, високим стандартам Європейського Союзу. У цьому контексті правоохоронні органи активно вибудовують партнерські відносини як з правоохоронними структурами інших держав, так і з міжнародними спеціалізованими організаціями. В умовах посилення інтеграційних процесів між Україною та ЄС правоохоронна співпраця стає вкрай важливою, що вимагає не лише консолідації зусиль держави для ефективного використання можливостей міжнародної взаємодії, а й прийняття скоординованих рішень на національному та міжнародному рівнях щодо вдосконалення нормативно-правової бази та визначення принципів правоохоронної діяльності у світлі євроінтеграційних процесів [2, с. 334].

У сучасних умовах держава, що позиціонує себе як демократична, соціальна і правова, повинна забезпечувати відповідність свого законодавства загальноновизнаним міжнародним стандартам у сфері захисту прав людини. Водночас процеси, спрямовані на гарантування публічної безпеки та правопорядку, мають бути максимально ефективними як для суспільства загалом, так і для кожного громадянина. У сучасному світі такі процеси неможливі без використання міжнародного досвіду щодо організації засобів, інструментів і методів роботи правоохоронних органів, що вимагає застосування нових концептуальних підходів до реалізації правоохоронної функції. Особливу значущість у цьому контексті має впровадження позитивних практик країн Європейського Союзу щодо управління правоохоронною діяльністю. Водночас постає питання доцільності та обґрунтованості повного запитання й імплементації окремих норм законодавства певної європейської країни в українське правове поле, з урахуванням національного менталітету, історичного досвіду державотворення та специфіки функціонування правоохоронних органів. Потрібно критично оцінювати можливості й обмеження такого перенесення досвіду, а також ризики, що можуть виникнути у процесі адаптації європейських моделей до українських реалій [10, с. 23].

Україна ухвалила ряд нормативно-правових актів, які відповідають європейським стандартам у сфері захисту прав і свобод громадян. Проте наявність прогресивного законодавства ще не гарантує ефективного забезпечення цих прав – ключовим чинником є його реальна імплементація, що можлива лише за умови високого рівня правової культури як серед правоохоронців, так і серед громадян. Адже євроінтеграція передбачає не лише зміну законодавства, а й трансформацію суспільної свідомості, відхід від радянських підходів до мислення. Сучасна держава має відповідати новим ціннісним орієнтирам: відповідальності, взаємній повазі, дотриманню правових норм і гідності. Бути європейцем – означає не лише запровадити нові закони, а й неухильно їх дотримуватись [9–10].

Незважаючи на складні умови повномасштабної війни, Україна продовжує активно реформувати свою правову систему, прагнучи до побудови соціальної, демократичної та правової держави, здатної стати повноправним членом Європейського Союзу. Варто пам'ятати, що саме практичне забезпечення прав людини є основним показником

демократичного розвитку держави та суспільства загалом. Саме тому реформа правової системи, удосконалення правового регулювання правоохоронної діяльності й підвищення ефективності механізмів захисту прав людини на основі досвіду цивілізованих країн – це нагальна і життєво необхідна потреба [10, с. 24; 11, с. 49]. Отже, принципи правоохоронної діяльності, які діють та/або запроваджують на сьогодні, мають відповідати стандартам ЄС.

Варто акцентувати увагу на тому, що із проведенням реформи в правоохоронних органах та визначення принципів діяльності правоохоронних органів потрібно приділити увагу перебудові взаємовідносин громадського суспільства та правоохоронних органів. Як зазначає І. Костенко, відповідно до стандартів Європейського Союзу, новостворена поліція та інші правоохоронні органи мали змінити вектор свого розвитку – відмовитися від традиційної «силової» моделі та трансформуватися з репресивної структури, що асоціюється з примусом і відстороненістю від суспільства, у демократичний орган європейського типу. Така модель передбачає демілітаризацію, орієнтацію на служіння громадянам, захист їхніх прав, свобод і законних інтересів, а також надання якісних послуг у сфері правоохоронної діяльності [12, с. 126]. Тобто правоохоронні органи європейського зразка мають діяти як сервісні центри, а не каральні органи, що передбачає служіння захисту прав і свобод людини і громадянина.

У ситуації, коли відсутній єдиний підхід до визначення змісту правоохоронної діяльності, її основних характеристик, напрямів та системи суб'єктів, пріоритетним завданням має стати формулювання принципів, на яких ґрунтується ця діяльність. Саме вони становлять фундамент і вихідну основу всієї системи охорони правопорядку. Водночас тривалий час принципам правоохоронної діяльності не надавали належної уваги як базовим і визначальним елементам цієї сфери, можливо, через те, що їх часто сприймали як суто теоретичні чи абстрактні положення, відірвані від реальної практики функціонування правоохоронних органів, а отже – необов'язкові до застосування. У результаті завдання визначення й аналізу системи принципів розцінювалося як другорядне та недостатньо значуще [9–14].

Але варто зауважити, що правоохоронна діяльність є складним і багатогранним явищем правової реальності, яке пронизується певними загальними ідеями, що формують її як цілісну систему та

пов'язують з різними аспектами суспільного життя – економікою, політикою, культурою. Без глибокого осмислення цих ідей неможливо повністю зрозуміти не лише структуру і функціонування правоохоронних органів, але й сутність держави загалом [16; 13].

Правоохоронна діяльність є ключовим сектором функціонування держави. Вона являє собою суспільно значущу діяльність, що спрямована на охорону законності, прав і свобод громадян. Принципи становлять фундамент усієї системи правоохоронної діяльності й визначають загальні орієнтири щодо її змісту та методів.

Отже, принципи правоохоронної діяльності – це базові положення, ключові ідеї та обов'язкові вимоги, що притаманні правоохоронній формі здійснення функцій держави, які встановлюються до безпосередніх носіїв прав та обов'язків у сфері забезпечення законності і правопорядку, захисту прав і свобод людини й громадянина з метою ефективного втілення напрямів діяльності держави в життя [14].

Для розуміння важливості принципів правоохоронної діяльності доцільно охарактеризувати їх ознаки, а саме: універсальність, нормативність, формальна визначеність, обов'язковість, системність, рівнозначність, об'єктивність, стабільність [13–14].

Універсальність принципів правоохоронної діяльності є специфічним проявом загальноправових засад та уособлюють собою базові ідеї, фундаментальні та керівні положення, що в комплексі розкривають зміст і характер цієї діяльності на всіх рівнях та у всіх сферах діяльності держави.

Нормативність принципів правоохоронної діяльності визначає їх спільність та загальнообов'язковість для всіх суб'єктів здійснення правоохоронної діяльності під час виконання своїх повноважень [13–14].

Формальна визначеність передбачає закріплення принципів правоохоронної діяльності в нормах права, що зі свого боку надає їм обов'язковості дотримання в практичній діяльності суб'єктів правоохоронної діяльності. Невиконання принципів правоохоронної діяльності суб'єктами, які наділені повноваженнями забезпечувати громадський порядок та дотримання прав і свобод людини й громадянина в суспільстві, нівелює їх діяльність [13–14].

Системність принципів правоохоронної діяльності передбачає їх одночасне застосування та дотримання для ефективної правоохоронної діяльності в суспільстві. Кожен принцип, будучи складовою

єдиної системи, відображає окремий аспект організації та функціонування суб'єктів правоохоронної діяльності. Лише у взаємодії з іншими принципами він дає змогу повною мірою розкрити демократичну природу цієї діяльності. Водночас через тісний взаємозв'язок між принципами, порушення навіть одного з них неминуче спричиняє дисбаланс у системі та ускладнює ефективне виконання завдань, покладених на правоохоронні органи [13–14].

Рівнозначність принципів правоохоронної діяльності характеризує їх як основоположні та фундаментальні засади серед яких немає основних чи другорядних. Вони всі мають однакову вагу під час застосування.

Характерною ознакою принципів правоохоронної діяльності є їх об'єктивність. Тобто вони всі відображають реальні закономірності розвитку суспільства та держави [14; 13].

І наостанок, така ознака, як стабільність принципів правоохоронної діяльності, визначає їх постійне та неухильне застосування впродовж тривалого часу. Але варто зауважити, що, незважаючи на їх стабільність, вони можуть змінюватися відповідно до потреб і розвитку суспільства та держави. Так, на сьогодні принципи правоохоронної діяльності змінюють, адаптуючи їх до стандартів країн Європейського Союзу [13–14].

Отже, під принципами правоохоронної діяльності потрібно розуміти притаманні цій сфері базові засади й обов'язкові вимоги до її суб'єктів, які виражають ключові закономірності та фундаментальні положення правозахисної діяльності, відзначаючись універсальністю, високою імперативністю, суспільною значущістю й відносною сталістю. Але варто зауважити, що принципи правоохоронної діяльності – це не готові інструкції та універсальні правила, керуючись якими, правоохоронці могли б автоматично досягти високих результатів. Для ефективної роботи правоохоронних органів дотримання принципів замало, потрібно ще наявність висококваліфікованих працівників з професійним досвідом та навичками, які здатні здійснювати правоохоронні функції від імені держави відповідно до високих європейських стандартів, а саме – неухильного дотримання прав і свобод людини та громадянина [13].

З огляду на наведені положення принципи правоохоронної діяльності можна умовно розділити на дві основні групи:

1. Загальносоціальні принципи – обумовлені рівнем суспільного розвитку, ці засади є відображенням найвищих досягнень людської

цивілізації. До них належать принципи гуманізму, демократизму, соціальної справедливості, рівності всіх перед законом та недискримінації [14].

2. Спеціальні принципи – це свого роду система координат, у межах якої функціонує та вдосконалюється правоохоронна діяльність. До них відносять принципи верховенства права, дотримання прав і свобод людини, законності, політичної нейтральності та позапартійності, відкритості (гласності), професіоналізму, компетентності й незалежності суб'єктів правоохоронної діяльності [14].

Водночас цю класифікацію пропонуємо доповнити характерологічними принципами, які сформовані євроінтеграційними процесами в Україні, а саме: гендерної рівності, прозорості, громадського контролю, взаємодії з органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадськістю [14].

Ґрунтовну характеристику принципів правоохоронної діяльності розпочнемо із загально-соціальних принципів як базових для будь-якої сфери життєдіяльності суспільства, охоплюючи й правоохоронну.

Принцип демократизму полягає в тому, що право та законодавство відображають волю народу – як загальну, так і індивідуальну. Цей принцип реалізується через форми народовладдя, зокрема безпосередню та представницьку демократію. У сфері права він проявляється за допомогою нормативного закріплення правового статусу особи, процедур участі громадян у формуванні органів державної влади, розробці та реалізації правової політики, а також у процесі творення та вдосконалення законодавства. Крім того, принцип демократизму охоплює як внутрішньодержавний, так і міжнародно-правовий виміри, що забезпечує його комплексний характер і взаємозв'язок на різних рівнях правового регулювання. Тобто всі громадяни мають однакові можливості як під час вступу на державну службу до правоохоронних органів, так і гарантовану повагу до своїх прав та свобод з боку державних службовців правоохоронних органів під час реалізації останніми своїх повноважень [14–15].

Принцип гуманізму вважається основоположним принципом будь-якої сфери діяльності чи галузі права. Як слушно зауважує М. В. Костицький, важливим є визнання принципу гуманізму, що є соціальним ідеалом, згідно з яким людина є найвищою цінністю демократичного суспільства. Вся система права має на меті забезпечення

прав і свобод особи. Принцип гуманізму є наскрізним і одним із найфундаментальнішим у праві, адже передбачає визнання гідності людини, забезпечення умов для реалізації її прав і свобод, а також прагнення до загального блага як ключової мети суспільного розвитку. Рівень реалізації цього принципу в правовій системі та ступінь його усвідомлення в суспільній свідомості визначають не лише подальший розвиток права, а й розвиток людства загалом [15, с. 14].

У сучасній філософській думці гуманізм (від лат. *humanus* – людський) трактується як система світоглядних уявлень, у центрі яких перебуває людина, її особистість, високе покликання та право на вільне розкриття власного потенціалу. Ця концепція передбачає, що саме добробут людини є мірилом оцінки ефективності соціальних інститутів, а принцип людяності – основою взаємин між особами, етнічними спільнотами, соціальними верствами та державами [16, с. 134]. Як елемент світової культури, гуманізм істотно вплинув на етичну сферу, утвердивши ідею самоцінності людського існування та земного життя. Існує чимало філософських тлумачень поняття гуманізму; одне з них визначає його як визнання значущості людської особистості, її права на саморозвиток, свободу, щастя та визнання добробуту людини критерієм оцінки суспільних відносин [15, с. 14].

Отже, гуманізм постає як моральна вимога, що регулює поведінку людей, а також як етична категорія, яка визначає людину найвищою соціальною цінністю в системі державних і суспільних відносин. Тобто правоохоронні органи, здійснюючи свої повноваження, зобов'язані права людини та повагу до її особистості враховувати насамперед як вищу цінність у суспільстві [15].

Принцип соціальної справедливості може розглядатися як позаправове явище, що має філософсько-етичне підґрунтя, а також як юридична категорія, яка відображає специфічні властивості правової форми. У правовому контексті справедливість означає здатність законодавства забезпечувати захист політичних, економічних та інших інтересів різних соціальних верств, кожна з яких формує власне уявлення про те, що є справедливим (наприклад, для вільного населення Стародавнього Риму рабство не суперечило принципу справедливості). Як юридична категорія, справедливість виявляється у досягненні відповідності, пропорційності, збалансованості та гармонії між вкладеними зусиллями, витратами чи діями особи та соціальною відповіддю –

у формі визнання, заохочення або осуду. У цьому аспекті принцип справедливості функціонує як фундаментальна засада всієї правової системи [17].

Соціальна справедливість передбачає рівність людей незалежно від їх правового статусу в суспільстві, матеріального становища, кольору шкіри, віросповідання, належності до будь-яких соціальних груп тощо. Кожна особа має рівні права щодо отримання благ чи покарання відповідно до своїх дій. Правоохоронні органи, здійснюючи свою діяльність, зобов'язані дотримуватися справедливості особливо під час притягнення особи до відповідальності, застосована санкція повинна відповідати виключно наслідкам правопорушення [17].

Аналізуючи принцип соціальної справедливості, доцільно звернутися до поглядів відомого британського правознавця лорда Денніса Ллойда, який розрізняє два види справедливості: формальну та реальну. Формальна справедливість ґрунтується на принципі однакового ставлення до однакових ситуацій і передбачає дотримання трьох основних умов: наявність правил, які визначають необхідну поведінку в певних обставинах; їх загальний характер – тобто застосування до всіх осіб або певних категорій, а не вибірково; та неупередженість – реалізація цих норм без дискримінації, примусу чи надмірного поблажливого ставлення. Реальна ж справедливість охоплює ці формальні характеристики, доповнюючи їх змістовним підходом до оцінки ситуацій. Цінність такої концепції полягає не лише в тому, що вона забезпечує прозорість принципів, на яких ґрунтується правова система, а й у тому, що вона дає змогу трансформувати ці принципи в обов'язкові юридичні норми, порушення яких може мати правові наслідки [18, с. 16].

Варто зауважити, що в українській мові поняття «справедливість» трактується як характеристика, похідна від прикметника «справедливий», тобто такого, що діє на основі об'єктивних фактів і позбавлений упередженості. Це поняття охоплює коректне, об'єктивне та неупереджене ставлення до осіб чи явищ, а також поведінку, дії та взаємини між людьми, які узгоджуються з морально-етичними й правовими нормами [19, с. 590].

Правова справедливість вирізняється своєю чіткістю та формалізованістю, часто супроводжується можливістю застосування державного примусу. Всі галузі права покликані забезпечувати справедливість

у відповідних суспільних відносинах, які вони регулюють. Одним із ключових завдань правової системи є запобігання проявам несправедливості. Саме цим має керуватися і діяльність правоохоронних органів, які під час виконання своїх повноважень повинні залишатися неупередженими та незалежними від впливу політичних чи громадських сил, діючи виключно в межах закону [20, с. 12].

Враховуючи той факт, що правоохоронні органи є керуючим суб'єктом щодо суспільства і можуть впливати на нього своїми рішеннями чи діями, то, відповідно, кожна особа має право на справедливе до себе відношення незалежно від міри влади чи статусу суб'єктів, які вступають у відносини. Реалізація принципу соціальної справедливості в правоохоронній діяльності передбачає справедливий розподіл прав, можливостей та влади, що зі свого боку вимагає від правоохоронних органів належного ставлення до підконтрольних суб'єктів [20].

Принцип рівності всіх перед законом та недискримінації. Ідея правової та політичної рівності всіх громадян бере свій початок у Декларації прав людини і громадянина 1789 року. Її подальший розвиток відбувся із закріпленням у ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948 року, де проголошено: «Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» [21, с. 79]. З цього моменту принцип рівності почав набувати чітко визначених юридичних вимог. Нині рівність перед законом визнається фундаментальною правовою нормою, що знайшла своє закріплення в ст. 7 Загальної декларації прав людини, а також у ст. 24 Конституції України [22].

Ідея правової рівності має глибоке історичне коріння, що простежується ще в римському праві, яке формулювало цю засаду як «закони звертаються до всіх одним і тим самим голосом». Відповідно до цього принципу норми права застосовуються однаково до всіх осіб, незалежно від їхніх особистих ознак, кожен має однакові права й обов'язки, а державна влада не має права використовувати закон в інтересах або на шкоду конкретній особі. До того ж цей принцип гарантує кожному право на рівний правовий захист. Сутність рівності перед законом полягає в тому, що всіх людей потрібно оцінювати однаково, навіть попри їхню індивідуальну відмінність. Саме спільні правові ознаки індивідів і дають змогу реалізовувати принцип рівного ставлення до кожної особи [23, с. 82–84].

У сучасних умовах трактування *принципу рівності перед законом* зазнало суттєвої еволюції. Сьогодні воно базується не на ідеї абсолютної однаковості всіх осіб, а на визнанні їхніх відмінностей, що дає підстави для концепції диференційованої рівності. Конституційна норма «усі рівні перед законом і судом» передбачає, що рівність існує лише за наявності однакових умов. Якщо ж умови для суб'єктів права є нерівними, законодавець повинен створювати спеціальні правові механізми, які забезпечують підвищений захист для вразливих або залежних категорій осіб, щоб не допустити недобросовісної конкуренції та забезпечити фактичну рівність. Хоча принцип рівності обов'язків громадянина у прямій формі не сформульований в українському законодавстві, ст. 24 Конституції України, проголошуючи рівність громадян перед законом, водночас передбачає і рівну підлеглість усіх осіб вимогам українського права [22; 23, с. 83].

Отже, рівність усіх перед законом передбачає рівність осіб, які рівні у своїх можливостях. Якщо можливості не рівні, то треба застосовувати заходи та механізми для забезпечення захисту осіб з меншими можливостями для захисту їх прав. Тобто лише маючи рівні права, обов'язки та можливості для реалізації своїх прав особи можуть бути рівними [22–23].

Фактична рівність у правовій площині забезпечується завдяки двом ключовим підходам: принципу диференціації правового регулювання та принципу позитивної дискримінації. Згідно з першим право має враховувати індивідуальні відмінності між людьми – саме це становить суть диференціації. Водночас сфера таких відмінностей, закріплена в законодавстві, не повинна повністю віддзеркалювати існуючий соціальний стан, адже завдання законодавця полягає у спрямуванні суспільних процесів у позитивному напрямі [23, с. 84]. Ігнорування принципу диференціації в юридичній практиці може призвести до прихованого порушення принципу рівності, що в результаті спричиняє дискримінацію.

Саме для подолання такої нерівності в Директиві Ради Європейського Союзу 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року передбачено можливість запровадження позитивної дискримінації або політики позитивних дій. Це означає цілеспрямоване юридичне надання переваг певним категоріям осіб з метою усунення існуючої нерівності через створення більш сприятливих умов – навіть якщо це тимчасово ставить

інші групи в менш вигідне становище. Такий підхід дає можливість перейти від формальної рівності у праві до фактичної рівності за допомогою правових механізмів [23, с. 96].

Звертаючись до історії, неважко виявити приклади застосування позитивної дискримінації в Україні ще в період існування СРСР. Одним із таких прикладів є політика українізації 1920-х років. Так, наприклад, рішення пленуму ЦК 1922 року містило вимогу обов'язкового володіння українською мовою державними службовцями – у разі невиконання цієї умови протягом року передбачалося звільнення з посади. Ці заходи, що мали риси позитивної дискримінації, були нормативно закріплені, що забезпечило їхню ефективність. Сьогодні одним із ключових механізмів реалізації принципу рівності в юридичній сфері та діяльності інституцій є суворе дотримання принципу недискримінації. Саме цей підхід гарантує збалансоване співвідношення між формальною рівністю у праві та фактичною рівністю можливостей [22–23].

Принцип недискримінації в українському праві сформовано на основі міжнародно-правових стандартів та закріплено в Конституції України як ключову засаду конституційно-правового статусу особи і громадянина. Зокрема, ця ідея реалізується в положеннях про рівність (ст. 21, 24), гарантії рівного правового режиму для іноземців і осіб без громадянства (ст. 26), рівні права громадян на доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38), забезпечення рівних можливостей у виборі професії та виду трудової діяльності (ст. 43), рівність прав і обов'язків подружжя (ст. 51), рівні права дітей незалежно від походження чи факту народження (ст. 52). Також принцип недискримінації реалізується через положення про рівне виборче право (ст. 71, 76, 103, 136, 141), рівність усіх форм власності перед законом (ст. 13), рівність професійних спілок та об'єднань громадян (ст. 36), а також рівність учасників судового процесу перед законом і судом (ст. 129) [22].

У правовій системі України принцип недискримінації реалізується не лише через законодавчі акти, але й через судову практику, зокрема через рішення та правові позиції Конституційного Суду України (далі – КСУ). Саме КСУ сформулював ряд ключових положень, які визначають роль принципу рівності як основи правової системи. Зокрема, у рішенні від 12 квітня 2012 року (тлумачення положень

ст. 24 Конституції України) наголошено, що визнання рівності та недопущення дискримінації є не лише конституційними засадами в Україні, але й універсальними цінностями міжнародної правової спільноти. Серед загальних положень особливо важливою є правова позиція про те, що рівність усіх громадян перед законом є гарантією їх правового статусу [24, с. 97–100]. Тобто рівність усіх перед законом та недискримінація гарантовано державою для кожної особи та громадянина незалежно від сфери їх діяльності. Зі свого боку правоохоронні органи є одним із гарантів зазначених принципів як суб'єкт державної влади [24].

Наступна класифікація принципів – це спеціальні принципи. Як було зазначено раніше це основоположні ідеї функціонування правоохоронних органів, засади, якими вони керуються під час реалізації своїх повноважень. І першим та найголовнішим принципом у цій кваліфікації є принцип верховенства права [22–25].

Принцип верховенства права є ключовим критерієм ефективності системи управління в будь-якій демократичній та правовій державі. Його призначення полягає в гарантуванні реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян. Цей принцип є базовим і визначальним, адже спрямований на утвердження демократичних засад як в усій правовій системі загалом, так і в її окремих складових [25, с. 72].

Ст. 8 Конституції України проголошує: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права». Дотримання та практичне втілення цього принципу в діяльності всіх юридичних та фізичних осіб є необхідною умовою існування правової демократичної держави [22].

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» правоохоронні органи у своїй діяльності дотримуються принципу верховенства права, згідно з яким найвищою цінністю визнається людина, її права та свободи, а саме це визначає зміст і напрям державної політики. Крім того, реалізація принципу верховенства права відбувається з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [26].

Верховенство права має ряд ключових характеристик, що підкреслюють його особливу значущість, які були сформульовані загальною теорією права на основі системного аналізу доктринальних джерел, зокрема рішень Європейського суду з прав людини:

по-перше, цей принцип визначає модель правового устрою суспільства та є запобіжником проти свавільного або антидемократичного управління;

по-друге, верховенство права втілює морально-етичний зміст права, виражаючи ідеї природного права та пов'язаних із ним цінностей – людської гідності, справедливості, рівності, а також загальних правових принципів, таких як пропорційність, добросовісність, розумність тощо. У цьому контексті воно є критерієм оцінки правомірності законів і гарантом справедливості правових актів;

по-третьє, принцип верховенства права забезпечує упорядковану побудову правової системи. Його структурні елементи охоплюють законність, правову визначеність, стабільність і передбачуваність права, заборону зловживання дискреційними повноваженнями, недопущення зворотної дії норм, незалежність судової гілки влади, судовий контроль та єдність судової практики [27, с. 501].

Тобто правоохоронні органи, як суб'єкти реалізації державної політики у сфері охорони громадського порядку та законності, здійснюють свою діяльність, визнаючи людину, її права та свободи найвищою цінністю в державі. Принцип забезпечує утримання правоохоронних органів, як суб'єктів владних повноважень, від свавільних дій та зловживання владою [27].

Принцип дотримання прав і свобод людини передбачає, що правоохоронні органи під час виконання своїх повноважень зобов'язані забезпечувати повагу до прав і свобод людини, що гарантовані Конституцією, законами України та міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України, а також сприяти їх реалізації. Обмеження прав і свобод особи можливе лише у випадках і в порядку, визначених Конституцією та законами України, і виключно за умов нагальної потреби та в межах, необхідних для досягнення цілей правоохоронної діяльності. Будь-які дії правоохоронних органів, які пов'язані з обмеженням прав і свобод людини, мають бути негайно припинені в разі досягнення мети або відсутності подальшої потреби в їх застосуванні. Працівникам правоохоронних органів суворо забороняється в будь-якій формі вчиняти, схвалювати, заохочувати або терпіти дії, пов'язані з катуваннями, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням. У разі виявлення фактів катувань або намірів їх застосування кожен працівник правоохоронних органів зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів для припинення таких дій [26].

Відповідно до зазначеного принципу працівники правоохоронних органів у своїй діяльності не допускають жодних привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних або інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, матеріального становища, місця проживання, мови чи будь-яких інших ознак [26].

Принцип законності. Законність є складним соціально-правовим явищем, яке можна осмислювати як принцип, метод і правовий режим. Водночас вона характеризується поєднанням двох взаємопов'язаних складових. Зовнішній (формальний) аспект передбачає обов'язковість виконання вимог законів і підзаконних нормативних актів усіма суб'єктами – державними органами, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями. Внутрішній (сутнісний) аспект стосується наявності правових норм, які мають бути науково обґрунтованими й відповідати загальноправовим засадам [26].

У сфері діяльності правоохоронних органів принцип законності означає точне та неухильне дотримання вимог законодавства. Крім того, цей принцип вимагає, щоб уповноважені суб'єкти застосовували надані їм повноваження виключно в межах, установлених законом, і лише з метою належного виконання покладених на них завдань [13; 14].

Сутність законності як правового режиму полягає в тому, що всі суб'єкти права – незалежно від сфери їхньої діяльності чи виду правового статусу – сумлінно виконують вимоги чинного законодавства. Такий режим можливий лише за умови, коли норми права реалізуються не лише органами державної влади, посадовими особами, держслужбовцями та іншими суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, а й усім суспільством, включно з громадянами, іноземцями та особами без громадянства. У контексті діяльності правоохоронних органів законність як режим означає обов'язкове дотримання чинного законодавства всіма учасниками правовідносин у цій сфері. Такий підхід формує середовище, в якому ідеї верховенства права набувають реального втілення, а права, свободи й законні інтереси громадян і де-юре і де-факто є найвищою цінністю в суспільстві та захищаються державою [28].

Під час виконання службових обов'язків працівники правоохоронних органів мають не лише неухильно дотримуватись вимог чинного законодавства, але й активно сприяти утвердженню законності

та підтриманню правопорядку в суспільстві та державі. Законність повинна реалізовуватись винятково законними методами та способами. У цьому контексті принцип законності вимагає від правоохоронців: безумовного та виняткового підпорядкування правовим нормам; об'єктивного, неупередженого й сумлінного виконання своїх обов'язків та реалізації наданих прав у рамках, формах і способах, визначених законодавством; діяти в межах принципу «дозволено лише те, що прямо передбачено законом» [28].

Сутність принципу законності в діяльності правоохоронних органів полягає в тому, що він сприяє формуванню правопорядку в суспільстві загалом. Діяльність правоохоронних органів за принципом законності дає приклад всім суб'єктам правовідносин діяти, дотримуючись чинного законодавства, що сприяє подальшому розвитку правосвідомості громадян та розбудові правової держави.

Принцип політичної нейтральності та позапартійності для правоохоронних органів, як суб'єктів владних повноважень, є обов'язковим для недопущення порушення вимог антикорупційного законодавства. Крім того, відповідно до вітчизняного законодавства працівники правоохоронних органів у своїй діяльності є незалежними від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань. Політичним партіям заборонено впливати на дії чи рішення правоохоронних органів. Правоохоронні органи зобов'язані забезпечувати захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань і партійної належності [26; 29].

Щодо позапартійності працівників правоохоронних органів, то, спираючись на Закон України «Про державну службу», можемо зазначити, що державний службовець не має права: бути членом політичної партії, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А». На час державної служби на посаді категорії «А» особа зупиняє своє членство в політичній партії; обіймати посади в керівних органах політичної партії; суміщати державну службу зі статусом депутата місцевої ради, якщо такий державний службовець займає посаду державної служби категорії «А»; залучати, використовуючи своє службове становище, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, працівників бюджетної сфери, інших осіб до участі в передвиборній агітації, акціях та заходах, що організовуються політичними партіями; у будь-який інший спосіб використовувати своє службове становище в політичних цілях [30].

Отже, правоохоронні органи політично нейтральні у своїй діяльності та не можуть належати до будь-якої політичної партії. Зі свого боку політичним партіям заборонено здійснювати будь-який вплив на діяльність правоохоронних органів, впливати на їх рішення та скеровувати їх діяльність для власних потреб [30].

Принцип відкритості (гласності) притаманний всім галузям та всім органам виконавчої влади. Гласність означає постійний і відкритий зв'язок органів контролю з громадськістю та засобами масової інформації. Саме через цей механізм реалізується інформаційна складова парламентського контролю, забезпечується прозорість контрольних заходів, що здійснюються парламентом. Варто наголосити, що гласність – це політико-правова концепція, яка виникла в межах ліберально-демократичної традиції та довела свою ефективність і прогресивність на прикладі розвинених західних країн упродовж останніх двох століть. Справжній демократичний та гуманний устрій держави можливий лише за умови формування «відкритого» суспільства, здатного до самоконтролю та саморегулювання, що забезпечується саме реалізацією принципу гласності. Якщо Україна прагне бути сучасною європейською державою, де людина, її права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю, вона має послідовно рухатися цим шляхом [31, с. 23].

Правоохоронні органи здійснюють свою діяльність на засадах відкритості та гласності, що передбачає постійне інформування суспільства та державних контролювальних органів про свою діяльність у сфері охорони та захисту прав і свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку [31].

Публічна інформація, якою володіють правоохоронні органи, має бути доступна для громадськості, крім інформації з обмеженим доступом, та надаватися за вимогою або оприлюднена на офіційних сайтах правоохоронних органів. Так само на офіційних сайтах органів оприлюднюються нормативно-правові акти, які регулюють діяльність правоохоронних органів [31].

Дотримання принципу відкритості та гласності зобов'язує правоохоронні органи надавати проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, до обов'язкового громадського обговорення в порядку [26].

Принцип професіоналізму, компетентності й незалежності суб'єктів правоохоронної діяльності. У процесі здійснення правоохоронної діяльності часто приймаються рішення, що можуть суттєво вплинути на повсякденне життя людини. Будь-яка помилка з боку правоохоронців здатна спричинити серйозні, а інколи й непоправні наслідки. Ускладненість життєвих обставин, з якими доводиться мати справу цим суб'єктам, підвищені процесуальні вимоги до їхніх дій, а також необхідність абстрактного мислення формально-логічного характеру – усе це вимагає високого рівня професійної підготовки. Вимога професіоналізму у правоохоронній діяльності закріплена в законодавстві, що визначає правовий статус відповідних органів, а також є одним із основних завдань освітніх установ, що здійснюють підготовку кадрів для цієї сфери [26]. Професіоналом вважається спеціаліст, який має належну підготовку, володіє необхідними юридичними знаннями, практичними навичками й здатен фахово виконувати функції, передбачені його службовою діяльністю. Правоохоронну діяльність на належному рівні може здійснювати лише кваліфікована й компетентна особа [14]. Компетентність суб'єктів правоохоронної діяльності передбачає не лише знання теоретичних основ права, а й уміння застосовувати ці знання на практиці, наявність досвіду, який забезпечує ефективне, справедливе й професійне виконання правоохоронних функцій. Водночас такі фахівці повинні орієнтуватися в політичних та економічних процесах як у межах держави, так і на міжнародному рівні, а також володіти необхідними психологічними знаннями й уміннями [14; 30–32].

Принцип незалежності суб'єктів правоохоронної діяльності є невід'ємною умовою ефективного захисту прав, свобод, законних інтересів громадян і забезпечення правопорядку. Визнання та дотримання цього принципу є запорукою якісного виконання завдань, покладених на правоохоронні органи, а також формує довіру громадськості до правоохоронної системи і правової держави загалом. Як зазначають С. Д. Гусарев і О. Д. Тихомиров, незалежність юридичної діяльності вилучає будь-який зовнішній вплив на прийняття рішень або надання правових консультацій – незалежно від того, чи це тиск з боку влади, підкуп, залякування або бажання юриста отримати необґрунтовані вигоди [32]. Це стосується і правоохоронної сфери: її представники повинні діяти виключно в межах закону, дотримуючись

принципів справедливості, правової визначеності та суспільної моралі. Незалежність не означає відсутність переконань, але в умовах політичного плюралізму й багатопартійної системи суб'єкти правоохоронної діяльності не повинні підпорядковуватись жодним політичним силам, посадовим особам чи державним структурам. Їхня єдина підлеглість – це вимоги права та закону [32].

Принципи правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні ґрунтуються на необхідності відповідності стандартам Європейського Союзу та вимогам, що випливають із угод про асоціацію та інших міжнародних зобов'язань. До характерологічних принципів правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні ми віднесли принципи гендерної рівності, прозорості, громадського контролю, взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та населенням [14; 32].

Принцип гендерної рівності. Права і свободи людини та громадянина в Україні визначають зміст державної політики, її стратегічну спрямованість, а також є запорукою ефективного просування до побудови правової держави. Вони відіграють ключову роль у формуванні та зміцненні демократичних процесів в Україні як європейській державі. У цьому контексті гендерна рівність у діяльності правоохоронних органів є важливою складовою, що істотно впливає як на якість, так і на зміст її функціонування. Забезпечення гендерного балансу дає змогу не лише розширити напрями роботи правоохоронних органів, а й підвищити ефективність реалізації завдань відповідно до стандартів демократичної держави. Це зі свого боку створює передумови для подальшого розвитку правової державності в Україні та сприяє її інтеграції в європейський правовий простір. Саме з огляду на це обґрунтовано необхідність використання та дотримання принципу гендерної рівності як невід'ємної складової дотримання прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів. Адже цей принцип є одним із найвагоміших і найефективніших чинників, що визначають перспективи розвитку та вдосконалення функціонування кожного правоохоронного органу [32].

Принцип гендерної рівності потрібно розглядати як сукупність базових ідей та положень, сформованих у контексті конкретного історичного розвитку суспільства, які відображають правові цінності,

спрямовані на досягнення гендерної справедливості в усіх сферах – приватній, суспільній та державній. Цей принцип є важливою складовою становлення правової держави та розвитку громадянського суспільства. Гендерна рівність є не лише ціллю, яка має враховуватися під час нормотворчої та правозастосовної діяльності, а й методологічним орієнтиром, що забезпечує ефективні засоби реалізації прав людини. Аналіз змісту принципу гендерної рівності дає змогу стверджувати, що він тісно взаємодіє з іншими основоположними засадами права – такими як принцип верховенства права, законності та інші. Лише в комплексі ці принципи здатні ефективно подолати гендерну нерівність у правах, можливостях і обов'язках жінок і чоловіків та сприяти встановленню реального гендерного балансу в українському суспільстві на євроінтеграційному шляху [33].

Отже, на нашу думку, надзвичайно важливо акцентувати увагу на тому, що в умовах євроінтеграційного розвитку правоохоронних органів, як органів державної влади та необхідності їх постійного вдосконалення відповідно до вимог сучасного, демократичного й збалансованого суспільного запиту, принцип гендерної рівності відіграє ключову роль. Він слугує не лише механізмом реалізації інших прав і свобод людини й громадянина у діяльності правоохоронних органів, а й запобіжником проти дискримінації щодо основоположних прав і свобод, що має надзвичайне значення. Це зі свого боку визначає потребу всебічного аналізу проблем, пов'язаних із його впровадженням, та окреслює подальші напрями розвитку цього правового інституту [34]. На думку науковців, зокрема представників системи МВС, прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 року, а також ряду інших нормативно-правових і підзаконних актів, зокрема внутрівідомчого характеру, стало відправною точкою для формування національного механізму забезпечення гендерної рівності. Цей механізм орієнтований на впровадження міжнародних стандартів у сфері гендерної рівності та недискримінації, а також виконання міжнародних зобов'язань України [35]. На сьогодні система суб'єктів, задіяних у реалізації національного механізму забезпечення гендерної рівності, а також форми, методи, інструменти й підходи до його впровадження є досить розгалуженими та різноманітними. Особливу увагу варто приділити досягненням у цій сфері в секторі безпеки та оборони України. Зокрема, перед

Міністерством внутрішніх справ України постало чимало завдань щодо інтеграції гендерного підходу в управлінську діяльність, функціонування особового складу, структурних підрозділів, участь у місіях та операціях, а також в організацію освітнього процесу в закладах вищої освіти з особливими умовами навчання. Як і багато інших держав, Україна вже має певні досягнення у впровадженні гендерної політики. Водночас залишаються й проблемні аспекти, серед яких – недостатнє розуміння гендерної термінології, наявність стійких стереотипів і уявлень, що ускладнюють подолання гендерної упередженості [36].

Отже, гендерну рівність у діяльності правоохоронних органів України потрібно трактувати як забезпечення рівних прав і можливостей для всіх працівників цих органів під час виконання ними правоохоронних і правозахисних функцій, відповідно до вимог чинного законодавства, незалежно від їх статі [34–36].

Принцип прозорості в діяльності правоохоронних органів означає її зрозумілість і передбачуваність для громадян, а також можливість взаємодії населення, громадських об'єднань і юридичних осіб з правоохоронними органами у процесі реалізації державної політики. Вона забезпечує вплив суспільства на рішення та дії правоохоронних органів, а також гарантує доступ до повної, об'єктивної та достовірної інформації про їх діяльність. Згідно з «Кодексом кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень», ухваленим Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи, принцип відкритості передбачає наявність зовнішнього контролю над адміністративними структурами, а прозорість означає, що всі процеси, що підлягають нагляду, є повністю видимими й доступними для аналізу [37]. Так, принцип прозорості є одним із основоположних засад функціонування правоохоронних органів в умовах євроінтеграції. Він є невід'ємною складовою процесу демократизації державного управління [37].

Згідно з європейськими стандартами, принцип прозорості в діяльності правоохоронних органів передбачає забезпечення кожній зацікавленій особі права на отримання інформації про роботу зазначених органів та ухвалених ними рішень – за умови дотримання визначеного законом порядку. Винятком є інформація, яка має обмежений доступ відповідно до чинного законодавства. У межах цього принципу працівникам правоохоронних органів заборонено обмежувати доступ

громадян до відкритої інформації з метою приховування дій або фактів, які можуть завдати шкоди їх особистому авторитету чи репутації правоохоронних органів загалом. Також заборонено свідоме поширення неповної або неправдивої інформації. Спираючись на доктрину та чинне законодавство, можна виокремити такі основні організаційно-правові форми реалізації принципу прозорості в діяльності правоохоронних органів України: публікація нормативно-правових актів (законів, указів, наказів, постанов тощо), що регулюють їх діяльність, в офіційних джерелах та на сайтах правоохоронних органів; оприлюднення затверджених програм, звітів та інформації про їх реалізацію; приймання звернень громадян щодо вирішення конкретних питань; налагодження взаємодії з громадськістю через вивчення громадської думки, аналізу соціально-політичної ситуації, узгодження приватних, суспільних та державних інтересів; щорічне публічне звітування керівників правоохоронних органів та їх територіальних підрозділів перед громадськістю; участь у відкритих обговореннях через електронні платформи та медіа; висвітлення звітної інформації в медіа [10; 37].

Варто наголосити, що прозорість є ключовими елементами у процесі формування демократичних інститутів. Прозорість діяльності правоохоронних органів свідчить про зрозумілість, обґрунтованість і передбачуваність їх дій, що забезпечує відповідну підтримку з боку суспільства та дає змогу громадськості здійснювати усвідомлений і результативний вплив [10; 37].

Функціонування правоохоронних органів України на основі принципу прозорості є необхідною умовою досягнення різноманітних цілей, основною з яких є підвищення рівня довіри з боку громадян. Це зі свого боку сприятиме подальшому розвитку ефективного громадянського суспільства в Україні [10; 37–38].

Принцип громадського контролю. Громадський контроль потрібно розглядати як одну з форм соціального контролю, яку здійснюють громадські організації та окремі громадяни. Це важливий інструмент демократії, що дає змогу залучати населення до процесів управління державою та суспільством. Головною метою громадського контролю є забезпечення дотримання балансу інтересів у суспільстві та реалізацію прав і свобод, гарантованих Конституцією України. Засоби громадського контролю мають створювати умови для недопущення відхилення діяльності органів влади від законодавчо визначених

цілей, а у випадку виявлення таких відхилень – забезпечувати їх корегування відповідно до встановлених норм. Для досягнення результативності громадського контролю необхідно, щоб його суб'єкти були наділені дієвими інструментами, зокрема законодавчо закріпленими правами та механізмами впливу. На сучасному етапі розвитку України, з огляду на ступінь залучення інститутів громадянського суспільства або окремих осіб до управління державними процесами, доцільно розрізняти прямі (безпосередні) та непрямі (опосередковані) форми громадського контролю. Така класифікація дає змогу точніше визначити специфіку та функціональне значення кожної форми. [10; 37–38].

С. С. Вітвіцький виділяє такі організаційно-правові форми громадського контролю: *безпосередні форми* – це, зокрема, загальні збори громадян, діяльність громадських палат, публічні громадські акції та медіаконтроль; *опосередковані форми* містять звернення до органів публічної влади, участь у виборах, процедури відкликання чи розпуску органів або посадовців, ініціювання відсторонення від посади, звернення до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, участь у всеукраїнському голосуванні; *міжнародні форми* – звернення до Європейського суду з прав людини, Ради з прав людини ООН, договірних органів ООН у сфері прав людини та Міжнародного кримінального суду [38, с. 25–30].

Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні є необхідним чинником для формування правоохоронних структур за зразком країн Європейського Союзу та інших демократично розвинених держав. На рівні законодавства термін «громадський контроль» поки що не має чіткого нормативного визначення. Водночас у Законі України «Про національну безпеку України» подано тлумачення поняття «демократичний цивільний контроль», що охоплює комплекс правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів, здійснюваних відповідно до Конституції та законів України. Його мета – забезпечення принципів верховенства права, законності, підзвітності та прозорості в діяльності органів сектору безпеки і оборони, а також інших структур, пов'язаних із обмеженням прав та свобод громадян у передбачених законом випадках. Такий контроль сприяє підвищенню ефективності їхньої діяльності, реалізації покладених функцій та зміцненню національної безпеки [39].

Громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів є невід'ємною умовою функціонування демократичної держави, адже саме ці органи забезпечують захист життя, здоров'я, прав і свобод громадян, власності, довкілля, а також інтересів суспільства і держави від протиправних посягань [10; 37–39].

Відтак контроль з боку громадськості за їх діяльністю є складовим елементом правової держави та активно функціонувального громадянського суспільства. Аналіз українського законодавства та міжнародно-правових зобов'язань, ратифікованих Україною, дає змогу дійти висновку, що в державі вже сформовано правову основу, необхідну для ефективного функціонування громадського контролю над правоохоронними структурами. Зокрема, стаття 38 Конституції України гарантує громадянам право брати участь в управлінні державними справами [22]. Це положення створює юридичне підґрунтя для здійснення контролю громадянським суспільством за органами державної влади, охоплюючи й правоохоронні органи.

На основі аналізу положень Закону України «Про громадські об'єднання» можна дійти висновку, що ці організації реалізують контрольні функції щодо діяльності правоохоронних органів через ряд правових механізмів. Зокрема, це здійснюється за допомогою представництва та захисту законних інтересів як самих об'єднань, так і їх членів у правоохоронних структурах; участі у формуванні політики у сфері правоохоронної діяльності; організації та проведення масових заходів (зборів, мітингів, демонстрацій тощо); отримання інформації від правоохоронних органів, необхідної для досягнення їхніх цілей; подання звернень; поширення власних ідей та програм; а також заснування засобів масової інформації [40]. Суть громадського контролю полягає в тому, що саме через нього забезпечується розвиток громадянського суспільства, в якому діють активні громадські рухи, політичні партії, формується публічна думка [10; 37; 40–41].

Громадський контроль обмежує надмірну концентрацію державної влади, сприяє діалогу між більшістю та меншістю, відіграє важливу роль у стабілізації суспільних процесів, просуванні позитивних змін, соціалізації особистості та формуванні в громадян почуття відповідальності, здатності до саморегуляції та дотримання соціальних норм і цінностей [41, с. 301–302].

Таким чином, громадський контроль передбачає активну участь інститутів громадянського суспільства у вирішенні питань, що мають загальнодержавне значення, а також у виявленні та недопущенні випадків зловживання владою. Він сприяє створенню умов, необхідних для становлення правової держави й розвитку громадянського суспільства [41].

Серед ключових напрямів організації громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів можна виділити такі: інформування громадськості про зміст програм, ініціатив і пріоритетів у роботі правоохоронних структур, особливо в частині дотримання прав людини і громадянина; проведення профілактичних заходів; відновлення та підтримка громадських формувань з охорони громадського порядку й державного кордону, зокрема через матеріально-технічне забезпечення [40–41].

Отже, громадський контроль не лише сприяє вдосконаленню методів і форм діяльності правоохоронних органів, але й є важливим засобом виявлення порушень, реагування на них та притягнення винних до відповідальності. Зниження рівня довіри до правоохоронної системи стає елементом загальної кризи довіри до влади, що зі свого боку активізує участь громадськості в контролі за цією сферою [40–41].

Варто зауважити, що всі принципи правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні зазнають суттєвих змін та вдосконалення, зумовлених необхідністю адаптації національного законодавства та практик до стандартів Європейського Союзу. Ці зміни спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав людини, верховенства права, боротьби з корупцією, а також зміцнення довіри громадян до правоохоронних органів. Для зміцнення довіри громадян до правоохоронних органів важливим є взаємодія правоохоронних органів з громадськістю, налагодження партнерських та довірливих відносин. Тому саме *принцип взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та громадськістю* є важливим для підвищення авторитету правоохоронних органів та зміцнення довірливих відносин на євроінтеграційному шляху нашої держави. Цей принцип закріплений законодавчо, а саме правоохоронні органи у процесі своєї діяльності взаємодіють з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів [26].

Науковці трактують принцип взаємодії як ключові положення та поняття, що стосуються не окремих елементів чи процесів, а охоплюють усю управлінську систему загалом [42].

Коли йдеться про взаємодію правоохоронних органів з іншими органами державної влади, то варто звернути увагу і на взаємодію у сфері антикорупційного законодавства. Запобігання та боротьба з корупцією є однією з вимог ЄС до України на її шляху до євроінтеграції [42].

У цьому контексті варто звернутися до положень Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року. На міжнародному рівні визначено ряд принципів боротьби з корупцією, які безпосередньо стосуються співпраці між громадськістю, органами державної влади та правоохоронними органами. Зокрема, стаття 13 Конвенції передбачає, що кожна держава-учасниця зобов'язана вживати належних заходів – відповідно до своїх можливостей та на основі внутрішніх правових принципів – для сприяння активній участі осіб і організацій за межами державного сектору (зокрема, громадянського суспільства, неурядових організацій, громадських об'єднань) у процесах запобігання корупції та протидії їй. Ця участь має посилюватись за допомогою таких кроків: а) підвищення рівня прозорості та заохочення участі громадськості у прийнятті рішень; б) забезпечення ефективного доступу до інформації; в) проведення просвітницьких заходів, спрямованих на формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції, зокрема через запровадження освітніх програм у навчальних закладах; г) повага до свободи пошуку, отримання, поширення та оприлюднення інформації, що стосується корупційних проявів [43].

Варто наголосити, що своєчасне виявлення корупційних ризиків і впровадження превентивних антикорупційних заходів дадуть змогу запобігти порушенням з боку державних службовців, сприятимуть підвищенню ефективності роботи правоохоронних органів та зміцненню їх авторитету в суспільстві [42–43].

Зі свого боку принципи взаємодії правоохоронних органів з громадськістю розглядаються як один із ключових напрямів їх діяльності, що має законодавче закріплення. Основи такої взаємодії викладено в положеннях Конституції України, які стосуються співпраці громадян з органами державної влади у сфері охорони громадського порядку та безпеки. Зокрема, стаття 3 Конституції визначає, що держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, а права і свободи людини є визначальними для її політики. Їх утвердження та

забезпечення становлять основний обов'язок держави. Відповідно до статті 36, громадяни України мають право на свободу об'єднання для захисту своїх прав і свобод, а також для задоволення різноманітних інтересів. Статті 38 і 40 надають кожному громадянину, а також об'єднанням громадян, право на участь в управлінні державними справами – як через реалізацію виборчого права, так і через звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування та посадових осіб. Водночас передбачене обов'язкове надання обґрунтованої відповіді в установлені законодавством строки [22; 42–43].

Крім того, ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» містить тлумачення поняття взаємодії правоохоронних органів з населенням на партнерських засадах, а також розкриває механізми її реалізації. Зокрема, зазначено, що діяльність правоохоронних органів повинна відбуватись у тісній співпраці з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями. Така взаємодія ґрунтується на принципах партнерства і має на меті задоволення потреб цих груп. Під час планування оперативної діяльності правоохоронних органів обов'язково враховується специфіка конкретного регіону, а також проблематика, характерна для тієї чи іншої територіальної громади. Ключовим показником ефективності роботи правоохоронних органів визначено рівень довіри з боку населення. Саме він є основним критерієм оцінки їх результативності діяльності [26].

Потреба в безпеці є однією з основоположних людських потреб, і найефективнішим методом її задоволення є тісна співпраця між правоохоронними органами та громадою. Такий підхід базується на взаємодії всіх суб'єктів, відповідальних за забезпечення безпеки: громадян, органів місцевого самоврядування та правоохоронців [26; 44].

Яскравим прикладом взаємодії правоохоронних органів та громади є Community Policing, яка діє в зарубіжних країнах. Community Policing – це взаємодія громадськості та поліції, яка може бути прикладом для всіх правоохоронних органів країни [44].

Терміном Community Policing (CoP) позначають модель взаємодії поліції з громадою, яка передбачає, що поліцейські у своїй діяльності враховують думку мешканців щодо проблем безпеки та громадського порядку в межах конкретної території обслуговування. Це – постійна співпраця поліції, населення та органів місцевого самоврядування з метою створення спільного безпечного середовища [44]. В Україні концепція Community Policing поступово набуває активного

розвитку. Поліцейські, як частина тієї самої громади, яку вони мають охороняти, зацікавлені в тісному контакті та співпраці з населенням, місцевими громадами та суспільством загалом [44].

Організація з безпеки та співробітництва в Європі 2008 року визначила Community Policing як філософію або організаційну стратегію, яка ґрунтується на партнерстві між поліцією та громадою для ефективнішої протидії злочинності, зменшення страху перед злочинцями, запобігання фізичній чи моральній шкоді, а також для збереження добросусідських відносин, що загалом сприяє підвищенню якості життя всіх громадян [44].

Взаємодія з громадськістю для правоохоронних органів є не лише виконанням вимог закону, а й важливим чинником підвищення ефективності їх професійної діяльності. Завдяки активному залученню мешканців, зокрема через спільне патрулювання, громадський нагляд за територією та оперативне інформування, правоохоронці можуть значно ефективніше запобігати вчиненню правопорушень. У результаті зменшується потреба в реагуванні на вже скоєні злочини та в проведенні їх розслідування. Співпраця з ініціативними громадянами дає змогу правоохоронним органам отримати підтримку громади та формувати взаємну довіру. Розв'язання проблем, які хвилюють мешканців, позитивно впливає на сприйняття правоохоронних органів у суспільстві та сприяє створенню їх позитивного іміджу. Крім того, взаємодія з населенням відкриває можливості для підвищення рівня обізнаності громадян щодо діяльності правоохоронних органів – зокрема про межі їх повноважень та доступні альтернативи для вирішення повсякденних проблем [44].

Викладене вище свідчить про те, що імплементація сучасних міжнародних і європейських стандартів у національне законодавство в частині діяльності правоохоронних органів є важливим свідченням того, що держава не лише декларує свою відданість курсу на демократизацію всіх сфер суспільного життя, але й здійснює конкретні практичні кроки для його втілення. Україна вже досягла значного прогресу на цьому шляху, однак залишається ряд проблем, вирішення яких потребує подальшого глибокого юридичного аналізу. Це дасть змогу посилити динаміку адаптації національної правоохоронної системи до міжнародних і європейських стандартів. Водночас у контексті євроінтеграції правоохоронна діяльність в Україні трансформується з каральної до сервісної моделі, де громадянин є центром уваги, а не об'єктом контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75, том 1. С. 83. Ст. 2125.
2. Товпига Л. М. Міжнародний досвід регулювання поліцейської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 333–336. URL : http://lsej.org.ua/1_2023/80.pdf
3. Принцип. Тлумачний словник української мови. URL : <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Полежай П. Т. Сутність права. Харків : Юридичний інститут, 1964. 73. с.
5. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Випуск 3. С. 42–46.
6. Недбайло П. Є. Система юридичних гарантій застосування радянських правових норм. *Правознавство*. 1971. № 3. С. 44–53.
7. Зайчук О. В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22–28.
8. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права. Харків : Право, 2002. 432 с.
9. Ходаківська К. А., Череватюк В. Б. Конституційно-правове забезпечення прав людини в Україні в умовах євроінтеграції. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи* : матер. XIV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 лютого 2024 р. / Національний авіаційний університет. С. 155–157 URL : <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/62827/129-155-157.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).
10. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Доктринальна характеристика суб'єктів публічної адміністрації: сучасний вимір у рамках європеїзації суспільства. *Правова позиція (правонаступник наукового журналу «Вісник Академії митної служби України. Серія: «Право»)*. 2022. Випуск 2 (35). С. 22–26. DOI : <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2022-2.4>
11. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 2, № 63. С. 48–55. DOI : <https://doi.org/10.18372/2307-9061.63.16709>

12. Костенко І., Кісіль А. Правовий аналіз реформування Національної поліції України. *Часопис Київського університету права*. 2021. Випуск 1. С. 125–128. URL : <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.21> (дата звернення: 03.12.2025).

13. Кучук А. М. Захист прав людини та громадянина у правоохоронній діяльності. Конспект лекцій. Дніпро : ДДНУВС, 2016. URL : <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1115/7.1.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).

14. Волоско В. Демократичні принципи діяльності внутрішніх справ. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. 2008. Випуск 2. URL : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik2/fail/Volosko.pdf (дата звернення: 10.12.2025).

15. Костицький М. В. Гуманізм права як прояв вищих (космічних) законів у суспільстві. *Принципи гуманізму та верховенства права як умова розвитку демократичної, соціальної, правової держави* (пам'яті професора В. В. Копейчикова) : матер. міжвуз. наук.-теорет. конф. К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2009. С. 13–15.

16. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редакції). Київ : Абрис, 2002. 742 с.

17. Основні принципи права. URL : <https://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4376-osnovn-principi-prava.html> (дата звернення: 03.12.2025).

18. Бахновська І. П., Сова Ю. В. Загальнолюдські принципи права, як універсальні нормативні засади. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Випуск 4. С. 14–17.

19. Словник української мови : в 11 томах / редкол. : І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук. Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка. 1978. Том 9. 920 с.

20. Сокурєнко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 19 с.

21. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Харків : Право, 2008. 240 с.

22. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

23. Погребняк С. П. Втілення принципу рівності в юридичних актах. *Вісник Акад. прав. наук України*. 2006. № 3 (46). С. 8–20.

24. Рабінович С. П. Принцип рівності прав людини у практиці Конституційного Суду України: проблеми методики застосування. *Вісник Конст. Суду України*. 2015. № 5. С. 97–111.

25. Бобровник С. В. Зміст і значення інституту верховенства права в умовах трансформації суспільства. *Правова держава*. 2008. Вип. 19. С. 69–73.

26. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Голос України*. 2015. № 141–142.

27. Петришин О. В. Загальна теорія права : підручник. Харків : Право, 2020. 568 с.

28. Каленіченко Л. І. Сутність законності в організації та діяльності Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми* : матер. наук.-практ. конференції. Харків, 2019. С. 89–91.

29. Про Бюро економічної безпеки : Закон України від 28.01.2021. *Голос України*. 2021. № 54.

30. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015. *Голос України*. 2015. № 250.

31. Тодика Ю. Конституційний принцип гласності як гарантія основних прав і свобод громадян. *Право України*. 1998. № 6. С. 22–24.

32. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія : наук.-метод. посібник. К. : НАВСУ, 2000. С. 157.

33. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика : монографія. К. : Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.

34. Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Особливості генезису гендерного насильства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. Випуск 2. С. 73–76.

35. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Адміністративно-правова характеристика міжнародно-правових актів, які регулюють гендерну політику під час реалізації публічно-владних повноважень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 164–169 DOI : <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.27>

36. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої влади : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 31 с.

37. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень : ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. URL : <https://rm.coe.int/16802eeddb> (дата звернення: 02.12.2025).

38. Вітвіцький С. С. Громадська експертиза в умовах розвитку громадянського суспільства. *Юридичний вісник*. 2014. № 1. С. 25–30.

39. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. *Голос України*. 2018. № 122.

40. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012. *Голос України*. 2018. № 70.

41. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління. 748 с.

42. Коропатнік І. Мета і принципи взаємодії Збройних Сил України та громадянського суспільства. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. № 3. С. 86–91. URL : <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/17.pdf> (дата звернення: 04.12.2025).

43. Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 р. № 251-V). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 05.12.2025).

44. Взаємодія поліції та громади (Community Policing). URL : https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf (дата звернення: 02.12.2025).

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОНОВЛЕННЯ ПАРАДИГМИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

*(Дозорець Петро Миколайович, кандидат юридичних наук,
працівник правоохоронного органу)*

Оновлення парадигми суспільної безпеки передбачає не лише фізичний захист громадян, а й забезпечення стійкості економіки, протидію корупції, фінансовим злочинам та іншим загрозам, що підривають основи державності [1].

Сучасна модель публічно-управлінської діяльності в системі правоохоронних органів суверенної держави базується на чіткому визначенні і суспільному сприйнятті базових інституціональних парадигм. По-перше, йдеться про формування сучасної парадигми суб'єктності держави у процесі нормотворення, що визначально спрямоване на забезпечення прав і свобод громадян у діяльності органів державної влади. По-друге, важливим складником правоохоронної діяльності є унормування діяльності органів влади, які забезпечують правоохоронну функцію держави. По-третє, забезпечення правового режиму правоохоронних органів, що становлять об'єктну сферу суспільних відносин. Інтегрування наведених інституціональних індикаторів дає змогу вести мову про той факт, що, власне, наявність і домінування правоохоронної функції публічно-управлінської діяльності в форматі існування будь-якого державного органу кваліфікує такий орган як правоохоронний [18, с. 2].

Державне управління неможливе без суб'єкта, тобто певної системи органів держави, і об'єкта управління, оскільки будь-яка система є єдністю двох підсистем – суб'єкта і об'єкта. Саме в їх існуванні й виражена природа державного управлінського впливу, який здійснюється суб'єктом для переведення об'єкта в новий стан [7; 12; 16–17].

В адміністративному праві під суб'єктом розуміють носія (власника) прав і обов'язків у сфері державного управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, здатного надати права реалізувати, а покладені обов'язки виконувати [7].

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

Проблемні питання діяльності правоохоронних органів у сучасних умовах, зокрема в умовах євроінтеграційних процесів та воєнного стану, стали предметом дослідження значної кількості вчених і правознавців, зокрема таких, як Н. С. Андрійченко, П. Д. Біленчук, О. Г. Братко, С. Г. Братель, М. В. Деєв, О. О. Дудченко, К. В. Калюга, О. М. Коропатов, А. В. Кубаєнко, А. М. Кучук, В. Г. Лукашевич, М. І. Маєтний, С. В. Медведенко, Н. В. Медведенко, О. М. Резнік, Р. М. Савчук, О. Л. Соколенко, Р. Я. Шай, А. А. Ярмолюк та інші [19, с. 2].

У діяльності правоохоронних органів України не так давно відбулося реформування. Але з розвитком міждержавних відносин, глобалізаційними процесами, стрімким розвитком цифрових технологій і штучного інтелекту, а також подіями, що відбуваються в Україні, виникли потреби в подальшій модернізації правоохоронної діяльності. Адже створюються не лише нові можливості для збільшення ефективності та певного спрощення суспільних відносин у різних сферах, але й виникає поле для нових правопорушень, що зумовлює потребу в пошуку та застосуванні нових напрямів удосконалення правоохоронної діяльності. Причому так, щоб діяльність національних правоохоронних органів корелювалася з міжнародними стандартами в цій сфері, тобто базувалася насамперед на принципі людино-центричності [19].

Особливості діяльності правоохоронних органів у сучасний період передусім пов'язані з воєнним станом, що діє на території України. І саме він зумовлює потреби у зміні їх діяльності. Насамперед ці зміни стосуються державної політики у сфері протидії злочинності та забезпечення прав і свобод людини. Якщо до початку повномасштабної війни правоохоронні органи забезпечували переважно правопорядок усередині держави та спрямовували свої засоби на боротьбу й запобігання злочинності, то нині від ефективності правоохоронної діяльності залежить і національна безпека [19].

Держава не дає змогу вирішувати, що повинно вироблятися, вона залишає за собою право розвивати ті види економічної діяльності національного господарства, які вважає бажаними. Ця меркантилістська політика створює адміністративні бар'єри – неефективні правила, що регламентують реєстрацію і здійснення господарської діяльності, які вимагають від суб'єктів витрат часу або грошей. Значення ідей (концепції) легендарного перуанського економіста Ернандо де Сото для розуміння процесів, що відбуваються в Україні, важко

переоцінити. Країна страждає від нелегальної економічної діяльності, що дає привід аналітикам заявляти про деградацію національного господарства. Але якщо взяти до уваги концепцію де Сото, то країна страждає не стільки від надмірного, скільки від недостатнього розвитку ринкових відносин. У такому випадку в розвитку неформального бізнесу варто бачити симптом не хвороби, а видужання. Проблема не в тому, як «припиняти» тіньову економічну діяльність, а в тому, як досягти її формалізації [19].

Сьогодення характеризується вченими як епоха глобалізації, але питання національної економічної безпеки не втратило своєї гостроти, а навпаки, актуалізувалося. Це зумовлено діалектичною суперечністю, яка проявляється, з одного боку, у стрімкому розвитку процесів лібералізації й інтеграції, що призводять до відкритості і взаємозалежності економік або розвитку глобального ринку, в умовах якого економічний ізоляціонізм окремих держав не має змісту; а з іншого – постає проблема самозбереження і розвитку окремих держав, їх економічного самоутвердження на міжнародній арені [19, с. 288].

Правоохоронна функція держави полягає в забезпеченні конституційного порядку, національної безпеки; вона зумовлює стан законності, актуалізує охорону конституційних прав людини і громадянина та відновлення порушених неправомірним чином цих прав [7; 12; 16–19].

Функціональне призначення правоохоронної діяльності характеризуються чітким розподілом компетенції правоохоронних органів (суб'єктів). Діяльність останніх відбувається за основними напрямками, які визначаються функціональним розподілом та наявністю спеціалізації правоохоронних органів. Тому наявність або відсутність функцій правоохоронної діяльності є підставою для визначення місця та статусу відповідного правоохоронного органу. Усі функції взаємозалежні та взаємопов'язані [7; 12; 16–19].

На сьогодні складно уявити діяльність будь-якої держави, яка б не здійснювала правоохоронну функцію, задля виконання якої вона має відповідні органи, на які покладено виконання різноманітних правоохоронних функцій. Не є винятком у цьому питанні й наша держава. Основні функції держави (внутрішні і зовнішні) закріплені в Основному Законі України. З огляду на предмет нашого дослідження в частині 3 ст. 17 Конституції України міститься імператив найважливіших функцій держави, серед яких забезпечення державної безпеки і

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Водночас важливого значення набуває вживана в Конституції України категорія «правоохоронні органи держави», а отже, можемо говорити про специфічні ознаки правоохоронної функції держави, виконання якої забезпечується правоохоронними органами [7; 12; 16–19].

Так, у сучасних умовах правоохоронна функція держави під впливом зовнішніх чинників та військової агресії зазнала суттєвих внутрішніх змін. Водночас відсутність нормативного визначення системи правоохоронних органів позначається на реалізації правоохоронної функції, гальмує діяльність правоохоронних органів. Тому державі потрібно визначитися із системою правоохоронних органів та їх нормативним забезпеченням, що позитивно вплине на реалізацію правоохоронної функції, профілактичну і правозастосовну діяльність правоохоронних органів [7; 12; 16–19].

Поточна ситуація потребує схвалення комплексного нормативно-правового акта, який закріплює концепцію проведення реформ у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури, що дадуть змогу вирішити ряд проблемних питань, а саме: надмірну тривалість досудового розслідування внаслідок перевантаження та подекуди неефективності органів досудового розслідування й прокуратури, нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій, наявність корупційних ризиків у діяльності органів правопорядку та прокуратури, недосконалість механізмів призначення на посади й просування по службі, а також позитивно вплинуть на подальшу гармонізацію кримінального та кримінального процесуального законодавства України зі стандартами Європейського Союзу [1; 7; 12; 16–19].

Ефективність правоохоронної діяльності є запорукою внутрішньо-державної безпеки, що є одним із визначальних чинників сприйняття країни у міжнародних відносинах. Сучасні реалії потребують негайного реагування законодавця та правозастосовців на зміни у внутрішній і зовнішній державній політиці, соціально-економічній, культурній та інших сферах життєдіяльності. Основним завданням правоохоронних органів у будь-якій демократичній правовій державі є забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів людини. І це

зумовлює потребу у внесенні істотних змін у їх діяльність з урахуванням європейських і світових стандартів, закріплених у відповідних міжнародних нормативно-правових актах, що також є важливим в умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні.

Власного визначення потребує і поняття «система правоохоронних органів» [7; 12; 16–19]. Власне, така система визначається, на думку Ю. Г. Хоміч, через врахування таких чинників:

- визначення законодавством певного органу як державного правоохоронного;
- визначення правоохоронної функції органу публічної влади;
- законодавчого віднесення органу публічної влади до правоохоронного;
- віднесення органу публічної влади до правоохоронного в частині імплементації практики зарубіжних країн;
- долучення до системи правоохоронних органів таких суб'єктів публічного управління, які безпосередньо не реалізують правоохоронну діяльність, проте виконують специфічні завдання у сфері правоохорони [18, с. 3].

Правоохоронну функцію держави О. С. Яра розуміє як один із її основних напрямів, спрямованих на гарантування прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави, що покладає на правоохоронні органи реалізацію завдань держави, діяльність яких характеризуються чітким розподілом повноважень, які під впливом різноманітних чинників можуть зазнавати змін в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні [5].

Якщо порівнювати законодавство країн романо-германської та англо-американської правових сімей (зокрема, Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Німеччини, Франції, Польщі, Естонії, Болгарії, Угорщини, Румунії та ін.), можна стверджувати, що воно не містить таких понять, як «правоохоронна діяльність» та «правоохоронні органи» (у нормативно-правових актах деяких країн використовується поняття «охорона права»). Для більшості держав, зокрема європейських, характерним є окремий розгляд судової, прокурорської, поліцейської діяльності. Отже, у межах такої праці порівнюємо окремі елементи правоохоронної системи України та держав ЄС, правоохоронну діяльність цих держав, які, безперечно, є подібними за

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

своїм змістом, а тому цілком можуть бути об'єктом компаративістського аналізу [18].

Як бачимо, порівняльно-правове дослідження проблем діяльності правоохоронних органів держави виходить як за межі теорії держави та права, так й галузевих та спеціальних юридичних наук. Водночас таке порівняльно-правове дослідження має певне наукове значення, що полягає в можливості комплексно, масштабно та повноцінно дослідити правоохоронні органи в контексті їх подальшого реформування, розробки і запровадження уніфікованих стандартів правоохоронної діяльності (в об'єднаній Європі і в країнах-партнерах, передусім в Україні) [7; 12; 16–19].

Оскільки окремі функції правоохоронної діяльності виконують і законодавча, і виконавча влади, президентські органи та інститути громадянського суспільства, то можна вважати, що суб'єктами правоохоронної діяльності є: держава через свої законодавчі, виконавчі, судові, президентські органи, прокуратуру; деякі громадські організації та об'єднання; окремі громадяни, яким державою делеговано певні повноваження з урахуванням відповідного розподілу між ними компетенції, форм і засобів здійснення [7; 12; 16–19].

Усі правоохоронні функції необхідно розділити на основні та другорядні (допоміжні). До основних належать ті, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями, які зумовлюють юридичну відповідальність. До останніх належать: профілактична, захисна; охоронна; ресоціалізаційна; оперативно-розшукова, розслідування злочинів; судовий розгляд справ про злочини; розгляд справ про адміністративні правопорушення; розгляд справ про фінансові та господарські правопорушення; виконавча. До другорядних функцій належать: контрольна; дозвільна; правороз'яснювальна; аналітична та методична; інформаційна; нормотворча; координаційна [7; 12; 16–19].

Правоохоронні органи можуть виконувати також й інші функції, які взагалі не можна назвати правоохоронними: розвідувальна, забезпечення урядового зв'язку, надання соціальної допомоги, антидиверсійна, конвойна тощо [7; 12; 16–19].

Тому до правоохоронних органів можна зарахувати лише такий державний орган, виконання яким однієї чи декількох основних правоохоронних функцій є визначальним у його діяльності. Водночас

виконання другорядних (допоміжних) правоохоронних функцій не має великого значення, хоча їх виконують майже всі зазначені вище органи [7; 12; 16–19].

Функції правоохоронної діяльності – основні напрями діяльності правоохоронних органів, іншими словами – функціональне призначення [1; 7; 12; 16–19].

Функції правоохоронної діяльності характеризуються чітким розподілом компетенції правоохоронних органів. Діяльність останніх відбувається за основними напрямками, які визначаються функціональним розподілом та наявністю спеціалізації правоохоронних органів. Тому наявність або відсутність функцій правоохоронної діяльності є підставою для визначення місця та статусу відповідного правоохоронного органу. Усі функції взаємозалежні і взаємопов'язані [1; 7; 12; 16–19].

Основними пріоритетами повинні стати забезпечення верховенства права, запобігання та протидія злочинності з неухильним дотриманням прав людини, а також гендерної рівності; посилення гарантій незалежності, розвиток міжнародного співробітництва, зокрема через розширення міжвідомчої взаємодії, а також підвищення ефективності виконання органами правопорядку та прокуратури покладених на них функцій, покращення взаємодії між собою та зі складовими сектору безпеки і оборони [1; 7; 12; 16–19].

Перед тим як безпосередньо досліджувати категорію «правоохоронна функція держави», варто наголосити, що взагалі функції держави є базовою науковою категорією теорії держави і права, що пройшла становлення в юридичній науці через еволюцію правової, політичної та філософської думки [2, с. 67].

Стратегічна й оперативна здатність органів правопорядку та прокуратури служити людям, захищати порядок, громадську та державну безпеку з дотриманням прав людини і стандартів підзвітності інтегрує Україну в загальноєвропейський простір свободи, безпеки та справедливості [1, с. 2].

Пріоритетними серед таких змін є гарантування прав і свобод людини та громадянина, а також подальша розбудова демократичної держави, у якій неухильно забезпечується верховенство права. Поряд із цим поглиблюється потреба в прискоренні цифровізації, забезпеченні максимальної оперативності й результативності роботи у

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

державному секторі. Цей запит є більш ніж релевантним і для системи органів правопорядку, які повинні посилити свій стратегічний та операційний потенціал з метою належного виконання функцій, визначених законодавством України [1; 7; 12; 16–19].

До найважливіших функцій держави Конституція України віднесла забезпечення прав і свобод людини, соціальний, правовий та економічний захист громадян. Саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість державної діяльності, а їх утвердження та забезпечення є основним обов'язком держави [1; 7; 12; 16–19].

Реалізація конституційних положень значною мірою залежить від організації державного управління, діяльності відповідних державних органів та їх посадових осіб.

В Україні продовжується поступова переоцінка політико-правових ідей та цінностей, відбувається процес оновлення системи права, її галузей та інститутів, трансформація практики правозастосування. Розвиток ринкових відносин, формування нового правового простору, зміна державних і суспільних пріоритетів вимагає нових, більш ґрунтовних, досліджень усталених правових інститутів, які створюють фундамент правової системи та забезпечують належний рівень функціонування правових відносин у країні [1; 7; 12; 16–19].

До основних функцій правоохоронної діяльності належать:

Конституційний контроль – особливий напрям правоохоронної діяльності з перевірки відповідності законів та інших нормативних актів Конституції України.

В Україні єдиним органом конституційної юрисдикції є Конституційний Суд України. Він вирішує питання відповідності Конституції законів та інших правових актів національного та міжнародного характеру, додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту, а також питання щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України [16–19].

Міністерство юстиції України є основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства та використання електронного цифрового підпису, у сфері нотаріату, організації примусового виконання рішень судів та інших

органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, та фізичних осіб – підприємців, реєстрації статуту територіальної громади м. Київ, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації [16–19].

Правосуддя – це вид правоохоронної діяльності, який полягає в розгляді та вирішенні по суті цивільних, кримінальних, адміністративних та інших справ у встановленій законом процесуальній формі [16–19].

В Україні, відповідно до Конституції України, правосуддя здійснюється виключно судами, їх юрисдикція поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Ця функція пов'язана із захистом і відновленням найбільш важливих прав і законних інтересів фізичних осіб, підприємств, організацій, установ, а також зі своєчасним, справедливим, об'єктивним і неупередженим розглядом цивільних, кримінальних та інших справ по суті [16–19].

Організаційне забезпечення діяльності судів – це вид правоохоронної діяльності, який складається із заходів, що спрямовані на створення умов для повного, всебічного, об'єктивного та незалежного здійснення правосуддя [16–19].

Ця функція нерозривно пов'язана з функцією правосуддя. Саме тому вона характеризується як діяльність із забезпечення умов для нормального функціонування судів, судової системи України. Реалізація функції організаційного забезпечення діяльності судів сприяє становленню незалежної судової влади, гарантує розвиток та утвердження судової системи, створює умови для ефективної діяльності судів із захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, підприємств і організацій, суспільства та держави [16–19].

Прокурорська діяльність – підтримання публічного обвинувачення в суді; організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [16–19].

Запобігання, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень – це напрям правоохоронної діяльності, який полягає у застосуванні системи заходів загального і спеціального характеру уповноваженими державою правоохоронними органами [16–19].

Ця функція притаманна одразу декільком правоохоронним органам, які зобов'язані сприяти виявленню кримінальних правопорушень, їх розкриттю і встановленні осіб, які винуваті у їх вчиненні.

Надання юридичної допомоги – це правоохоронна функція, яка полягає у наданні правової допомоги юридичним та фізичним особам під час вирішення питань захисту й охорони прав та інтересів у разі їх порушення або в разі захисту в кримінальному провадженні [16–19].

Надання юридичної допомоги і захист у кримінальних провадженнях здійснюється уповноваженими державою правозахисними органами та організаціями. Однією з таких організацій є адвокатура, яка забезпечує право на захист від обвинувачення та надає правову допомогу під час вирішення справ у судах та інших органах державної влади й управління. Надання юридичної допомоги також полягає в роз'ясненні громадянам, установам та організаціям їх прав та обов'язків [16–19].

Поєднання в єдину систему правоохоронних органів і виокремлення їх базових функцій дає змогу визначити інтегровану систему правоохорони держави як поєднання публічно-управлінської діяльності в цій сфері, функціонального визначення діяльності, цілепокладання, механізму прямих і зворотних зв'язків, суб'єктів і об'єктів правоохорони. Саме тому проблема наукового дослідження правоохоронної функції полягає в системному аналізі як формалізації самої функції, так і предметного поля її формування [18, с. 7].

Ознаки правоохоронної діяльності

Відповідно до наявних наукових розробок такий вид державної діяльності має ряд істотних ознак [2; 5; 18, 20].

1. Правоохоронна діяльність має владний характер, який полягає в захисті певних суспільних відносин уповноваженими органами. З метою припинення протиправної діяльності правоохоронні органи в рамках своїх повноважень використовують як запобіжний захід – примус [2; 5; 18, 20].

2. Правоохоронна діяльність має правозастосовний характер рішень, що приймаються. Її особливість полягає не у встановленні нових норм права, а в застосуванні чинних норм. Дії та результати дій суб'єктів правоохоронної діяльності спрямовані не на себе, а на інших суб'єктів, створюючи, змінюючи, захищаючи, підтверджуючи або припиняючи права та обов'язки останніх [2; 5; 18, 20].

3. Правоохоронна діяльність здійснюється не будь-яким способом, а лише із застосуванням юридичних заходів впливу до правопорушників. До них потрібно відносити заходи державного примусу та стягнення, регламентовані законом [2; 5; 18, 20].

Державний примус – це державно-авторитарний вплив відповідних державних органів їх посадових і службових осіб на поведінку людей. До нього можна віднести як заходи юридичної відповідальності, що накладаються без врахування волевиявлення правопорушника, заходи забезпечення кримінального провадження (наприклад, виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід; накладення грошового стягнення; відсторонення від посади; запобіжні заходи, такі як взяття під варту підозрюваного в кримінальній справі, застава, домашній арешт тощо). Якщо вчинено кримінальне правопорушення (злочин або кримінальний проступок), то може бути призначено покарання, регламентоване законом; якщо завдано майнову шкоду, що не зумовлює кримінальної відповідальності, то може бути покладено обов'язок відшкодування цієї шкоди [2; 5; 18, 20].

Серед заходів юридичного впливу важливе місце відводиться попередженню протиправних дій, їх профілактиці, яка здійснюється лише в передбачених законом рамках [2; 5; 18, 20].

4. Суттєвою ознакою правоохоронної діяльності є те, що застосовувані в процесі її здійснення юридичні заходи впливу повинні чітко відповідати приписам закону. Тільки в законі можуть бути встановлені підстави для застосування конкретного заходу впливу й чітко визначати її зміст. Орган, який застосовує такий вплив, зобов'язаний стосовно пунктів виконувати відповідні приписи [2; 5; 18, 20].

5. Характерною ознакою правоохоронної діяльності є процедурна (процесуальна) ознака. Вона вказує на те, що способи здійснення правоохоронної діяльності складаються зі спеціально встановлених юридичних процедур. Порушення службовими особами правоохоронних органів встановлених процедур визнається істотним порушенням

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

процесуального законодавства та зазвичай зумовлює визнання дії правоохоронного органу неправомірною. На важливість додержання процедури правоохоронних дій вказує також і те, що під час масових репресій 30-х років ХХ ст. порушення законності відбувалося саме як спрощення процедур і появи надзвичайних правоохоронних органів [2; 5; 18, 20].

Усі процедури правоохоронного призначення є формально визначеними. Так, процедури звернення громадян до державних установ з питань захисту власного права, з питань притягнення до кримінальної відповідальності в порядку приватного обвинувачення, з вирішення трудових спорів, доставляння порушника для складання протоколу про адміністративне правопорушення тощо докладно описано у відповідних законах, настановах, інструкціях. Характерною ознакою правоохоронних процедур є те, що вони мають протокольну форму. Це означає, що будь-яка процесуальна дія (допит, обшук, затримання підозрілого, повідомлення про підозру тощо) має протоколюватися, водночас вимоги до складання протоколу є однаковими для всіх учасників кримінального, цивільного судочинства або з провадження адміністративних правопорушень [2; 5; 18, 20].

Це стосується вимог і до складання процесуальних актів іншими суб'єктами правоохорони, а саме прокурора, слідчого, працівника оперативного підрозділу тощо [2; 5; 18, 20].

Отже, процедурна (процесуальна) ознака правоохоронної діяльності вказує на формальну визначеність такої діяльності та неприпустимість її порушення [2; 5; 18, 20].

Складна система правоохоронної діяльності реалізується в різних типах правозастосовних дій, а саме правовстановлювальних, правозабезпечувальних, правопримушувальних та правовідновлювальних. Зазначені види правоохоронних дій уповноважені здійснювати суди, органи прокуратури, органи слідства і юстиції [2; 5; 18, 20].

Правовстановлювальні та правопримушувальні дії можуть здійснювати органи служби безпеки, органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства [2; 5; 18, 20].

Структурно до системи правоохоронної діяльності входять такі напрями:

а) діяльність державних органів із організаційного забезпечення діяльності органів судової влади;

б) діяльність органів прокуратури з виконання покладених на них функцій (підтримання державного обвинувачення в суді, функція представництва та наглядові функції);

в) діяльність з виявлення, запобігання та розслідування кримінальних правопорушень;

г) діяльність із захисту державної безпеки, державного кордону та охорони правопорядку [2; 5; 18, 20].

Тепер розглянемо, які ж державні органи уповноваженні реалізувати вказані напрями правоохоронної діяльності.

Органи, які здійснюють організаційне забезпечення діяльності органів судової влади

Судова влада – це самостійна гілка державної влади, яка здійснюється уповноваженими на те державними органами – судами, і призначенням якої є розв’язання правових конфліктів та здійснення судового контролю у визначеній законом процедурі та з забезпеченням виконання, через застосування юридичної відповідальності [6].

Основа судової влади, безумовно, становить сукупність судових органів, наділених різною компетенцією. Основним їх призначенням є вирішення юридично значущих справ, що мають правові наслідки [6].

Судовій владі відводиться особлива роль арбітра у спорах про право. Суб’єктом, який здійснює судову владу, є не будь-який державний орган, а лише суд із притаманними тільки йому повноваженнями впливу на поведінку людей, а через це – і на процеси, що відбуваються в суспільстві. Вирішення таких юридично значущих справ (правових конфліктів) відбувається в судовому засіданні в порядку, закріпленому процесуальним законодавством. Фактично це є однією з основних функцій судової влади – функція правосуддя [6].

Тепер повернемося до органів, які здійснюють організаційне забезпечення діяльності органів судової влади. Потрібно зазначити, що їх є декілька.

1. Міністерство юстиції України (Мін’юст України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України [7].

Мін’юст є основним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що серед інших забезпечує формування та реалізує державну політику з питань виконання кримінальних покарань, організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) [7].

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

Основними завданнями Мін'юсту є:

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері архівної справи й діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, у сфері виконання кримінальних покарань, у сфері захисту персональних даних, у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб);

- експертне забезпечення правосуддя;

- здійснення міжнародно-правового співробітництва, забезпечення дотримання і виконання зобов'язань, узятих за міжнародними договорами України з правових питань;

- організовує відповідно до законодавства експертне забезпечення правосуддя та проведення науково-дослідних робіт у галузі судової експертизи;

- забезпечує правове співробітництво судів та інших органів державної влади у цивільних і кримінальних справах із компетентними органами іноземних держав на підставі законів та міжнародних договорів України, вирішує питання про видачу правопорушників (екстрадицію) і про передачу засуджених осіб, виконує інші функції, визначені законами і міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- організовує виконання і надає методичну допомогу судам та іншим органам державної влади під час виконання міжнародних договорів України з питань, що належать до компетенції Мін'юсту;

- забезпечує отримання на запит суду або інших державних органів, у провадженні яких перебуває цивільна, кримінальна чи інша справа, інформації про іноземне законодавство на підставі міжнародних договорів України;

- здійснює інші повноваження, визначені законом [7].

Система органів юстиції охоплює:

- Міністерство юстиції України;

- Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі [8];

- районні, районні в містах управління юстиції.

До органів юстиції належать:

а) органи виконавчого провадження;

б) органи реєстрації актів громадського стану;

в) органи державної реєстрації нормативно-правових актів та громадських об'єднань (Держ. реєстрац. служба України);
г) нотаріат [8].

Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [5].

Повноваження Вищої ради правосуддя визначені у ст. 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя». Так, зокрема, вона:

- 1) вносить подання про призначення судді на посаду;
- 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності;
- 3) забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді;
- 4) утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів;
- 5) розглядає скарги на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора;
- 6) ухвалює рішення про звільнення судді з посади;
- 7) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом;
- 8) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя;
- 9) вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів;
- 10) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації;
- 11) ухвалює рішення про припинення відставки судді;
- 12) погоджує кількість суддів у суді;
- 13) затверджує Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України та типові положення про її територіальні управління, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень [10];

14) погоджує Типове положення про апарат суду, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників;

15) надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів;

16) здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя;

17) затверджує за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів;

18) погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду;

19) призначає на посаду та звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України, його заступників;

20) визначає за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, зокрема її територіальних управлінь;

21) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» [10].

2. Вища кваліфікаційна комісія суддів України є державним органом суддівського врядування, який на постійній основі діє в системі правосуддя України [11].

Вища кваліфікаційна комісія суддів України здійснює такі повноваження:

1) веде облік даних про кількість посад суддів у судах, зокрема вакантних;

2) проводить добір кандидатів для призначення на посаду судді, зокрема організовує проведення щодо них спеціальної перевірки відповідно до закону та приймає кваліфікаційний іспит;

3) вносить до Вищої ради правосуддя рекомендацію про призначення кандидата на посаду судді;

4) вносить рекомендацію про переведення судді відповідно до цього Закону, крім переведення як дисциплінарної санкції;

5) визначає потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді в Національній школі суддів України;

6) затверджує форму і зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду судді, анкети кандидата на посаду судді, порядок складення відбіркового іспиту та методику оцінювання його результатів, порядок проходження спеціальної підготовки кандидатів на посаду судді, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методику оцінювання кандидатів, положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, порядок формування і ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) та інші процедури виконання Комісією її функцій;

7) проводить кваліфікаційне оцінювання;

8) забезпечує ведення суддівського досьє, досьє кандидата на посаду судді;

9) бере в межах компетенції участь у міжнародному співробітництві, зокрема встановлює зв'язки з іноземними закладами, установами та організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги, є бенефіціаром, реципієнтом міжнародної технічної допомоги, головним розпорядником міжнародної допомоги від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій;

10) здійснює інші повноваження, визначені законом (ст. 93 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [6].

3. Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом [11].

Державна судова адміністрація України та її територіальні управління в АРК, областях міст Києва та Севастополя здійснюють організаційне забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом [11].

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

Повноваження Державної судової адміністрації України визначені у ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [6].

Так, зокрема, вона:

1) представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених цим Законом;

2) забезпечує належні умови діяльності судів, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених цим Законом;

3) вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить у встановленому порядку пропозиції щодо її вдосконалення;

4) вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу в спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів;

5) забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації;

6) організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах;

7) готує бюджетний запит;

8) організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи; забезпечує суди необхідними технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансування відповідних судів;

9) забезпечує впровадження електронного суду; здійснює заходи щодо організації обміну електронними документами між судами та іншими державними органами і установами;

10) забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень та Реєстру електронних адрес органів державної влади, їх посадових та службових осіб, забезпечує функціонування системи відеоконференц-зв'язку для участі осіб у засіданні суду в режимі відеоконференції;

11) взаємодіє з відповідними органами та установами, в тому числі інших держав, з метою вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів;

12) розробляє та затверджує за погодженням із Вищою радою правосуддя Типове положення про апарат суду;

13) організовує діяльність служби судових розпорядників;

14) контролює діяльність Служби судової охорони;

15) затверджує положення про бібліотеку суду;

16) здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери управління Державної судової адміністрації України;

17) здійснює інші повноваження, визначені законом [6].

4. Служба судової охорони є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Вона підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України [6].

Повноваження Служби судової охорони визначенні у ст. 162 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Так, зокрема, вона:

1) забезпечує пропуск осіб до будинків (приміщень) судів, органів та установ системи правосуддя та на їх територію транспортних засобів;

2) забезпечує підтримання та реагує на порушення громадського порядку під час розгляду справ судом, вживає заходів до припинення проявів неповаги до суду;

3) здійснює заходи з охорони, забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого в таких приміщеннях майна, запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього;

4) здійснює заходи із запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, а також у суді – учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз; вживає у разі надходження від судді відповідної заяви необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї;

5) реагує в межах наданих законом повноважень на протиправні дії, пов'язані з посяганням на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу [6].

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

Діяльність органів прокуратури з виконання покладених на них функцій (підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді, функція представництва та наглядові функції). Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [8].

Діяльність органів прокуратури – один із засобів реалізації державної влади, яка функціонує виключно в інтересах цієї держави, вона закріплена Конституцією України та іншими правовими актами. Державні інтереси полягають у захисті суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону, державної безпеки тощо [8; 21].

Згідно зі ст. 131-1 Розділу VIII Конституції України прокуратура здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [8].

Стаття 7 Закону України «Про прокуратуру» визначає систему прокуратури України. Вона складається з Офісу Генерального прокурора, обласних та окружних прокуратур. Спеціалізовані прокуратури можуть бути утворені як структурні підрозділи Офісу Генерального прокурора, обласних або окружних прокуратур. Винятком є Спеціалізована антикорупційна прокуратура, для якої існують особливі правила, визначені статтею 8-1 Закону. Офіс Генерального прокурора є вищим органом щодо обласних та окружних прокуратур. Обласні прокуратури зі свого боку є вищими щодо окружних прокуратур, розташованих у межах відповідної області. Єдність системи забезпечується організаційним та функціональним підпорядкуванням. Також у прокуратурі може запроваджуватися спеціалізація прокурорів [21].

Діяльність з виявлення, запобігання та досудове розслідування кримінальних правопорушень

Законодавство з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень охоплює такі види діяльності: а) оперативно-розшукова; б) дізнання; в) досудове слідство [9].

Особливість цієї діяльності полягає в тому, що реалізація її завдань покладена на державні органи, їх посадових та службових осіб, діяльність яких може здійснюватися виключно у процесуальних (під час дізнання та досудового слідства) та позапроцесуальних (у порядку оперативно-розшукової діяльності) формах [9].

Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ст. 3 КПК України) [9].

Досудове розслідування є формою досудової підготовки матеріалів кримінального провадження, яке здійснюється у формі досудового слідства та дізнання.

Досудове слідство – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) [9].

Дізнання – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків (п. 4 ч. 1 ст. 3 КПК України) [9].

У ч. 1 ст. 38 КПК України передбачено, що органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) [9].

Досудове слідство здійснюють:

1) слідчі підрозділи:

- а) органів Національної поліції;
- б) органів безпеки;
- в) органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України [9].

Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів:

- а) органів Національної поліції;
- б) органів безпеки;
- в) органів Бюро економічної безпеки України;
- г) органів Державного бюро розслідувань;
- д) Національного антикорупційного бюро України [9].

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

Оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (ч. 1 ст. 41 КПК України) [9].

Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [9].

Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом (ч. 2, 3 ст. 41 КПК України) [9].

Названі органи виконують такий напрям правоохоронної діяльності як виявлення, запобігання (у процесуальній та позапроцесуальній формі (ОРД) і досудове розслідування кримінальних правопорушень (виключно у процесуальній формі).

Діяльність із захисту державної безпеки, державного кордону та охорони правопорядку

Зазначені функції реалізують:

1. Служби безпеки України (СБУ).
2. Державна прикордонна служба України.
3. Національна поліція України (далі – поліція), Національна гвардія України.

Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України (ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України»). На Службу

безпеки України покладається в межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці (ст. 2 Закону). Систему Служби безпеки України складають Центральне управління Служби безпеки України, підпорядковані йому регіональні органи, органи військової контррозвідки, військові формування, а також навчальні, науково-дослідні та інші заклади Служби безпеки України (ст. 9 Закону) [23].

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення. На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні (ст. 1 Закону України «Про Державну прикордонну службу України») [22].

Відповідно до ст. 6 Закону України Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення і має таку загальну структуру:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- територіальні органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону;
- Морська охорона, яка складається із загонів морської охорони;
- органи охорони державного кордону – прикордонні загони, окремі контрольно-пропускні пункти, авіаційні частини;
- розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону [22].

У системі Державної прикордонної служби України є також навчальні заклади, науково-дослідні установи, підрозділи спеціального призначення та органи забезпечення [22].

Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який слугує суспільству через забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [17].

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

Відповідно до ст. 2 Закону України завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [17].

Систему поліції складають:

- 1) центральний орган управління поліцією;
- 2) територіальні органи поліції.

До складу апарату центрального органу управління поліції входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують діяльність керівника поліції, а також виконання покладених на поліцію завдань [17].

У складі поліції функціонують:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення [17].

У системі поліції можуть утворюватися науково-дослідні установи та установи забезпечення [17].

На сучасному етапі розвитку держави органи системи поліції України покликані виконувати такі завдання: гарантувати особисту безпеку громадян, захищати їхні права, свободи та законні інтереси; запобігати правопорушенням, припиняти їх; забезпечувати охорону громадського порядку; виявляти і розкривати злочини, розшукувати осіб, які їх вчинили; забезпечувати безпеку дорожнього руху; захищати власність від злочинних посягань; сприяти викоріненню причин та умов, які породжують злочини; забезпечувати неухильне дотримання законності в діяльності підрозділів та посадових осіб ОВС; брати участь у наданні соціальної і правової допомоги громадянам, сприяти в межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам та організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [17].

Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [16].

Національна гвардія України бере участь відповідно до закону у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту через ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони [16].

Відповідно до ст. 2 Закону України основними функціями Національної гвардії України є:

1) захист конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни їх насильницьким методом;

2) охорона громадського порядку, забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян;

3) участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя та здоров'я громадян;

4) забезпечення охорони органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, участь у здійсненні заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб;

5) охорона ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

6) охорона спеціальних вантажів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

7) охорона дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав, представництв міжнародних організацій в Україні;

8) охорона центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

9) участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

10) участь у спеціальних операціях із знешкодження озброєних злочинців, припиненні діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій на території України, а також у заходах, пов'язаних із припиненням терористичної діяльності;

11) участь у припиненні масових заворушень;

12) участь у відновленні правопорядку в разі виникнення міжнародних і міжконфесійних конфліктів, розблокуванні або припиненні протиправних дій у разі захоплення важливих державних об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

13) участь у підтриманні або відновленні правопорядку в районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю та здоров'ю населення;

14) участь у відновленні конституційного правопорядку в разі здійснення спроб захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу через насильство, у відновленні діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування;

15) участь у ліквідації наслідків надзвичайних або кризових ситуацій на об'єктах, що нею охороняються;

16) участь у здійсненні заходів правового режиму воєнного стану;

17) участь у виконанні завдань територіальної оборони;

18) оборона важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів, переліки яких визначаються Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;

19) участь у припиненні групових протиправних дій осіб, узятих під варту, засуджених, а також ліквідації наслідків таких дій в установах попереднього ув'язнення, виконання покарань [16].

До складу Національної гвардії України входять:

1) головний орган військового управління Національної гвардії України;

2) оперативно-територіальні об'єднання Національної гвардії України;

3) з'єднання, військові частини і підрозділи, вищі навчальні заклади, навчальні військові частини (центри), бази, установи та заклади, що не входять до складу оперативно-територіальних об'єднань Національної гвардії України (ст. 5 Закону України) [16].

Кожний напрям правоохоронної діяльності має істотні особливості. Цим пояснюється існування правозахисних та «силових» структур державних органів, певні організаційні зв'язки між ними, автономне, тобто незалежне один від одного, відомче регулювання діяльності.

В Україні за чинним законодавством можлива лише державна правоохоронна діяльність. Недержавна правоохоронна діяльність не передбачена, хоч участь громадян в охороні правопорядку та державного кордону є досить розвиненою та регламентованою [17]. Для правоохоронної діяльності характерною є взаємодія між державними органами різних гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової. Та, незважаючи на множинність її суб'єктів, така діяльність має цілісний характер. Цілісне виконання правоохоронної функції в державі утворюється системними зусиллями уповноважених органів з виявлення або розслідування правопорушень, відновлення порушеного права, захисту правопорядку, нагляду за додержанням законності, активною і цілеспрямованою взаємодією у процесі цієї діяльності та координацією між уповноваженими органами.

Комплексна проблематика багатогранного поняття «правоохоронна діяльність» викликає актуальну потребу в проведенні спеціального теоретико- правового дослідження, охоплюючи його порівняльно-правову складову. У наукових розробках попередніх часів розглядалися важливі проблемні питання, проте торкалися лише окремих аспектів цього явища правової дійсності, при цьому, звісно, праці радянських вчених були заідеологізованими. З огляду на потреби сьогодення, в Україні гостро актуальним є питання саме комплексного, системного дослідження проблеми правоохоронної діяльності.

Бюро економічної безпеки України

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, зокрема в контексті війни, економічної нестабільності та реформування державних інституцій, питання суспільної безпеки набуває нового змісту. У цьому контексті особливу роль відіграють нові суб'єкти правоохоронної діяльності, зокрема Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ) [3].

БЕБ – це центральний орган виконавчої влади, створений відповідно до Закону України від 16.12.2020 № 1089-IX, який покликаний здійснювати аналітичну, правоохоронну та превентивну діяльність у сфері економічної безпеки [3]. Його функціональне призначення полягає у виявленні, запобіганні та розслідуванні правопорушень, що посягають на економіку держави, зокрема ухилення від сплати податків, фінансові махінації, зловживання з міжнародною технічною допомогою тощо [3].

На відміну від традиційних силових структур БЕБ орієнтується на аналітичний підхід: аналіз структурованих і неструктурованих даних, оцінка ризиків, формування рекомендацій для органів влади щодо усунення передумов економічних злочинів [3]. Такий підхід відповідає сучасним викликам, коли ефективність правоохоронної діяльності визначається не кількістю розкритих злочинів, а й здатністю запобігати їм.

Правоохоронна функція БЕБ полягає не лише у виявленні фактів порушень, а й у формуванні аналітичної бази для запобігання злочинам, а також у забезпеченні ефективного досудового розслідування. Це дає змогу зменшити тиск на бізнес, підвищити рівень податкової дисципліни та сприяти детінізації економіки [3].

Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки України (на прикладі діяльності БЕБ)

Починаючи з 2025 року, БЕБ демонструє активну позицію в боротьбі з економічними злочинами: припинення діяльності підпільних казино, розслідування схем ухилення від оподаткування, повернення мільйонів гривень до бюджету [4].

Викладене свідчить про зростання ролі Бюро як ключового елемента нової архітектури суспільної безпеки, де економічна стабільність є основою національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 05.12.2025).

2. Марущак О. А. Формування та становлення наукової категорії «функції держави». *Форум Права*. 2019. № 55 (2). С. 59–69.

3. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

4. Офіційні звіти БЕБ за 2025 рік. URL : <https://esbu.gov.ua/diialnist/plani-ta-zvity>

5. Яра О. С. Функції правоохоронних органів України в умовах режиму воєнного стану. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.78>

6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

7. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 20.08.2021 № 479/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

Розділ 3. Функціональне призначення суб'єктів правоохоронної діяльності в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні

11. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : рішення Вищої Ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19 (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text>

12. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 09.12.2025).

13. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 09.12.2025).

14. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7 червня 2018 року № 2447-VIII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

15. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

16. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 року (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 09.12.2025).

17. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (зі змінами та доповненнями). URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 09.12.2025).

18. Хоміч Ю. Г., Гавриленко К. М., Рагімов А. В. Особливості публічно управлінської діяльності в системі правоохоронних органів України. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-279-1-8> (дата звернення: 08.12.2025).

19. Munttuan, V. I. (2012). Economic security of the country [Економічна безпека країни]. Kondor. Kyiv. 302 p. (ukr).

20. Кузьмінський О. Модернізація діяльності правоохоронних органів України в сучасних умовах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10, № 4 (40). С. 317–323.

21. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

22. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

23. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII (зі змінами та доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

РОЗДІЛ 4

МОДЕЛІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

*(Яфонкін Анатолій Олексійович, кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет)*

На сучасному етапі обрання Україною курсу на євроінтеграцію та впровадження загальновідомих стандартів прав людини проблема належного дотримання таких стандартів у правоохоронній діяльності є актуальною й такою, яка потребує вирішення. Правоохоронні органи України, призначення яких полягає в захисті життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина, повинні неухильно дотримуватися стандартів у сфері захисту прав людини в процесі здійснення своєї діяльності. Саме значне зростання рівня транснаціональної організованої злочинності, стрімка міграція населення у світі, військові події в нашій державі внаслідок збройної агресії Росії, відмінності в підготовці поліцейських кадрів у різних країнах призвели до необхідності впровадження єдиних міжнародних стандартів у діяльність правоохоронних органів [1, с. 369].

Незважаючи на процес реформування, правоохоронна система України залишається неефективною та закритою для суспільства. Україна обрала шлях формування правової держави, які зміни необхідні для забезпечення інтересів держави та суспільства. Розуміння питань регулювання та забезпечення правоохоронної сфери визначає нові, якісні й ефективні стратегії організації та діяльності правоохоронних органів. Відповідно до сучасних вимог одним із найважливіших завдань держави є верховенство права, саме тому імплементація міжнародного досвіду організації роботи правоохоронних органів є одним з найважливіших завдань правової держави. У процесі підтримання на належному рівні верховенства права задіяні всі державні інституції, особливо правоохоронні органи. Тому актуальним й надалі залишається вивчення зарубіжного досвіду в сфері державного управління загалом й у сфері організації діяльності правоохоронних органів зокрема. А це потребує адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, спрямування до цього зусиль всіх органів влади держави та бажання українського народу на дотримання встановлених у європейських країнах стандартів [1].

Очевидно, що стандарти європейських країн беззаперечно відіграють провідну роль у трансформації правової системи України та механізмів удосконалення діяльності органів і підрозділів Національної поліції України до правової системи ЄС [1].

Велике значення з дотримання прав людини в Україні має відігравати відповідність національного законодавства європейському праву, зокрема й через запозичення позитивного досвіду функціонування правоохоронних органів і, зокрема, органів поліції, що є ключовою для нашої держави [1].

Перед правоохоронними органами України значно зросли вимоги щодо підвищення ефективності та результативності діяльності органів правопорядку. Саме в умовах інтеграційних процесів в Україні та Європейському Союзі поліцейська співпраця набуває особливого значення, що зумовлює не тільки необхідність об'єднання зусиль держави, підвищення ефективності використання наявних можливостей міжнародної поліцейської співпраці, а й прийняття на національному та міжнародному рівнях скоординованих заходів щодо вдосконалення правового регулювання [2].

Потрібно констатувати, що Національна поліція України співпрацює з відповідними правоохоронними органами зарубіжних країн, зі спеціалізованими міжнародними організаціями в різних галузях, зокрема й у галузі захисту прав і свобод людини, яка потребує нових концептуальних підходів до вирішення проблем реалізації правоохоронної функції [2].

На нашу думку, для впровадження позитивного досвіду захисту прав і свобод людини правоохоронними органами окремих передових країн ЄС в національне регулювання правоохоронної діяльності потрібно, після його ретельного вивчення, обговорення та узагальнення, враховувати особливості ментальності українського народу та держави [1].

Україна вже прийняла певну кількість нормативно-правових актів, які відповідають європейським стандартам захисту прав і свобод громадян, однак, незважаючи на те, ефективний захист цих прав залежить не тільки від кількості сучасного законодавства. Потрібні його ефективна реалізація та забезпечення, які залежать від високої правової культури як державних службовців, так і всіх громадян країни.

Безсумнівно, євроінтеграція наближає національне законодавство України до міжнародних стандартів, активно сприяючи побудові

більш прозорого та людиноорієнтованого державного апарату, зокрема й правоохоронних органів.

Згідно зі статтею 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [3].

Ці положення відповідають новим світоглядним стандартам, таким як відповідальність, повага один до одного, до права та гідності. Але це має бути не тільки на папері, а й практично дотримуватись без усяких умовностей у практичній діяльності правоохоронних органів України, яка зможе в майбутньому стати частиною ЄС [4, с. 49].

Практична реалізація прав людини є основним критерієм оцінки рівня демократичного розвитку будь-якої держави та суспільства загалом, тому потрібно реформувати правову систему, законодавче регулювання правоохоронної діяльності, вдосконалювати механізми захисту прав людини, орієнтуючись на досвід цивілізованих держав [4, с. 49].

Ставлення до поліції в Україні, м'яко кажучи, неоднозначне. Проблеми регламентації діяльності органів Національної поліції України після прийняття Закону України «Про Національну поліцію» були предметом розгляду окремих вітчизняних вчених та практичних працівників. На думку окремих дослідників, досі невирішеними залишаються питання підзвітності поліції, відсутність громадського контролю за діяльністю поліції, який був вилучений на час дії воєнного часу, відсутність періоду оприлюднення такої інформації як керівництвом територіальних органів, так і керівництвом Національної поліції України. Поза сферою регулювання залишається питання дисциплінарної відповідальності поліцейських і громадський контроль у цій сфері, оскільки в ст. 90 Закону йдеться лише про залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських, однак механізми залучення представників громадськості й досі в цьому Законі не визначено [5, с. 330].

Загальновідомо, що проблем у діяльності правоохоронних органів дуже багато, які потрібно негайно вирішувати задля скорішої адаптації діяльності Національної поліції до стандартів відповідних правоохоронних органів передових країн ЄС.

В. М. Бесчастний вважає, що в умовах модернізації всієї системи державної служби в Україні реформування органів внутрішніх справ, їх інтеграції в систему правоохоронних органів зарубіжних країн корисно звернутися до зарубіжного досвіду, зважаючи на зростаючу потребу в удосконаленні діяльності поліції України, оптимізації професійної підготовки персоналу, особливо керівного складу, здійсненні системних перетворень у правовому регулюванні службової діяльності та соціальному забезпеченні працівників органів внутрішніх справ. Водночас автор акцентує увагу на доцільності використання досвіду насамперед високорозвинених країн, які традиційно втілюють принципи правової держави, мають розвинені структури громадянського суспільства, сформовані правові системи та налагоджені механізми реалізації правових приписів [6].

Для впровадження європейського досвіду забезпечення сучасною поліцією максимальної ефективності в своїй діяльності дослідимо окремі аспекти діяльності поліцейських органів деяких провідних європейських держав з високим рівнем демократії, зокрема моделі їх правоохоронної діяльності.

Міжнародний досвід у сфері правоохоронної діяльності демонструє різноманітні моделі, відображаючи їхні унікальні історичні, культурні та соціальні контексти, які можуть бути корисними для України. Ці моделі містять різні підходи до організації роботи поліції, взаємодії з громадою, використання технологій та боротьби зі злочинністю [2; 7–9; 14–15; 19].

Загалом можна виділити кілька основних моделей, кожна з яких має свої особливості у структурі, функціях та підходах до забезпечення правопорядку, а саме:

- модель «Community Policing»;
- модель «Проактивної поліції» (Proactive Policing);
- модель «Аналітичної розвідки» (Intelligence-led Policing, ILP);
- модель «Спеціалізованих підрозділів»;
- модель «Змішаної правоохоронної діяльності» [2; 7–9; 14–15; 19].

Огляд інформаційних джерел, що присвячені діяльності поліцейських за кордоном, дає нам змогу виділити шість основних моделей реалізації ідеї «Community Policing» на практиці:

1. Поліцейське обслуговування на територіальному принципі (Area-based Policing).
2. Товариство багатьох агенцій (Multi – agency Policing).

3. Попередження злочинів силами громади (Community Crime Prevention).

4. Стратегії поліцейсько-громадського контакту (Police – public Contact Strategies).

5. Територіально базовані піші патрулі (Area – based Foots Patrols).

6. Залучення громади та консультування з ними (Community Involvement and Consultation) [7, с. 63].

Розглянемо детальніше деякі з них.

***Модель «Поліцейське обслуговування на територіальному принципі»
(Area-based Policing)***

1. Поліцейське обслуговування на територіальному принципі, або Area-based Policing, передбачає закріплення за поліцейськими певних районів для забезпечення їхньої безпеки та порядку. Основна ідея – покращити взаємодію з громадою та більш ефективно реагувати на місцеві потреби та проблеми [8].

Принцип цієї моделі полягає в тому, що кожен поліцейський відповідає за певний район (наприклад, квартал, вулицю), що дає змогу йому краще знайомитися з місцевими мешканцями, їхніми проблемами та потребами у сфері безпеки [8].

Перевагами моделі «Поліцейського обслуговування на територіальному принципі (Area-based Policing)» є:

– покращення взаємодії з громадою: Поліцейські стають більш доступними та знайомими для мешканців, що сприяє довірі та співпраці;

– ефективніше реагування на потреби: Знайомство з районом та його особливостями дає змогу поліції краще розуміти та вирішувати місцеві проблеми;

– профілактика злочинів: Більш тісна взаємодія з громадою допомагає виявляти та запобігати злочинам на ранніх стадіях;

– посилення відчуття безпеки: Мешканці відчують себе більш захищеними, знаючи, що є поліцейський, відповідальний за їхній район [8].

Впровадження Area-based Policing може охоплювати: регулярні обходи закріплених територій, проведення зустрічей з мешканцями, спільне вирішення проблем з місцевими лідерами та організаціями [8].

Area-based Policing добре поєднується з іншими принципами поліцейської діяльності, такими як Community Policing (поліцейське обслуговування, орієнтоване на громаду) та Multi-agency Partnerships (партнерство між різними агентствами) [8].

Розглянемо застосування цієї моделі правоохоронної діяльності у США.

Правоохоронні органи США, що діють на різних рівнях (федеральному, штату, округу та громади), функціонують достатньо автономно, підпорядковуючись не одне одному, а відповідним місцевим органам влади. Інакше кажучи, на рівні міста департамент поліції підпорядкований органу міського самоврядування, ним же формується та фінансується. Наявність відносин підпорядкування між органами місцевого самоврядування та департаментом поліції обумовлює достатньо високий рівень взаємодії між ними. За цих умов першим її напрямом є формування керівництва поліції органами місцевого самоврядування. У США не існує єдиного встановленого порядку організації поліцейських департаментів, однак за загальним правилом їх очолює начальник поліції, що призначається органами міської влади. Крім того, для великих міст характерним є розділення стратегічного та оперативного керівництва департаментом поліції. Перший напрям діяльності покладається на комісара поліції, який часто є цивільною особою та відповідає за вироблення політики у сфері правоохоронної діяльності, визначення пріоритетних цілей діяльності поліції; другий – на начальника поліції, який відповідає за безпосередню реалізацію завдань, покладених на департамент. Водночас саме посада комісара відповідає за відповідність стратегічних цілей департаменту поліції загальній політиці органів місцевого самоврядування у сфері правоохоронної діяльності. Незважаючи на те, що поліцейські департаменти входять у систему органів місцевого самоврядування, їх діяльність є достатньо автономною, що забезпечує неупередженість та професійність у виконанні ними своїх обов'язків. З іншого боку, у ході реалізації своїх правоохоронних функцій виникає необхідність й інших форм взаємодії з органами місцевого самоврядування. Найбільш відомим та поширеним способом залучення громадськості та органів місцевого самоврядування до роботи у сфері попередження правопорушень та забезпечення громадського порядку є практика Community Policing. Вперше вона була реалізована саме у США у 80-х роках ХХ сторіччя, звідки вона поширилась й у інші держави. Департамент юстиції США визначає три ключових компоненти community policing:

– партнерство в громаді – співпраця між поліцією й особами та організаціями, яким вона служить, з метою вироблення відповідей на проблеми та підвищення довіри поліції;

– організаційні перетворення – забезпечення відповідності управління, структури, кадрового та інформаційного забезпечення вимогам партнерства у громаді та дієвого вирішення проблем;

– вирішення проблем – процес дієвого та систематичного дослідження виявлених проблем з метою вироблення ефективних рішень [8, с. 593].

У контексті взаємодії з органами місцевого самоуправління особливе значення набуває партнерство в громаді. Воно базується на тому, що поліція досить рідко може комплексно вирішити проблеми безпеки у громаді, покладаючись лише на власні сили. Відповідно, заохочується співпраця з якнайширшим колом осіб та організацій, зацікавлених у безпеці місцевої громади. Перелік таких осіб та організацій є достатньо широким, від індивідуальних представників громади (громадські активісти, волонтери, лідери суспільної думки, приватні підприємці) до органів місцевого самоврядування. Кінцевою метою подібного партнерства є спільне вирішення виявлених проблем та підвищення суспільної довіри до поліції. Міністерство юстиції США визначає такі організаційні елементи *community policing* [8–9]:

1. Прийняття філософії «Community Policing». Сприйняття «Community Policing» на рівні поліцейського управління проявляється в інтеграції його філософії у завдання, нормативно-правові акти, систему оцінки діяльності, підбору підготовки та просування персоналу по службі та інші системи й заходи, що визначають організаційну культуру. Організаційні системи підтримують орієнтацію на надання послуг і підкреслюють важливість співпраці окремих підрозділів всередині органу з метою підтримання «Community Policing». Впровадження філософії «Community Policing» може проходити поступово і спочатку лише в окремих спеціалізованих підрозділах, але кінцевою метою має бути повне впровадження на рівні органу загалом [8–9].

2. Децентралізоване прийняття рішень та відповідальність. У системі «Community Policing» окремі офіцери отримують можливість вирішувати проблеми та приймати рішення у сфері службової діяльності як колективно, так й індивідуально. Лідерство вимагається та заохочується на кожному рівні, а працівники є відповідальними за рішення, які вони прийняли та результати заходів, вжитих ними для вирішення проблем та зниження рівня злочинності у громаді [8].

3. Фіксована територіальна відповідальність та широке коло обов'язків. У community policing управління, прийняття рішень, розстановка кадрів в основному засновані на територіальному принципі. Працівники призначаються на визначені території на конкретний період часу з метою налагодження співпраці та партнерства між населенням та правоохоронними органами, та відповідають за зниження рівня злочинності на закріпленій території. Межі між зонами відповідальності визначаються на підставі особливостей громади, а не офіційних кордонів [8–9].

4. Використання добровольців. «Community Policing» заохочує використання людських ресурсів поза правоохоронними органами. Добровільна діяльність передбачає активну участь громадян у роботі правоохоронних органів. Правоохоронні органи ознайомлюють громадськість зі способами такого партнерства з метою посилення ролі «Community Policing» та забезпечують ефективні засоби залучення громадян. Зусилля добровольців можуть допомогти зменшити затрати часу працівників поліції і дозволити постійному особовому складу зосередитись на превентивній діяльності [9].

5. Засоби підтримки. Існує багато видів засобів підтримки, що сприяють переходу поліцейських підрозділів до «Community Policing». Наприклад, інформаційні технології та системи можуть сприяти «Community Policing» через надання офіцерам доступу до інформації про злочини та правопорушення, що дає змогу здійснювати аналіз проблем та скорочує витрати часу працівника на виконання адміністративних задач. Крім того, технологічні та аналітичні ресурси дають змогу підрозділу своєчасно збирати інформацію про проблеми, пов'язані зі злочинністю, що сприяє кращому використанню ресурсів та персоналу, надаючи працівникам краще розуміння проблем. Така інформація має бути доступною не лише для працівників поліції, але й для громадськості. Нарешті, підготовка з питань «Community Policing» може сприяти успішному впровадженню її філософії. Вона надає альтернативні можливості правоохоронної діяльності та впливу на проблеми, пов'язані зі злочинністю. Підготовка з питань «Community Policing» повинна бути впроваджена в усі елементи підготовки для всіх працівників підрозділу та бути доступною для громади [8–9].

Основними заходами, що рекомендує Департамент юстиції США в рамках «Community Policing», є:

- розміщення інформації про злочини на вебсайті поліції;

Розділ 4. Моделі правоохоронної діяльності: міжнародний досвід

- проведення регулярних зустрічей з представниками місцевого бізнесу;
- участь працівників поліції та органів місцевого самоврядування на зустрічах асоціацій домовласників;
- побудова робочих відносин із засобами масової інформації;
- інформування громадян про ініціативи поліції у сфері протидії злочинності;
- залучення волонтерів;
- функціонування поліцейської академії для громадян;
- побудова робочих відносин з іншими службами місцевого самоврядування;
- отримання інформації від партнерів щодо природи та рівня пріоритетності проблем у громаді;
- вироблення нових рішень з партнерами у режимі «мозкового штурму»;
- залучення партнерів у процес вирішення проблем;
- використання піших та велосипедних патрулів;
- залучення партнерів до впровадження заходів, направлених на вирішення проблем [8–10].

Узагальнено дані заходи об'єднують у шість базових моделей community policing (які часто використовуються поряд одна з одною):

1) поліцейське обслуговування, засноване на територіальному принципі (Area-Based Policing) – полягає у закріпленні за працівниками поліції певної частини міста, в якій він відповідає за здійснення поліцейської діяльності. Основною ідеєю моделі є те, що невелика група працівників поліції, за якою закріплена певна частина населеного пункту, мають кращі знання місцевих особливостей, мають кращі контакти (зокрема, неформальні) з лідерами громади, що підвищує ефективність роботи у сфері забезпечення громадського порядку та попередження правопорушень;

2) міжвідомче партнерство (Multi-Agency Partnerships) – полягає у координації дій поліції та міських служб у сфері протидії правопорушенням, виробленні комплексних, міжвідомчих та міждисциплінарних підходів до забезпечення безпеки громади [10, с. 84];

3) попередження злочинів силами громади (Community Crime Prevention) – передбачає інфраструктурні, культурні зміни, а також фізичну зміну оточення району, направлені на зниження рівня

злочинності; подібна модель може реалізовуватись у різних формах: сусідський дозор, змішані патрулі за участі поліцейських та представників громади, облаштування проблемних ділянок району тощо;

4) стратегія поліцейсько-громадського контакту (Police-Public Contact Strategies) – полягає у розширенні контактів поліції з членами громади (відкриття контактних центрів обслуговування громадян, відвідування поліцейськими громадян з метою виявлення проблем, які їх турбують);

5) територіальні піші патрулі (Area-Based Foot Patrols) – полягає у закріпленні поліцейських за одним маршрутом упродовж тривалого часу з метою кращого вивчення ситуації на ньому;

б) залучення громади та консультування з громадами (Community Involvement and Consultation) [8–10].

Так, можна вести розмову про два рівні взаємодії органів місцевого самоврядування та поліції у Сполучених Штатах Америки. З одного боку, існує підпорядкування поліції владі міста, що обумовлює широкі контрольні функції міської ради та мера стосовно правоохоронців та наявність значного переліку важелів впливу на них, передує – фінансових. З іншого боку, практика Community Policing забезпечує партнерство поліції з іншими міськими службами у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку [8–11].

Водночас, вивчаючи досвід функціонування поліції США, потрібно мати на увазі історичні особливості формування її системи. Поліцейські служби в багатьох містах формувалися «знизу» як напівофіційні органи самоорганізації громадян з метою підтримання порядку, що й зумовлює різноманітність підходів до функціонування поліцейських служб у різних частинах держави. Також потрібно взяти до уваги федеративний устрій Сполучених Штатів Америки, що зумовлює надзвичайно високий рівень децентралізації правоохоронних органів, який не повною мірою відповідає традиціям їх функціонування в Україні. З іншого боку, потрібно звернути увагу на те, що значна частина заходів у сфері Community Policing можлива і без внесення змін до чинного законодавства, що, за умов розширення повноважень органів місцевого самоврядування в Україні робить їх достатньо перспективними [11].

Так, основними концептуальними та науково-практичними аспектами положеннями моделі Community Policing є такі:

1. Це організаційна стратегія, що дає змогу поліції та місцевим мешканцям співпрацювати, спільно вирішувати проблеми правопорушень, 408 злочинності й соціальних конфліктів. Громадяни у визначеному обсязі та в легальний спосіб отримують доступ до процесу правоохоронної діяльності стосовно охорони правопорядку та можуть брати участь у цій діяльності. Оптимальне вирішення актуальних суспільних проблем потребує пошуку нових підходів до роботи з боку поліції із залученням «знань» населення [12].

2. Модель Community Policing вимагає участі в її реалізації всього особового складу поліції, тому кожен її співробітник зобов'язаний зрозуміти важливість якісно нових підходів до роботи, способів вирішення проблем району. За цією концепцією покладається велика відповідальність на виконавців, які обов'язково повинні мати високий професійний рівень та добре усвідомлювати свої завдання [12].

3. Community Policing передбачає формування нового типу обов'язків співробітника поліції (офіцера з Community Policing), який здійснював би прямий зв'язок між поліцією та населенням «обличчям до обличчя» на території обслуговування [12].

4. Із виконанням основних завдань поліції (виклики поліції, арешти, затримання, викриття та розслідування кримінальних проявів тощо) модель Community Policing покладає завдання налагодження та розвитку тісних взаємозв'язків з мешканцями на відповідній території, їх групами, а також у намаганні покращити життя певного району [12].

5. Community Policing зумовлює становлення нового типу взаємовідносин (ділових, дружніх, довірливих і партнерських) між поліцією та громадянами на основі довіри [12].

6. Ця модель зміщує акценти у роботі з реагування на попередження та профілактику [12].

7. Community Policing насамперед націлено на захист тих вразливих верств суспільства, які можуть стати об'єктом злочину: неповнолітніх, людей похилого віку, національних меншин, людей з низьким рівнем матеріального забезпечення, безпритульних тощо [12].

8. Це не обмежена тактика, яка використовується лише в певний особливий період, це повністю новий, сучасний спосіб мислення і цивілізованого відповідального ставлення поліції до громадян і, навпаки – громадян до поліції [12, с. 97–99].

Модель «Проактивної поліції» (Proactive Policing)

Проактивна стратегія превенції в поліцейській діяльності – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, а не лише на їхнє розкриття. Вона охоплює виявлення та усунення причин і умов, що сприяють злочинності, а також роботу з потенційними правопорушниками. Міжнародний досвід показує, що ефективність такої стратегії значно вища, ніж традиційна реактивна модель, коли поліція реагує на вже скоєні злочини [13].

Термін «проактивна діяльність» застосовується для позначення всіх моделей організації діяльності, ціллю яких є запобігання або зменшення злочинності та правопорушень і які не є реактивними з погляду зосередження, насамперед, на розкритті злочинів, що тривають, або на розслідуванні, або реагування на злочини, які вже сталися. У безперервних пошуках способів більш ефективної боротьби зі злочинністю зрозуміло одне: ідеальне рішення – це запобігти вчиненню злочинів [13, с. 65].

Перспектива поступального розвитку поліції полягає у сприйнятті концепції «проактивної діяльності», що передбачає пріоритетність реалізації прогностично-превентивної функції і дає можливість цілеспрямовано впливати на сферу охорони правопорядку. У поліцействі ствердилася думка щодо можливості ототожнення проактивної діяльності поліції переважно з превентивними поліцейськими заходами [13].

Концепція проактивної діяльності сприяє перегляду ієрархії форм виконання службових чинностей службовцями поліції.

До проактивних форм діяльності поліції доцільно віднести: реалізацію системних практичних заходів у рамках цільових поліцейських превентивних програм; налагодження партнерської взаємодії з населенням; створення у громадських місцях поліцейських офісів міні-ділень; залучення членів територіальних громад до участі у заходах з охорони публічного порядку, особливо забезпечення пішого патрулювання з метою підвищення щільності поліцейських сил і досягнення ефекту присутності, а також виявлення та артикуляції існуючих проблем і пошуку оптимальних способів їх вирішення. Проактивна діяльність можлива за наявності суспільної довіри до поліції, що може бути поглиблена в контексті реалізації комплексних державних заходів, спрямованих на викорінення правового нігілізму, упорядкування інфраструктури населених пунктів, розробки і впровадження

цільових національних і регіональних локальних проєктів тощо. Ключовим суб'єктом ствердження концепції проактивної діяльності є інститут дільничних інспекторів, які на рівні територіальної громади уособлюють інститут поліції, практично реалізують соціальну значущу функцію офіцера першого контакту, що полягає в наданні населенню допомоги не лише в умовах існування реальної загрози, але й під час вирішення повсякденних проблем [13].

Проактивна діяльність поліції, безпосереднім чином впливає на рівень відчуття безпеки населення, що в провідних європейських державах визнано одним з основоположних критеріїв оцінки ефективності діяльності поліції як спеціалізованого інституту виконавчої влади, покликаною здійснювати превенцію правопорушень, а також виявляти і нейтралізувати загрози для публічної безпеки та порядку. Відчуття безпеки зумовлено рівнем розвитку суспільства, ефективністю діяльності правоохоронних органів, рівнем правової культури та домінуючою системою цінностей [13].

Так, глибинний сенс реформування інституту поліції полягає у зміні концептуальних засад службово-оперативної діяльності, тобто відході від державно-орієнтованих пріоритетів і ствердженні філософії суспільно-орієнтованої проактивної діяльності. Ґрунтована на принципі децентралізації поліція повинна чітко усвідомлювати спектр існуючих проблем у сфері публічної безпеки на локальному рівні та вирішувати їх у тісній взаємодії з населенням через реалізацію моделі Community Policing. Споживачем поліцейських послуг має бути визначений обиватель (член територіальної громади), який водночас є основним оцінювачем ефективності діяльності поліції щодо виявлення й усунення існуючих загроз для охоронюваного державною блага [14].

Однією із сучасних моделей проактивної правоохоронної діяльності, яка стрімко розвивається завдяки блискавичному розвитку комп'ютерних технологій, є модель здійснення правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive Policing). Хоча у правоохоронній практиці органів і підрозділів Національної поліції є деякий набутий досвід проведення прогнозування, проте наукове дослідження сучасного зарубіжного досвіду в цій сфері може бути корисним для приведення такого організаційного напрямку діяльності до найновіших практик прогнозування, яке використовується не лише як додатковий організаційний напрям діяльності, а як самостійна модель побудови правоохоронної практики [15].

Нині програми попереджувальної поліції використовуються поліцейськими департаментами ряду штатів США, як-от Каліфорнія, Вашингтон, Південна Кароліна, Аризона, Теннессі, Нью-Йорк та Іллінойс [15].

Програми діяльності поліції на основі прогнозів поліції також були впроваджені у Великобританії та Європі, наприклад, у поліції округу Кент, у Нідерландах [16].

Здійснення правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive Policing) у форматі самостійної моделі в сучасному виразі є правоохоронною інновацією. Ця модель передбачає застосування різних кількісних методів для того, щоб заздалегідь ідентифікувати приблизний час, місце або осіб, які матимуть стосунок до злочину. І хоча не можна сказати, що модель є повністю новою, проте адаптація до потреб правоохоронної діяльності математичних алгоритмів прогнозування, використання сучасних систем штучного інтелекту дають змогу на практиці побачити конкретний результат [17, с. 13].

Здійснення правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive Policing) межує з рядом проблем, які впливають на її ефективність. До таких проблем варто віднести високу вартість організації та підтримки інфраструктури моделі діяльності поліції на основі прогнозів (Predictive Policing), що може призвести до її обмеженого використання. На нашу думку, модель роботи поліції на основі прогнозів варто сприймати як додаткову спроможність, і вміле її застосування може позитивно вплинути на результативність застосування обмежених ресурсів (сил і засобів) поліції для успішної реалізації своєї місії із запобігання поширенню злочинності [15–17].

Так, застосування проактивних підходів до організації правоохоронної діяльності фундаментально ґрунтується на сучасних можливостях оперативних підрозділів кримінального аналізу, оскільки аналітичні дослідження сформували додаткову, недоступну раніше спроможність визначати значення з великих та надвеликих обсягів даних, що становить критично важливу роль у прийнятті ефективних організаційних і тактичних рішень щодо застосування гласних та негласних правоохоронних ресурсів для досягнення максимального результату в протидії поширенню злочинності та породжуваних нею проблем (зниження рівня довіри до правоохоронних та державних інститутів, поширення страху тощо). Варто зазначити, що обґрунтування

застосування гласних та негласних правоохоронних ресурсів до окремих осіб чи груп осіб за результатами проведення аналітичного дослідження криміногенних даних потребує застосування зважених підходів, оскільки межує із проблемою дотримання принципу прав та свобод громадян [18].

Модель здійснення правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive Policing) націлена на стратегічне та оперативно-тактичне прогнозування та реалізовується через застосування чотирьох етапів [18]:

- 1) збір даних;
- 2) аналіз об'єктів прогнозування, виокремлення їх ознак, найбільш значущих для проведених аналітичних досліджень; формування вихідних гіпотез, встановлення зв'язків між різними об'єктами, пояснення причин їх виникнення у реконструкції картини минулого й формуванні розуміння про події в майбутньому;
- 3) заходи втручання (загальні, індивідуальні та проблемно-орієнтовані);
- 4) оцінка результативності застосованих заходів та повернення до збору даних [18].

Ця модель передбачає [18]:

- активне виявлення та запобігання злочинам до їх скоєння;
- поліція використовує дані, аналітику та передові технології для виявлення потенційних злочинців та загроз.

Прикладами застосування цієї моделі в правоохоронній діяльності є США, Скандинавські країни та Нідерланди.

До переваги застосування цієї моделі потрібно віднести: зниження рівня злочинності; ефективне використання ресурсів; швидке реагування на загрози [18].

Модель «Аналітичної розвідки» (Intelligence-led Policing, ILP):

1994 року у Великій Британії вперше було впроваджено поліцейську діяльність, керовану аналітичною розвідкою. Її метою було «зменшення рівня злочинності та підвищення громадської безпеки» [8, с. 6]. Поліція графства Кент, перебуваючи під тиском щодо необхідності зниження злочинності та зіткнувшись зі скороченням фінансування, запровадила такого роду новацію, в результаті якої впродовж трьох років відбулося зниження злочинності на понад 22 відсотки [19, с. 7].

ILP – термін, що виник у Великій Британії з того, що раніше називалося Кентською поліцейською моделлю. Ця модель набула значного розвитку, особливо після терористичної атаки на Всесвітній торговельний центр 11 вересня 2001 року у США, коли потреба в удосконаленні розвідувальної діяльності, охоплюючи навчання, обмін інформацією та активізацію міжвідомчої співпраці на місцевому, регіональному та державному рівнях, стала цілком очевидною [19].

Модель ILP з практичного боку є управлінським інструментом, що допомагає керівникові (або особі, що ухвалює рішення) приймати найбільш ефективне та результативне рішення щодо розподілу ресурсів (людських, зокрема інтелектуальних, матеріальних тощо) [19].

Відмінною рисою моделі ILP є те, що це сучасна модель правоохоронної діяльності, яка передбачає інкорпорування розвідувальної (кримінальної) аналітичної функції в загальну місію правоохоронної системи [19].

Оперативна (розвідувальна) інформація про злочинну діяльність є результатом застосування аналітичного процесу, який передбачає збір даних, їх перевірку та оцінку, застосування алгоритмів опису цих даних та їх аналізу, що дає змогу визначити значення цих даних (що ці дані загалом означають). Відповідь на це запитання дає змогу отримати якісно нові знання, які набувають статусу розвідувальних (аналітичних) даних – Intelligence, що слугують основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, щодо виконання поліцейських завдань [19].

Особливо ефективно аналітична розвідка (Intelligence) впливає на спроможність тієї чи іншої правоохоронної установи щодо протидії організованим формам кримінальних проявів. Аналітична розвідка забезпечує правоохоронну установу інформацією та рекомендаціями, що дають змогу їй ефективно використовувати наявні ресурси та бюджет. Продукти аналізу злочинності – аналітична розвідка надає правоохоронним органам можливість виявляти та розуміти закономірності діяльності організованих форм злочинності, що поширюють свій злочинний вплив не лише на місцевому регіональному, чи національному рівні а й, що найважливіше, і на міжнародному. Після виявлення організованих форм злочинної активності та ідентифікації закономірностей їх функціонування правоохоронні органи можуть розпочинати оцінку поточних тенденцій їх функціонування, що дає змогу розробляти прогнози розвитку криміногенної ситуації та планувати і

реалізовувати дієві заходи профілактичного характеру (запобігати поширенню злочинного впливу) [19].

Аналітична розвідка також може використовуватися для інформаційної аналітичної підтримки оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування, проте її можливості значно масштабніші – аж до підготовки рекомендацій щодо ефективного використання людських та матеріальних ресурсів правоохоронних органів. Аналітична розвідка забезпечує управлінську ланку правоохоронного органу інформацією, з урахуванням якої мають ухвалюватися масштабні рішення та визначатися відповідні об'єкти розслідувань (окремі особи чи кримінальні угруповання), які становлять найбільший ризик та зумовлюють максимальну, порівняно з іншими, кількість кримінальних загроз [19].

Концептуально аналітична розвідка – це застосування аналітичного процесу до криміногенної інформації з метою отримання знань, які пояснюють глибинні причинно-наслідкові зв'язки у злочинних процесах. Такі знання у формі розуміння в моделі ІЛР мають найбільше, визначальне значення, порівняно з іншими моделями правоохоронної діяльності. Це вимагає вдосконалення, а іноді і нових аналітичних знань і навичок у правоохоронних органах [19].

Надаючи аналітикам можливість опрацьовувати зареєстровані криміногенні дані, оперативники та слідчі отримують можливість використовувати готовий оперативно-аналітичний продукт, а не первинну інформацію. Проведення поглибленого аналітичного дослідження проблем злочинності досвідченими аналітиками створює передумови вирішення завдань проактивної протидії злочинності [20]:

1) аналітична розвідка окреслює конкретно тенденції злочинності як за географічною ознакою, так і в часових рамках;

2) у зв'язку з тим, що аналітична розвідка надає можливість мати більше інформації щодо місць ймовірного скоєння кримінальних проявів, більше часу та зусиль можливо витратити на їх попередження;

3) оскільки час витрачається більш продуктивно, співробітники мають більше можливостей у наданні допомоги своїм колегам у разі потреби [20].

Двома концептуальними (базовими) складовими компонентами моделі ІЛР є вироблення (формулювання) «розвідувальної аналітики» і використання такої розвідувальної аналітики для організації управлінських процесів (визначення напрямів діяльності) [19–21].

До переваг запровадження моделі ІЛР потрібно віднести також:

1) викриття злочинних технологій та причетних до них фізичних і юридичних осіб здійснюється за допомогою обробки великих масивів інформації з використанням програмних продуктів кримінального аналізу (Maltego, Palantir, Big Data, Watson тощо);

2) зосереджується увага на викритті злочинних груп, кримінальної інфраструктури, схем та технологій вчинення злочинів, які суттєво впливають на криміналізацію суспільних відносин та їх розслідуванні;

3) супроводжується змінами структурно-функціонального та законодавчого характеру, зокрема спрощенням процедури досудового розслідування, зміною підходів до визначення достатності й допустимості доказів, а також прийняття управлінських рішень, формуванням довіри до поліцейського органу та соціального захисту його співробітників, відповідно, зниженням корупційних ризиків;

4) визначення стратегій боротьби зі злочинами та тактики розслідування кримінальних проваджень здійснюється через методологію оцінки ризиків та загроз (SWOT, PEST, SOСТА тощо) [21].

Важливість застосування сучасних зарубіжних методологій оцінки ризиків та загроз у частині організованої злочинності та тяжких злочинів є пріоритетом у правоохоронній практиці, оскільки з метою реалізації Стратегії національної безпеки України [22] та зобов'язань, узятих Урядом за Угодою 249 про асоціацію між Україною та ЄС [23], держава повинна вжити заходів щодо імплементації стандартів та політики ЄС у цій сфері. Зокрема, в ЄС використовується ЕМРАСТ. ЕМРАСТ (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats) [24] – це Європейська мультидисциплінарна платформа проти злочинних загроз, тобто комплексний підхід до внутрішньої безпеки, що охоплює заходи від контролю зовнішніх кордонів, поліції, митниці до управління інформацією, навчання та профілактики, тобто – це механізм об'єднання правоохоронних принципів чи концепцій ЄС та України [19–23].

Важливим концептуальним положенням є те, що впровадження моделі ІЛР дає змогу:

– удосконалити механізми накопичення, обробки, оцінки та аналізу інформації й привести систему аналізу інформації у відповідність до європейських стандартів;

– упровадити сучасні технології для послідовної багатоаспектної оцінки криміногенної обстановки й прогнозування її розвитку на всіх рівнях управління;

– забезпечити розвиток міжнародного та міжвідомчого співробітництва з питань обміну інформацією та спільного аналізу загроз;

– створити ефективну і гнучку систему підготовки персоналу з питань інформаційного аналізу [19–23].

Впровадження моделі ILP – це складний процес, що охоплює багато напрямів діяльності працівників різних підрозділів, керівний склад середньої та вищої керівної ланки (які ухвалюють рішення вищого рівня або/та формують політику), а також структурні, організаційні та телекомунікаційні зміни (зміни в інфраструктурі IT та комунікації) [19–23].

У Великій Британії експеримент з упровадження цієї моделі проводився вкрай ретельно. Практика підготовки та імплементації розвідувальної аналітики в діяльність органів та підрозділів поліції була визначена пріоритетним завданням.

Варто зазначити, що існує багато спільних рис між ILP та проактивною моделлю підзвітності CompStat (скорочення від COMPUter STATistics – комп'ютерна статистика), тому важливо визначити вичерпні складові, які розмежовують такі самостійні проактивні моделі правоохоронної діяльності.

Модель проактивної правоохоронної діяльності CompStat – це управлінський процес у межах системи управління ефективністю, який передбачає аналіз статистичних даних про злочини та порушення громадського порядку для підготовки засобів для вирішення поточних та перспективних проблем. Назва моделі підзвітності CompStat має вказівку на засоби її реалізації – комп'ютерне порівняння статистичних показників для виявлення змін з усього масиву накопичених даних для своєчасного та ефективного реагування на тенденції у сфері злочинності. Модель ILP застосовується до всіх злочинів та всіх загроз і зосереджується на складній організованій злочинності.

Цінність проактивної моделі підзвітності CompStat полягає у виявленні нових, значних серій злочинів чи тяжких злочинів у межах юрисдикції (тобто, «гарячих точок») на основі своєчасного аналізу повідомлень про кримінальну активність. Аналіз даних, зафіксованих як повідомлення про злочини, може надати важливу інформацію про

такі складники криміногенної ситуації як географічні параметри та спосіб вчинення злочинів. Проаналізовані отримані відомості можна використовувати для прогнозування злочинних випадків у найближчому майбутньому. Така інформація може бути корисною для визначення заходів реагування, зокрема надання описової інформації, наприклад, про поведінку зловмисників, об'єктів, на які спрямовують зусилля злочинці, про інструменти, які використовують для отримання злочинного результату тощо. Такі відомості співробітники правоохоронних органів можуть використовувати для затримання злочинців, зриву злочинної діяльності або зміни в середовищі, яке володіє характеристиками, сприятливими для прояву кримінальної активності. Отже, під час реалізації моделі підзвітності CompStat аналітики аналізують повідомлення про інциденти, у той час як під час реалізації моделі ILP аналітики здійснюють пошук та аналіз інформації, яка може вказувати на існування загрози та чинників, що впливають на їх існування [23].

Так, модель ILP формує здатність використовувати сучасні інформаційно-аналітичні можливості та програмно-технічні засоби, що дає змогу визначати нові, раціональні, цілеспрямовані стратегії діяльності правоохоронних органів. ILP допомагає модернізувати й реформувати правоохоронну діяльність, використовуючи нове поєднання процесів, структур і технологій відповідно до вимог часу, проте її реалізація не може однозначно гарантувати успіх. Основним висновком є те, що успіх чи невдача в реалізації моделі ILP залежить не від технологій, організаційних структур чи процесів, а від людей [23].

Як підсумок, можна стверджувати, що ця модель базується на зборі, аналізі та використанні інформації про злочинність для прийняття рішень щодо правоохоронної діяльності [23].

Поліція використовує дані про злочинців, злочини та тенденції для розробки стратегій і тактик боротьби зі злочинністю.

Прикладом активного застосування зазначеної моделі правоохоронної діяльності є: Велика Британія, Австралія, США.

До основних переваг застосування цієї моделі є ефективне використання ресурсів, точне націлення на злочинність, зниження рівня злочинності.

Останнє: попри дорогу вартість інфраструктури ILP і наявність обмежених ресурсів поліцейських організацій, ця модель діяльності повинна знайти свою реалізацію у правоохоронній діяльності України [19–23].

*Модель «Проблемно-орієнтованої поліцейської діяльності»
(Problem-Oriented Policing, POP)*

Однією з позитивних поліцейських практик зарубіжних країн можна вважати відому в усьому світі модель «Проблемно-орієнтованої поліцейської діяльності» (Problem-Oriented Policing, POP), яка спрямована на подолання основних причин правопорушень та порушення публічного порядку [19–25].

Модель проблемно-орієнтованої діяльності поліції, розроблена професором Університету Вісконсін-Медісон Г. Гольдштейном (H. Goldstein), є поліцейською практикою, яка передбачає виявлення та аналіз конкретних проблем злочинності та порушень громадського порядку, з метою розробки ефективних стратегій реагування на них [19–25].

Модель Г. Гольдштейна (H. Goldstein) була розширена 1987 року вченими Дж. Еком (J. Eck) і В. Спелманом (W. Spelman). Вчені розробили просту методологію SARA, яка набула широкого визнання, зокрема в моделі Problem-Oriented Policing. SARA – це аббревіатура, що позначає чотири кроки, які поліція має дотримуватися під час впровадження Problem-Oriented Policing: сканування, аналіз, реагування та аналітична оцінки (SARA) для вирішення проблем, зниження рівня злочинності, порушень громадського порядку і страху перед злочинами, а також покращення якості громадян та уявлення про роботу поліції [19–25].

Модель Problem-Oriented Policing є однією з небагатьох дійсно комплексних (усеохоплювальних) моделей правоохоронної діяльності. Це не просто оперативна тактика або техніка управління, її реалізація має наслідки для всієї правоохоронної діяльності [25].

Проблемно-орієнтована модель діяльності поліції є аналітичним методом розробки тактики зменшення злочинності.

У звіті Національної дослідницької ради США (the National Research Council) за 2004 рік запропоновано такий опис Problem-Oriented Policing та того, як методологія SARA працює на практиці: «Серцевина проблемно-орієнтованої поліції полягає в тому, що ця концепція закликає поліцію аналізувати проблеми, що може містити більше інформації про жертв, а також правопорушників, а також ретельно обмірковувати, чому вони зібралися разом, де вони це зробили. Необхідно дослідити та задокументувати взаємозв'язок особи, місця

та, здавалося б, не пов'язаних між собою подій. Далі поліція повинна виробляти відповіді, які можуть виходити за рамки традиційної поліцейської практики... Нарешті, модель Problem-Oriented Policing вимагає від поліції оцінити, наскільки добре вона реалізовує свою місію. Аналізу підлягають питання: чи дали вжиті заходи очікуваний результат? Які саме заходи спрацювали? Що стало причиною невдач (неправильні міркування чи правильні міркування, проте існували труднощі у їх належному застосуванні?)» [25].

Потрібно констатувати, що модель правоохоронної діяльності, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing / POP), ґрунтується на проактивному виявленні проблем у громаді та розробці продуманих, індивідуальних відповідей для усунення основних причин проблем з метою розробки значущих та ефективних рішень.

Досвід практичної реалізації положень моделі діяльності поліції, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing), узагальнено Центром проблемно-орієнтованої поліції (Center for Problem-Oriented Policing, США), фахівцями якого підготовлено діаграму «25 методів попередження ситуаційної злочинності», яку поділено на п'ять категорій [26].

Такими категоріями є:

1. Вжити заходів, щоб збільшити зусилля злочинців для вчинення протиправних дій.
2. Підвищити ризики того, що злочинці будуть викриті в разі спроби вчинення протиправних дій.
3. Зменшити користь (винагороду), яку отримують злочинці, якщо вони вчиняють злочин.
4. Зменшити кількість обставин (провокативних чинників), які можуть спонукати людей до протиправних дій.
5. Вилучити виправдання (прибрати виправдання, спростивши дотримання закону та надаючи людям нагадування про його дотримання) [25–26].

Поліцейські, що реалізують модель проблемно-орієнтованої діяльності поліції, тісно співпрацюють із партнерами від громади та використовують модель SARA в різних місцях. Найпоширенішими заходами є заходи ситуативного попередження правопорушень: ремонт огорож, встановлення чи покращення освітлення, встановлення дорожніх шлагбаумів, «лежачих поліцейських», систем відеоспостереження. Співробітники поліції мають залучати власників бізнесу та

менеджерів з оренди нерухомості до покращення заходів безпеки, ділової практики та інших форм запобігання та співпраці. Інші види діяльності, спрямовані на вирішення причин проблем, охоплюють організацію громади (наприклад, проведення опитувань громад та інших форм охоплення громадян), соціальні послуги (наприклад, покращення рекреаційних можливостей для молоді), естетичні покращення громади тощо [25–26].

На відміну від більшості інших поліцейських моделей і філософій, модель правоохоронної діяльності, орієнтованої на певну проблематику (Problem-Oriented Policing), розглядає те, як поліція повинна розуміти свої функції та як обирати ефективний підхід до роботи. У підсумку модель пропонує специфічний механізм для цього. Відповідно, модель Problem-Oriented Policing потрібно розглядати не як альтернативу інших підходів, а радше як всеохоплювальний підхід, який залишає простір для їх імплементації (включення) [26].

Варто підкреслити, що з моделлю Problem-Oriented Policing є сумісними й інші сучасні поліцейські моделі правоохоронної діяльності.

Так, Community Policing (модель здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад) – це філософія, яка просуває організаційні стратегії, які підтримують систематичне використання партнерських відносин і методів вирішення проблем, щоб проактивно вирішувати негайні проблеми через усунення умов, які викликають проблеми громадської безпеки, такі як злочинність, порушення громадського порядку, соціальний безлад і страх злочинності [27].

Попри те, що модель Problem-Oriented Policing часто переплітається з моделлю здійснення правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing), ці моделі все-таки не є тотожними. Існує ймовірність сплутати модель проблемно-орієнтованої поліцейської діяльності (Problem-Oriented Policing) з моделлю правоохоронної діяльності, орієнтованої на потреби громад (Community Policing). Водночас основним напрямом діяльності поліції, орієнтованої на громаду, є поліпшення відносин між правоохоронними органами та громадянами, тоді як проблемно-орієнтована поліція залежить від інформації громадян про проблемні аспекти у громадах [28].

Аналіз використання моделі Problem-Oriented Policing показав, що вона може обмежити поширення злочинності та правопорушень. Науковими дослідженнями також виявлено загальний позитивний

вплив моделі на різні типи проблем і типи злочинів, виміряні різними способами. Також використання проблемно-орієнтованої моделі діяльності поліції може бути особливо ефективним у «гарячих точках» [29].

Також встановлено, що стосовно вирішення різних видів проблем, ефективність моделі Problem-Oriented Policing проявляється і в таких напрямках:

- модель Problem-Oriented Policing ефективна для зниження злочинності в місцях підвищеного ризику;
- якщо реалізація моделі Problem-Oriented Policing відбувається у взаємодії із громадою, то в підсумку ця модель є потенційно ефективною для поліпшення відносин із такою громадою;
- якщо під час реалізації моделі Problem-Oriented Policing відбувається збір та опрацювання порад від громади, і ці поради реалізуються, у підсумку це може потенційно призвести до виявлення та нейтралізації більш серйозних злочинів [29].

Загалом потрібно констатувати, що модель Problem-Oriented Policing стала однією з найбільш широко прийнятих і використовуваних стратегій у американській поліцейській діяльності. На це вказує і прийняття моделі Problem-Oriented Policing основними федеральними агентствами та національними поліцейськими групами, і створення національних нагород за ефективних програм вирішення проблем у межах моделі Problem-Oriented Policing. Управління поліцейських служб, орієнтованих на громаду (COPS, США), прийняло модель Problem-Oriented Policing як ключову стратегію. Центр проблемно-орієнтованої поліції (Center for Problem-Oriented Policing, США) розробив понад 70 проблемно-орієнтованих посібників для поліції. Бюро допомоги правосуддю (Bureau of Justice Assistance, США) також профінансувало створення проблемно-орієнтованих посібників, заходів реагування та інструментів їх реалізації. Дослідницький форум (Police Executive Research Forum, США) визначив модель Problem-Oriented Policing як «потужний інструмент у поліцейському арсеналі», і, починаючи з 1980-го року, почав проводити щорічну національну конференцію для оприлюднення та просування стратегій Problem-Oriented Policing. 1993 року в США була заснована премія Германа Гольдштейна за «досконалість вирішення проблем». У Великій Британії 1999 року засновано премію «Tilley Awards» за ініціативи вирішення проблем у межах моделі Problem-Oriented Policing, щоб відзначити

проекти, які досягли успіху у вирішенні проблем, з якими стикаються поліція, суб'єкти взаємодії та представники громад [29].

Потрібно зазначити, що висвітлення позитивного зарубіжного досвіду проактивного впливу на проблеми, які повторюються, становить підвищений інтерес для профілактичної правоохоронної складової діяльності вітчизняних правоохоронних органів. Сформований та апробований зарубіжний досвід застосування ефективних методів правоохоронної діяльності є суттєвим вкладом у вирішенні сучасної вітчизняної проблемно-орієнтованої правоохоронної діяльності [29].

Модель «Спеціалізованих підрозділів»

Варто зазначити, що модель спеціалізованих підрозділів у правоохоронній діяльності передбачає створення окремих підрозділів, кожен з яких має чітко визначені функції та завдання, що дає змогу більш ефективно реагувати на різноманітні правопорушення та загрози. Ці підрозділи можуть охоплювати кримінальну поліцію, патрульну поліцію, органи досудового розслідування, поліцію охорони, спеціальну поліцію, а також поліцію особливого призначення.

Розглянемо діяльність правоохоронних органів Німеччини.

Федеральна поліція Німеччини – федеральний правоохоронний орган у Німеччині, який підпорядкований Міністерству внутрішніх справ Німеччини. Звичайні поліцейські органи Земельної поліції (нім. *Landespolizei*) існують у кожній федеральній землі й підпорядковуються земельним урядам.

Основними завданнями Федеральної поліції Німеччини є:

– охорона кордону, що охоплює перевірку паспортів (тільки в аеропортах, оскільки всі сусідні країни входять до Шенгенської зони) та охорону морських кордонів. Оскільки Німеччина є учасником Шенгенської угоди, Федеральна поліція Німеччини є частиною Європейського агентства з охорони кордонів та берегів;

– охорона федеральних будівель, наприклад, Палацу Бельвю, резиденції Федерального президента Німеччини, будівель Федерального конституційного суду та Федерального верховного суду;

– реагування на значні внутрішні події;

– охорона міжнародних аеропортів та залізниць;

– протидія тероризму (GSG 9);

– діяльність повітряних маршалів (правоохоронці в літаках, завданням яких є недопущення захоплення літака терористами);

- забезпечення міжнародних поліцейських місій ООН та Європейського Союзу;
- охорона деяких німецьких посольств;
- забезпечення рятувальних операцій на гелікоптерах.

Також Федеральна поліція може допомагати земельній поліції у виконанні її обов'язків на прохання земельного уряду. Зазвичай цим займається Поліція швидкого реагування (нім. *Bereitschaftspolizei*), яка допомагає у випадках демонстрацій, масових заворушень та надзвичайних ситуацій. Також є слідчі, які проводять розслідування в межах компетенції Федеральної поліції.

У Федеральній поліції Німеччини працює 40 000 осіб, з яких:

- 30 000 офіцерів поліції;
- 21 000 забезпечують охорону кордонів, залізниці та аеропортів;
- 6 000 служать у Поліції швидкого реагування;
- 3 000 служать у цих підрозділах:
- Центральний офіс комунікацій та інформації;
- GSG 9;
- Авіаційний підрозділ;
- 10 000 цивільних працівників;
- 6 800 працівників, які виконують адміністративні функції та функції підтримки;
- 2 000 міграційних інспекторів.

Для вирішення окремих спеціальних завдань створені та функціонують спеціальні підрозділи:

– авіаційний підрозділ, який прямо підпорядкований Головному управлінню в Потсдамі. У ньому є 5 авіаційних ескадронів у містах Фюлендорф (північ), Блумберг (схід), Фульдатал (центр), Обершляй-сгайм (південь) та Занкт-Аугустін (захід), у розпорядженні яких є 132 гелікоптери. Його обов'язки: спостереження за кордоном, спостереження за об'єктами залізниці, допомога під час серйозних інцидентів та катастроф у Німеччині і за кордоном, проведення повітряних пошукових операцій, пошук зниклих осіб, пошук злочинців, допомога земельним поліціям та іншим федеральним чи місцевим органам влади, транспортування осіб, яким загрожує небезпека, транспортування гостей федерального уряду;

– спецпідрозділ GSG 9. GSG 9 BPOL (абр. від нім. *GSG 9 der Bundespolizei*, до 2005 року абр. від нім. *Grenzschutzgruppe 9*, укр. *Група*

охорони кордонів 9) – це спецпідрозділ Федеральної поліції Німеччини, який спеціалізується на боротьбі з тероризмом, звільненні заручників та знешкодженні вибухівок. Він має штаб-квартири в Занкт-Аугустіні і Берліні.

З 1 серпня 2017 року він підпорядковується 11-му управлінню Федеральної поліції [30].

Наразі цей підрозділ Федеральної поліції використовується переважно для боротьби з особливо тяжкими злочинами, які для рядових поліцейських надто небезпечні.

На відміну від Загонів спеціального призначення (SEK) Земельної поліції (нім. *Landespolizei*), які створені для виконання аналогічних завдань, GSG 9 є федеральним підрозділом. GSG 9 може бути задіяний до операцій на території, що підпадає під юрисдикцію державної поліції, лише за згодою відповідної федеральної землі. За рішенням Федерального міністерства внутрішніх справ Німеччини GSG 9 може бути задіяний у спеціальних операціях і за межами Німеччини за згодою відповідної країни, де буде проходити така спецоперація. На відміну від закордонних місій Бундесверу, для залучення GSG 9 до операцій за кордоном не потрібна згода Бундестагу.

GSG 9 є членом мережі європейських спецпідрозділів Atlas. У міжнародному порівняльному конкурсі Original SWAT World Challenge (OSWC) у США GSG 9 переміг 2005 та 2006 рр. проти подібних спеціальних підрозділів поліції зі Сполучених Штатів, Японії та Канади. З 1983 року GSG 9 організовує змагання Combat Team Conference, які проводяться кожні чотири роки, «неофіційний чемпіонат світу поліцейських і військових спеціальних підрозділів». GSG 9 також підтримує дружні контакти з різними підрозділами в інших країнах. До них належать морські котики США, Delta Force і HRT ФБР. GSG9 також регулярно тренується та обмінюється ідеями з ізраїльським Yamam.

Спеціальна підготовка особового складу охоплює базову підготовку (чотири місяці), тиждень важкої роботи, спеціальну підготовку (відповідно до запланованого тактичного розгортання відповідного офіцера) і завершальний кар'єрний тест з підготовки. Якщо претендент успішно пройшов усі ці станції, він або вона отримує значок діяльності асоціації та буде призначений до одного з оперативних підрозділів на посаду офіцера поліції спеціального призначення.

Додатковою кваліфікацією для особливих оперативних ситуацій є високоточна стрільба, пірнання та стрибки з парашутом у військовому вільному падінні (навчання та підвищення кваліфікації проходить у десантно-транспортному училищі), а також спостережна служба (розвідка міліцією). Оперативні водолази GSG 9 регулярно проводять тренування з бойовими плавцями Бундесверу в Еккернферде з метою обміну досвідом щодо тренувальних процедур та обладнання.

Техніка ближнього бою / самооборони в основному базується на бойових мистецтвах боксу, кікбоксингу, дзюдо, вінгчуна та ескрими. Техніки арешту або стримування сягають своїм корінням насамперед у бойові мистецтва дзюдзюцу (джиу-джитсу) або вінгун. Окремі офіцери GSG 9 також беруть участь у навчальних курсах, які проводить Командування спеціальних сил (KSK) Бундесверу.

GSG 9 нараховує в своїх рядах 300 співробітників, які розділені на три оперативних підрозділи:

- GSG 9/1 – спеціалізується на проведенні антитерористичних дій у стандартних умовах, 100 осіб особового складу;
- GSG 9/2 – антитерористичні дії на суднах та інших морських об'єктах, 100 осіб особового складу;
- GSG 9/3 – група десантників-парашутистів, 50 осіб особового складу.

Кожен загін ділиться на оперативні групи, кожна налічує п'ять осіб. Ці групи не статичні – залежно від умов, можуть бути сформовані спеціалізовані групи бійців, що складаються з необхідних у конкретній ситуації бійців з різними навичками і здібностями. Крім оперативних груп, у складі GSG 9 є:

– штабна група, вертолітна ланка, навчальний загін, загін зв'язку та інформації, група техніків і підрозділ постачання [30];

– федеральна поліція швидкого реагування (нім. *Bundesbereitschaftspolizei*) – спецпідрозділ, призначений для припинення масових безладів, забезпечення публічної безпеки та охорони публічного порядку під час зборів, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів;

– підрозділи забезпечення доказів та затримання (нім. *Beweissicherungs- und Festnahmeinheiten*, абр. BFE) – це спеціалізовані німецькі поліцейські сили, що входять до складу мобільних поліцейських підрозділів (нім. *Polizeikräfte*) земельних поліцій та федеральної

поліції. Вони виконують особливі завдання зі збереження доказів та затримання підозрюваних у вчиненні злочинів, а також надають підтримку іншим поліцейським підрозділам під час поліцейських операцій;

- центральний офіс комунікацій та інформації;
- водна поліція.

Отже, Німеччина передбачає також діяльність спеціалізованих підрозділів для боротьби з конкретними видами злочинів (наприклад, кіберзлочинність, організована злочинність, тероризм).

Потрібно зазначити, що співробітники цих підрозділів мають глибокі знання та досвід у відповідній галузі.

Прикладом застосування моделі «Спеціальних підрозділів» є різні країни Європи та США.

Перевагами застосування зазначеної моделі є ефективна боротьба зі складними видами злочинів, захист суспільства від загроз.

Модель «Змішаної правоохоронної діяльності»

Правоохоронні системи розвинених країн світу, насамперед Франції, Великобританії, Німеччини, Сполучених Штатів Америки, Канади, Японії та інших, мають великий досвід боротьби зі злочинністю та охорони публічного порядку.

Впровадження моделі «Змішана правоохоронна діяльність» передбачає систему, у якій різні правоохоронні органи (такі як поліція, прокуратура, судова система та інші) взаємодіють та координують свої зусилля для досягнення загальних цілей, таких як забезпечення безпеки, законності та правопорядку. Ця модель передбачає розподіл праці та спеціалізацію між різними правоохоронними органами, а також тісну співпрацю і обмін інформацією для ефективного виконання покладених на них завдань [29–30].

Ця модель правоохоронної діяльності поєднує різні підходи та методи в роботі правоохоронних органів для забезпечення громадського порядку та боротьби зі злочинністю. Вона охоплює як традиційні, так і сучасні інноваційні методи, спрямовані на ефективне виконання завдань правоохоронної діяльності та досягнення оптимальних результатів [29–30].

Змішана правоохоронна діяльність – це вид державної діяльності, яка поєднує в собі різні функції та заходи для забезпечення правопорядку й законності. Вона охоплює як безпосереднє виконання правоохоронних функцій (наприклад, розкриття злочинів, забезпечення

громадського порядку), так і юридичний супровід правоохоронної діяльності (наприклад, робота юрисконсульта, експерта з інтелектуальної власності та інше) [29–30].

Основними напрямками діяльності зазначеної моделі є:

- забезпечення громадського порядку;
- оперативно-розшукова діяльність;
- досудове розслідування;
- забезпечення законності та правопорядку;
- профілактика правопорушень;
- юридичний супровід правоохоронних органів;
- експертна діяльність тощо [29–30].

Так, у рамках змішаної моделі кожний правоохоронний орган має свої специфічні функції і компетенції. Наприклад, поліція здійснює охорону суспільного порядку і розслідує злочини, прокуратура стежить за дотриманням законності, а судова система розглядає справи і виносить вирoki.

Для ефективної роботи органи правопорядку мають координувати свої дії і здійснювати обмін інформацією. Це може охоплювати сумісні операції, обмін даними про злочини та підозрюваних, а також координацію зусиль під час розслідувань резонансних справ та справ, розслідування яких потребує великих зусиль [29–30].

Наведемо приклади змішаної діяльності:

- під час розкриття злочину поліція може проводити розслідування, прокуратура здійснювати нагляд за слідством, а судова система розглядає справу та виносить вирок;
- під час здійснення нагляду за дотриманням правил дорожнього руху поліція може виявляти порушення, а судова система розглядає справи про порушення правил дорожнього руху;
- у разі виникнення масових безпорядків поліція може забезпечити суспільний порядок, а прокуратура наглядати за дотриманням законності під час застосування заходів примусу [29–30].

Перевагами застосування цієї моделі є:

- підвищення ефективності правоохоронної діяльності за рахунок їх спеціалізації та координації дій;
- покращення якості діяльності за рахунок обміну досвідом та знаннями між різними правоохоронними органами;
- надійний захист прав і свобод громадян завдяки тісній взаємодії різних правоохоронних органів [29–30].

Однак потрібно вказати й на недоліки цієї моделі правоохоронної діяльності:

- потенційна складність координації зусиль між різними правоохоронними органами;
- ризик виникнення конфліктів унаслідок невідповідності компетентностей та інтересів;
- необхідність створення ефективних механізмів обміну інформацією і координації [29–30].

Прикладом застосування такої моделі є більшість країн світу, зокрема і Україна.

Так, змішана модель правоохоронної діяльності являє собою складну, але ефективну систему, яка дає змогу використовувати сильні сторони кожного правоохоронного органу для забезпечення безпеки, законності та правопорядку.

Висновок. 1. Розвиток міжнародних стандартів у правоохоронної діяльності бере свій початок від міжнародних стандартів прав людини, під якими розуміють основні норми міжнародного права, що формуються на основі поваги прав і основних свобод людини, які закріплюють еталони та моделі цивілізаційного орієнтиру для розвитку правової сфери держав.

2. Вибір конкретної моделі правоохоронної діяльності залежить від багатьох чинників, охоплюючи історичні особливості країни, соціально-економічні умови, рівень злочинності та багато іншого. Важливо враховувати міжнародний досвід, але адаптувати його до специфіки України, враховуючи потреби та особливості нашої держави. Оптимальним підходом є поєднання різних моделей, що дає змогу досягти максимальної ефективності в боротьбі зі злочинністю та забезпеченні громадського порядку.

Вивчення міжнародного досвіду дає можливість Україні:

- визначити сильні та слабкі сторони існуючих моделей;
- запозичити ефективні практики та інструменти;
- попередити помилки, які були допущені іншими країнами;
- зробити вітчизняну правоохоронну діяльність більш ефективною та орієнтованою на потреби громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савчук Р. М. Поняття та система міжнародних стандартів правоохоронної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 369–373.

2. Товпига Л. М. Міжнародний досвід регулювання поліцейської діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 333–336.

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

4. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник*. 2022. Т. 2, № 63. С. 48–55.

5. Банчук О. А. Діяльність національної поліції України: прозорість та підзвітність громадськості. *Правова держава*. К. : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2017. Випуск 28. С. 325–332.

6. Бесчастний В. М. Міжнародний досвід у діяльності міліції України. *Віче*. 2009. № 24.

7. Голуб М. В. Community policing: сутність та складові елементи. *Право і Безпека*. 2012. № 1. С. 62–67.

8. Siegel, Larry J. *Criminology*. Belmont : Wadsworth Publishing, 2014. 528 p.

9. United States Department of Justice. COPS Community-Oriented Policing Services. Organizational Elements. URL : <http://www.cops.usdoj.gov/default.asp?Item=477>

10. Rosenbaum, Dennis P. Evaluating Multi-Agency Anti-Crime Partnerships: Theory, Design, and Measurement Issues. *Evaluation for Crime Prevention: Crime Prevention Studies Volume*. 2002, 14, pp. 171–225.

11. Зарубіжний досвід організації взаємодії поліції з органами місцевого самоврядування в контексті децентралізації державної влади : наук.-метод. рек. / Бугайчук К. Л., Гузь В. А., Святокум І. О., Чумак В. В. Харків : Харк. нац. ун-т. внутр. справ, 2015. 44 с.

12. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2016. 227 с.

13. Пядишев В. Г. Поліцейська діяльність на основі аналітичних даних: зміна обличчя запобігання злочинності – досвід США. *Імплементація ILP 501 моделі в Україні* : матеріали круглого столу, м. Одеса, 15 бер. 2023 р. Одеса : ОДУВС, 2023. С. 65–68.

14. Проневич О. С. Проактивна діяльність поліції (міліції) як складова сучасної парадигми охорони правопорядку. *Форум права*. 2011. № 3. С. 639–641.

15. Zach Friend. Predictive Policing: Using Technology to Reduce Crime. FBI Law Enforcement Bulletin / Federal Bureau of Investigation. Retrieved 8 February 2018.

16. Rienks Rutger. Predictive Policing: Taking a Chance for a Safer Future. 14 Jul, 2015.

17. Федчак І. А. Концептуальні та наукові засади сутності та становлення моделі запобігання злочинності: Превенція злочинів за допомогою зміни навколишньої інфраструктури (Crime Prevention Through Environmental Design – CPTED). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 437–440.

18. Федчак І. А. Теорія та практика застосування проактивних моделей правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук зі спец. 12.00.09. Львів, 2024. 598 с.

19. Anderson, Richard (1997). Intelligence-Led Policing: A British Perspective. Angus Smith, editor. Lawrenceville, NJ : IALEIA.

20. Звіт про оцінку потреб щодо впровадження моделі поліцейської діяльності керованої аналітикою (Intelligence Led Policing / ILP) в Національній поліції України. КМЄС в Україні. 20 січня 2017 р.

21. Про деякі питання запровадження в діяльність центральних органів виконавчої влади системи оцінки СОСТА Україна : постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2022 № 59.

22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020.

23. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом від 16.09.2014 № 1678-VII. Документ 984_011. Редакція від 25.10.2022, підстава 845_001-22.

24. Цикл політики ЄС – EMPACT. URL : <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact> (дата звернення: 08.12.2025).

25. Hinkle J. C., Weisburd D., Telep C. W., Petersen K. Problem-oriented policing for reducing crime and disorder: An updated systematic review and metaanalysis. *Campbell Systematic Reviews*. 2020. Vol. 16, Issue 2. P. 1–86.

26. Twenty Five Techniques of Situational Prevention. Center for ProblemOriented Policing. URL : <https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/25%20techniques%20grid.pdf> (дата звернення: 05.12.2025).

27. Community Policing Defined. COPS Office. Washington, D.C. : U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services. 2009.

28. Problem-oriented policing. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Problemoriented_policing (дата звернення: 08.12.2025).

29. Tilley Awards & Submissions. Arizona State University. Center for Problem-Oriented Policing. URL : <https://popcenter.asu.edu/content/tilley-awardsubmissions> (дата звернення: 09.12.2025).

30. GSG 9 ist die Spezial- und Eliteeinheit der Bundespolizei: Kommandeur Jerome Fuchs. In: SWR1 Leute, 26. Dezember 2018.

РОЗДІЛ 5

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

*(Зверєв Антон Віталійович,
викладач кафедри правоохоронної діяльності,
Державний податковий університет)*

Правоохоронна діяльність є однією з ключових складових функціонування правової держави, оскільки забезпечує охорону прав і свобод громадян, правопорядок та національну безпеку. В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в Україні, питання ефективного функціонування механізму реалізації правоохоронної діяльності набуває особливої актуальності. З огляду на виклики сьогодення – збройну агресію, високий рівень злочинності, недовіру громадян до правоохоронних органів – постає нагальна потреба у вдосконаленні існуючих механізмів та впровадженні нових, більш прозорих і результативних підходів у практику. Саме від якості реалізації правоохоронної функції держави залежить стабільність суспільства, довіра населення до влади, а також ефективність захисту основоположних прав людини. У цьому контексті дослідження механізму реалізації правоохоронної діяльності в практиці України має не лише теоретичне, а й важливе практичне значення [1–2; 4; 6–8].

Так, Д. М. Тичина та І. В. Грицюк відзначають, що правоохоронна діяльність являє собою «цілеспрямовану діяльність, спрямовану на забезпечення таких умов, за яких суспільні та державні цінності надійно захищені, реально втілені в життя й становлять справжнє надбання кожної людини. Її можна розглядати як механізм захисту принципів і норм Конституції України. Основним завданням правоохоронної діяльності є не лише фіксація правопорушень та застосування покарань, а насамперед активний профілактичний вплив, спрямований на запобігання вчиненню правопорушень» [1, с. 45]. Безумовно, думка авторів є цілком слушною та ґрунтовною. Такий підхід відповідає сучасним вимогам до системи правозастосування й забезпечує ефективний захист конституційних принципів і норм.

А. М. Кучук визначає правоохоронну діяльність як професійну діяльність спеціально уповноважених державних органів і організацій, що реалізується відповідно до закону, а в окремих випадках – у

встановленій законом процесуальній формі, із застосуванням правових інструментів. Її основне призначення – захист прав і свобод людини та громадянина, підтримання законності, правопорядку й охорона всіх суспільних відносин, врегульованих правом [2, с. 12]. Зі свого боку В. Г. Фатхутдінова розглядає правоохоронну діяльність як діяльність, що здійснюється на основі Конституції України в межах наданих повноважень, і має на меті забезпечення реалізації нормативно-правових актів, зміцнення законності й правопорядку, а також гарантування та захист конституційних прав та інтересів громадян [3, с. 9].

Варто звернути увагу на точку зору В. М. Дубінчака, який розглядає правоохоронну діяльність як активну форму дій суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями, що мають право застосовувати примусові заходи відповідно до закону. Ця діяльність спрямована на захист і охорону прав, свобод та законних інтересів громадян, реалізуючи при цьому правоохоронну функцію держави [4, с. 15]. Водночас С. Ф. Денисюк наголошує, що широке розуміння правоохоронної діяльності краще відображає механізм реалізації охоронної функції права та правоохоронної функції держави. На його думку, деякі інститути можуть бути непостійними суб'єктами правоохоронної системи, тобто виконувати відповідні функції лише тоді, коли виникає потреба в правовому захисті певних правовідносин [5, с. 32].

В. С. Нікітін вбачає суть правоохоронної діяльності в сукупності її ключових ознак. Зокрема, він наголошує, що це діяльність, яка:

- а) спрямована на захист правових норм від порушень;
- б) реалізується через застосування норм законодавства;
- в) відповідає вимогам матеріального права;
- г) вимагає дотримання встановлених правових процедур;
- д) передбачає можливість застосування примусових заходів;
- е) здійснюється виключно компетентними органами, наділеними відповідними повноваженнями [6, с. 174].

І. П. Хамула зі свого боку акцентує увагу на багатовимірності правоохоронної діяльності, яка визначається єдністю її основних характеристик. Він виділяє:

- гносеологічну сутність, що підкреслює систематичну роботу з підтримки правопорядку відповідно до встановлених норм і форм;
- класову сутність, яка полягає в захисті інтересів певних соціальних груп, з урахуванням класової специфіки;

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

– релігійну сутність, де правоохоронна діяльність розглядається як засіб реалізації ідей панівної релігії та взаємозв'язку релігійних доктрин з політичними принципами;

– національну сутність, що полягає у сприянні розвитку нації, зміцненні її єдності та охороні національної ідентичності;

– загальносоціальну сутність, що виявляється в забезпеченні рівних правових можливостей для всіх суб'єктів та захисті загальнолюдських цінностей [7, с. 15].

Так, можемо виокремити основні положення природи правоохоронної діяльності, зокрема:

1) правоохоронна діяльність є різновидом державної правозастосовної діяльності;

2) етимологічне походження категорії «правоохоронна діяльність» свідчить про наявність у неї певних завдань, функцій, суб'єктів, об'єктів, форм і методів;

3) семантичне та аксіологічне значення цієї діяльності полягає у здійсненні заходів з охорони права і для захисту права;

4) правоохоронна діяльність здійснюється уповноваженими органами держави через застосування юридичних заходів впливу відповідно до закону і з обов'язковим дотриманням встановленого ним порядку;

5) характер правоохоронної діяльності, залежно від її цілей, завдань і функцій, передбачає активні дії не лише спеціалізованих органів і служб, а й інших державних органів – як правоохоронного профілю, так і тих, що виконують різноманітні державні функції (економічні, соціально-культурні, екологічні, фінансові, митні, податкові тощо);

6) правоохоронна діяльність є складним і суперечливим феноменом, який у контексті дослідження розглядається насамперед як складний вид юридичної діяльності, що певною мірою визначається рівнем розвитку суспільства, правосвідомістю громадян та змістом і характером їх правової культури [8, с. 58].

З оглядом на позиції вітчизняних науковців, можемо визначити, що правоохоронна діяльність є специфічною формою соціальної активності, що зумовлена як потребами людини, так і вимогами правових норм та об'єктивною необхідністю регулювання суспільних відносин. Її реалізація проявляється через діяльність правоохоронних

органів, які мають обов'язок передбачати й попереджувати порушення законодавства, а також застосовувати державні заходи примусу або громадський вплив щодо осіб, які порушили встановлений правопорядок.

Для повного розуміння механізму реалізації правоохоронної діяльності важливо звернути увагу на правове регулювання, яке становить основу функціонування усієї системи правоохоронних органів. Правове регулювання визначає порядок, форми та межі діяльності правоохоронців, забезпечуючи їх відповідність принципам верховенства права та правам людини. Так, у сучасних умовах правове регулювання правоохоронної діяльності постійно вдосконалюється, відображаючи зміни в суспільстві, політичні реалії та міжнародні стандарти. Аналіз нормативно-правових актів, що регламентують діяльність правоохоронних органів, дає змогу простежити, як законодавство адаптується до нових викликів та завдань, які стоять перед системою правопорядку в Україні.

Система нормативно-правових актів, що регламентує діяльність правоохоронних органів України у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави, особливо в умовах воєнного стану, являє собою структурований ієрархічний масив правових норм, який формується відповідно до положень Конституції України [9], принципів міжнародного права, законодавства України, актів Президента України, рішень Верховної Ради України, а також нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади. Така система покликана не лише забезпечити ефективну роботу правоохоронних органів у мирний час, але й адаптувати їхню діяльність до надзвичайних умов, пов'язаних із загрозами національній безпеці, агресією проти держави, введенням воєнного стану тощо [6–8].

Найвищу юридичну силу в цій системі має Конституція України – Основний Закон держави, який закріплює фундаментальні засади функціонування державної влади, правової системи, механізмів забезпечення правопорядку та захисту прав людини. Зокрема, у статті 17 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є справою всього українського народу, а забезпечення державної безпеки є однією з найважливіших функцій держави. У статті 3 підкреслюється, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

соціальною цінністю. Стаття 64 встановлює межі обмеження конституційних прав і свобод в умовах воєнного або надзвичайного стану, дозволяючи тимчасове звуження таких прав виключно з метою захисту інтересів національної безпеки та громадського порядку, і лише в межах, визначених законом [9].

У системі нормативного регулювання важливу роль відіграють міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [3]. Серед таких документів варто виділити:

1. Загальну декларацію прав людини (1948 р.) – містить основоположні принципи недопущення дискримінації, забезпечення права на життя, свободу й особисту недоторканність [10].

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) – визначає гарантії прав людини, які можуть бути обмежені лише за суворо визначених умов [11].

3. Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) – встановлює систему судового захисту прав громадян на рівні Ради Європи [12].

4. Інші міжнародні угоди, зокрема у сфері боротьби з тероризмом, торгівлею людьми, організованою злочинністю тощо.

Національне законодавство у сфері діяльності правоохоронних органів представлено широким колом законів України, які ухвалюються Верховною Радою України. Вони відіграють ключову роль у регулюванні діяльності органів, що забезпечують правопорядок, безпеку та захист прав громадян. Залежно від юридичної сили, ці закони поділяються на органічні (конституційні) та звичайні. Органічні закони мають підвищену юридичну силу, передбачені Конституцією України та встановлюють основи функціонування найважливіших державних інституцій. У сфері правоохоронної діяльності до таких належать:

1) Закон України «Про Національну поліцію» – є базовим нормативно-правовим актом, що регулює діяльність поліції як центрального органу виконавчої влади [13]. У законі визначено завдання поліції, серед яких: охорона прав і свобод людини, підтримання громадського порядку, запобігання злочинності, реагування на правопорушення. Документ чітко описує організаційну структуру поліції, включно з патрульною, кримінальною та оперативними службами. Також встановлено права і обов'язки поліцейських, вимоги до етики їх поведінки, а

також особливості функціонування поліції в умовах надзвичайного та воєнного стану;

2) Закон України «Про прокуратуру» – визначає правові та організаційні засади діяльності органів прокуратури [14]. У ньому йдеться про завдання прокуратури: підтримання публічного обвинувачення в суді, представництво інтересів держави в суді, нагляд за досудовим розслідуванням і дотриманням законів під час оперативно-розшукової діяльності. Закон детально описує систему органів прокуратури, порядок призначення та звільнення прокурорів, їхню незалежність і підзвітність, а також механізми забезпечення їх професійної доброчесності;

3) Закон України «Про Службу безпеки України» – встановлює правові засади організації та діяльності Служби безпеки України (далі – СБУ) як спеціального органу державної влади із загальною компетенцією у сфері національної безпеки [15]. Закон визначає завдання СБУ, серед яких: контррозвідувальна діяльність, боротьба з тероризмом, охорона державної таємниці, захист державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу. Важливо, що в умовах гібридної війни роль СБУ як інституції, що протидіє зовнішнім загрозам, суттєво зростає;

4) Закон України «Про Державне бюро розслідувань» – регламентує правові основи діяльності Державного бюро розслідувань як центрального органу виконавчої влади, що здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, скоєних посадовими особами найвищого рівня, працівниками правоохоронних органів, суддями [16]. Закон містить положення про організаційну структуру бюро, підстави для початку розслідування, вимоги до працівників та порядок забезпечення незалежності їх діяльності;

5) Закон України «Про розвідку» – визначає правові засади функціонування розвідувальних органів у системі державного управління [17]. До таких органів належать Служба зовнішньої розвідки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України та інші спеціальні структури. Закон установлює принципи розвідувальної діяльності: законність, об'єктивність, професіоналізм, підконтрольність державі. Він також передбачає механізми парламентського і громадського контролю за діяльністю цих органів;

6) Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» – визначає правовий статус, завдання, повноваження та організацію діяльності Ради національної безпеки і оборони України (далі –

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

РНБО) як координаційного органу при Президентові України [18]. РНБО здійснює стратегічне планування у сфері національної безпеки і оборони, координує діяльність усіх складових сектору безпеки: армії, поліції, спецслужб, прикордонників тощо. Закон надає цьому органу повноваження щодо прийняття рішень у кризових ситуаціях, які мають обов'язковий характер після введення їх у дію указами Президента України.

Можемо стверджувати, що система органічних законів, що регулює діяльність правоохоронних органів України, є глибоко структурованою і спрямованою на забезпечення ефективного функціонування механізмів захисту держави, прав і свобод її громадян. Кожен із зазначених законів виконує специфічну роль у загальній системі національної безпеки та правопорядку.

Закони відіграють не менш важливу роль у регулюванні сфери діяльності правоохоронних органів, оскільки доповнюють загальні положення, закріплені в органічних актах, та конкретизують механізми їх реалізації на практиці. Ці нормативно-правові акти зазвичай мають більш вузьку спеціалізацію і спрямовані на врегулювання окремих аспектів діяльності правоохоронних структур – наприклад, щодо особливостей затримання осіб, порядку застосування спеціальних засобів, правил проведення обшуків або фіксації злочинів [24, с. 216].

Звичайні закони можуть бути постійними, тобто такими, що мають тривалу дію без обмежень у часі. Вони застосовуються у звичайних умовах життєдіяльності держави та регламентують загальні принципи, процедури і повноваження відповідних органів. Наприклад, до таких можна віднести Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», який регулює діяльність органів, уповноважених на здійснення оперативно-розшукових заходів у рамках виявлення, припинення та розслідування злочинів [19]. До системи нормативно-правових актів, що забезпечують правоохоронну діяльність в умовах воєнного стану, потрібно також віднести чинні кодекси України: «Кодекс України про адміністративні правопорушення» [20], «Кримінальний процесуальний кодекс України» [21], «Податковий кодекс України» [22], «Митний кодекс України» [23] тощо.

Окрему категорію становлять тимчасові закони, дія яких обмежена певним періодом або умовами, зокрема, уведенням в Україні особливих правових режимів, таких як воєнний стан, надзвичайний

стан чи стан надзвичайної екологічної ситуації. Такі акти регулюють специфічні заходи безпеки, особливості правового статусу громадян, додаткові повноваження правоохоронних та військових органів, порядок здійснення евакуації, обмеження прав і свобод тощо. Наприклад, до них потрібно віднести такі закони: «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України», «Про внесення змін до Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо присвоєння спеціальних звань поліції під час дії воєнного стану» тощо [13–24].

Надзвичайні – особливий вид тимчасових законів, які приймаються за надзвичайних обставин і призупиняють дію чинних нормативних актів у відповідній сфері. Вони покликані забезпечити безпеку громадян у разі війни, катастроф, епідемій, необхідності захисту конституційного ладу в разі спроби захоплення державної влади через насильство. Прикладом такого нормативно-правового акту є Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», який надав можливість громадянам у період дії воєнного стану брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Росії, зокрема отримати та застосовувати вогнепальну зброю і боеприпаси до неї, тим самим забезпечуючи обороноздатність та безпеку країни в умовах війни [13–24].

Окремий рівень системи нормативного регулювання становлять укази Президента України, які видаються відповідно до його повноважень, визначених статтею 106 Конституції. У контексті воєнного стану ключове значення мають Укази Президента про його введення, затверджені Верховною Радою, а також укази, що регламентують мобілізацію, діяльність органів державної влади в умовах особливого періоду, запровадження обмежень прав і свобод тощо [9; 13–24]. Так, наведено приклади указів Президента України, зокрема: «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України», «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією», «Про додаткові заходи щодо поліпшення діяльності органів внутрішніх справ та громадських формувань з охорони громадського порядку», Указ Президента України

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», а також постанови Кабінету Міністрів України, які стосуються організації діяльності правоохоронних органів, зокрема: «Про затвердження Положення про Державну виконавчу службу України», «Про Державну фіскальну службу України», «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії» тощо [9; 13–24].

Не менш важливими є постанови Верховної Ради України, які приймаються з питань парламентського контролю, затвердження рішень Президента про введення воєнного стану, схвалення програм національної безпеки, створення тимчасових слідчих комісій з розслідування порушень у сфері правопорядку тощо [13–24].

Завершальний, але не менш значущий рівень утворюють підзаконні нормативно-правові акти, до яких належать постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази міністерств, інструкції, положення та методичні рекомендації, що регламентують організаційно-практичну діяльність правоохоронних органів. В умовах воєнного стану особливого значення набувають нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, а також координаційні документи, що видаються в межах міжвідомчої взаємодії органів сектору безпеки [13–24].

У структурі правоохоронної діяльності, відповідно до функціонального критерію, виділяють такі основні напрями: профілактичний (попереджувальний), охоронний (захисний), регулятивний та контроль-но-наглядний. З іншого боку, за суб'єктно-об'єктним підходом, правоохоронна діяльність охоплює такі напрями: запобігання правопорушенням, забезпечення громадського порядку, безпеки населення та захисту власності, здійснення оперативно-розшукових і розвідувальних заходів, контрольна й наглядова діяльність, проведення досудового розслідування у кримінальних справах, ведення адміністративного провадження, здійснення правосуддя, виконання судових рішень, вироків, ухвал і постанов, а також рішень органів досудового розслідування та прокуратури й надання правової допомоги [26, с. 70].

У межах цього дослідження доцільно звернутися до позиції О. А. Присяжнюка, який здійснив систематизацію та уточнення усіх згаданих вище форм правоохоронної діяльності. Учений підкреслює,

що складну структуру правоохоронної діяльності реалізують через різні види правозастосовних дій, а саме: правовстановлювальні, правозабезпечувальні, правопримусові та правовідновлювальні дії. Крім того, у структурному аспекті він пропонує виокремити такі напрями правоохоронної діяльності:

1) заходи щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження;

2) функціонування органів прокуратури;

3) діяльність, спрямована на виявлення, запобігання та розслідування злочинів;

4) забезпечення національної безпеки, охорони державного кордону та правопорядку;

5) здійснення адміністративної правоохоронної діяльності [25, с. 173].

Так, О. І. Безпалова виокремлює такі елементи механізмів виконання державою правоохоронних функцій: інституційна складова (суб'єкти реалізації правоохоронної функції держави); адміністративно-правові норми, які регламентують специфіку реалізації правоохоронної функції держави; принципи реалізації правоохоронної функції держави; форми та методи реалізації правоохоронної функції держави; правовідносини, в яких відбувається переведення приписів, що містяться в нормативно-правових актах, у практичну площину; ресурсна складова (кадрове, інформаційне, матеріальне, технічне забезпечення тощо) [28, с. 224]. Так, автор доходить висновку, що правоохоронна функція держави покладається як на державних, так і на недержавних суб'єктів.

Зі свого боку В. І. Московець розглядає правоохоронну функцію як один із ключових напрямів внутрішньої діяльності держави, що має на меті захист конституційного ладу, прав і свобод громадян, правопорядку, довілля та всіх суспільних відносин, які встановлені та регулюються правом. Водночас зазначені науковці акцентують увагу на тому, що діяльність правоохоронних органів як частини державного механізму виявляється в їх повноваженнях розглядати різні юридичні справи та в можливості застосування державного примусу [29, с. 10]. Автор підкреслює, що завдання правоохоронних органів перебуває в компетенції органів державної влади.

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

Деякі дослідники вказують, що функції або завдання правоохоронних органів багато в чому визначаються ступенем участі конкретного відомства в забезпеченні правопорядку – об'єктивної потреби, що впливає з національного та соціального розвитку. Ця потреба передбачає дотримання прав людини в межах закону та реалізується через щоденне застосування, використання й впровадження правових норм [30, с. 10]. В. Ю. Терехов описує сучасну правоохоронну функцію держави як багатогранний напрям державної політики, метою якого є захист прав, свобод і законних інтересів особи й громадянина, підтримка безпеки конституційного ладу, правопорядку та створення умов для безпечного існування суспільства. Правове регулювання цієї діяльності спрямоване на впорядкування суспільних відносин, надання їм легітимності та загальнообов'язкового характеру [31, с. 95].

З наведеного вище можна зробити висновок, що науковці по-різному трактують правоохоронну функцію держави, виходячи з різних підходів до її розуміння, що обумовлено також наявними прогалинами в законодавстві щодо чіткого визначення цієї функції. Водночас варто погодитися з думками дослідників і додати, що правоохоронна функція є однією з провідних складових внутрішньої діяльності держави. Вона забезпечує гарантований захист прав і свобод громадян через формування ефективного правопорядку, дотримання законності, захист суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки та охорону державного кордону. В Україні правоохоронна функція реалізується через нормативно визначену правоохоронну діяльність, яка має значення як з теоретичного, так і з практичного погляду. Тому визначення поняття «правоохоронна діяльність» повинно відображати її сутність та всі можливі форми реалізації. Наприклад, на рівні центрального органу виконавчої влади однією з ключових установ, що безпосередньо бере участь у реалізації правоохоронних функцій, є Міністерство внутрішніх справ України. Сфера його компетенції охоплює захист прав і свобод людини, охорону державного кордону, цивільну безпеку, реагування на надзвичайні ситуації та запобігання їм, протидію незаконній міграції, питання громадянства, реєстрації фізичних осіб, а також роботу з біженцями та іншими категоріями мігрантів, визначеними законодавством [32, с. 11]. Відповідно, основним підрозділом Міністерства внутрішніх справ є Національна поліція України.

Варто підкреслити, що інституційна реалізація правоохоронної діяльності в Україні передбачає чітко організовану взаємодію між різними державними органами, які уповноважені на забезпечення законності, правопорядку та боротьби зі злочинністю. Ця взаємодія охоплює всі етапи правоохоронного процесу – від виявлення правопорушення до притягнення винних до відповідальності – і реалізується через правові, організаційні та технічні механізми [33, с. 77]. Одним із ключових прикладів такої взаємодії є співпраця між Національною поліцією України та органами прокуратури під час досудового розслідування. Національна поліція, зокрема її слідчі, відповідальні за збирання доказів, проведення слідчих (розшукових) дій – допити, обшуки, затримання тощо. Оперативні підрозділи поліції сприяють слідству, надаючи розвідувальні дані. Водночас прокуратура виконує функцію процесуального керівника, тобто здійснює нагляд за дотриманням законності під час досудового розслідування. Прокурор має право надавати обов'язкові для виконання вказівки слідчому, погоджувати клопотання до суду, повідомлення про підозру та остаточний обвинувальний акт. Такий розподіл функцій гарантує ефективність розслідування та контроль за дотриманням прав і свобод учасників кримінального провадження.

Для розслідування складних і багатоепізодних справ можуть створюватися спільні слідчо-оперативні групи, до яких, крім поліції та прокуратури, можуть входити представники інших органів – СБУ, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро тощо [34, с. 117]. Підкреслимо, що це дає змогу поєднати зусилля в боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, корупцією та іншими складними видами кримінальних правопорушень. Така взаємодія особливо важлива в умовах воєнного стану або в регіонах із високим рівнем криміногенної активності.

Для забезпечення прозорості, відкритості та уникнення зловживань у сфері кримінального провадження в Україні функціонує Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР) – централізована електронна інформаційно-телекомунікаційна система, яка призначена для реєстрації, обліку та ведення всіх кримінальних проваджень. Реєстр запроваджено відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, і з моменту його впровадження він став важливим інструментом у механізмі правоохоронної діяльності [35, с. 394].

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

ЄРДР дає змогу фіксувати всі кримінальні правопорушення з моменту внесення відповідних відомостей слідчим або прокурором. Тобто, як тільки до правоохоронного органу надходить заява або повідомлення про злочин і посадова особа приймає рішення про початок досудового розслідування, інформація про це негайно вноситься до реєстру [35, с. 394]. Це унеможлиблює так зване «приховане слідство», коли розслідування фактично ведеться без процесуального оформлення, що раніше було поширеною проблемою. Так, ЄРДР гарантує прозорість початку розслідування, а також зобов'язує посадових осіб діяти в межах правового поля.

Крім фіксації фактів злочинів, ЄРДР забезпечує облік усіх ключових процесуальних дій, зокрема: повідомлення про підозру, проведення слідчих дій, зміни кваліфікації правопорушення, закриття провадження, скерування обвинувального акта до суду тощо. Це дає змогу як керівництву правоохоронних органів, так і прокуратурі контролювати строки, ефективність та якість досудового розслідування, а також своєчасно виявляти порушення. Системний доступ до реєстру дає можливість прокурорам бачити актуальну інформацію про всі провадження, в яких вони здійснюють процесуальне керівництво. Це сприяє кращому плануванню, уникненню дублювання функцій, а також забезпечує оперативну реакцію на будь-які зміни в розслідуванні [35, с. 396].

Потрібно наголосити, що ЄРДР підвищує рівень підзвітності слідчих і прокурорів, оскільки всі їхні дії фіксуються й можуть бути проаналізовані під час службових перевірок або в разі розгляду скарг. Для представників судової влади, адвокатів та сторони захисту також передбачено доступ до окремої частини даних, що створює умови для змагальності й справедливості кримінального процесу. Завдяки функціонуванню ЄРДР значно зменшено ризики маніпуляцій із розслідуваннями, втрати або приховування матеріалів справи, а також штучного затягування процесу. Так, реєстр виконує не лише технічну, а й правозахисну функцію, слугуючи важливим елементом у забезпеченні законності й прозорості правоохоронної діяльності в Україні [36, с. 85].

Координація між різними правоохоронними органами здійснюється не лише в межах окремих справ, а й на стратегічному рівні. Центральною фігурою в цьому процесі є Генеральний прокурор України, який відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»

здійснює координацію діяльності всіх правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю [14]. На місцевому рівні аналогічну функцію виконують обласні та окружні прокурори. Для цього регулярно проводяться координаційні наради, на яких представники всіх залучених відомств (поліція, СБУ, ДБР, податкова, митна служба, органи місцевого самоврядування) аналізують криміногенну ситуацію, обговорюють проблемні аспекти та узгоджують спільні дії, наприклад, проведення профілактичних операцій або посилення контролю за окремими сферами (нелегальний обіг зброї, наркозлочинність тощо).

Крім внутрішньої взаємодії між національними правоохоронними органами, правоохоронна система України дедалі активніше інтегрується в міжнародний безпековий простір. Така інтеграція є не лише об'єктивною необхідністю в умовах зростаючої глобалізації злочинності, а й важливою складовою процесу європейської інтеграції. Міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності дає змогу Україні ефективніше реагувати на виклики транснаціонального характеру, обмінюватися інформацією та досвідом, а також впроваджувати найкращі практики у власну правоохоронну діяльність [37, с. 78].

Україна є повноправним членом Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу), і співпраця з цією організацією здійснюється через Національне центральне бюро Інтерполу, яке функціонує в структурі Міністерства внутрішніх справ України. Основними напрямками діяльності в цьому контексті є обмін оперативною інформацією щодо міжнародного розшуку злочинців, боротьба з викраденням транспортних засобів, фінансовими махінаціями, торгівлею людьми, а також із сучасними загрозами, такими як кіберзлочинність і терористична діяльність. Участь у глобальній інформаційній мережі Інтерполу дає змогу українським правоохоронцям оперативно отримувати дані про підозрюваних осіб, використовувати міжнародні канали комунікації для здійснення арештів або екстрадиції, що є надзвичайно важливим у справі забезпечення міжнародної правової допомоги [39, с. 118–119].

Важливим напрямом міжнародної співпраці є також взаємодія з Європолем – Європейським поліцейським офісом, у рамках якої Україна бере участь у спільних операціях, обміні аналітичною інформацією, а також у діяльності спільних слідчих груп. Ці групи створюються для розслідування злочинів, що мають транскордонний характер,

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

зокрема пов'язаних із торгівлею людьми, незаконним обігом наркотичних засобів, нелегальною міграцією, фінансуванням тероризму та кібератаками. Участь України у спільних слідчих груп забезпечує не лише ефективність проведення розслідувань, але й підвищення професійного рівня національних слідчих і прокурорів через безпосередню взаємодію з колегами з країн ЄС [40, с. 69].

Не менш важливим фактом є те, що Україна активно долучається до міжнародних програм технічної допомоги, зокрема до діяльності Європейської консультативної місії (далі – EUAM). Ця місія функціонує в Україні з метою сприяння реформуванню сектору цивільної безпеки відповідно до європейських стандартів. У межах своєї діяльності EUAM надає експертну підтримку, організовує спеціалізовані тренінги, допомагає з розробкою стратегічних документів та здійснює моніторинг впровадження реформ [41, с. 90]. Особливу увагу в рамках цієї співпраці приділено питанням зміцнення верховенства права, забезпечення ефективної роботи поліції та прокуратури, покращенню якості слідчих процедур і захисту прав людини.

Можемо стверджувати, що інституційна реалізація правоохоронної діяльності в Україні – це складна, але логічно структурована система, яка передбачає тісну взаємодію між органами в межах національного законодавства, чітку координацію з боку прокуратури та активну участь у міжнародній правоохоронній співпраці. Такий підхід дає змогу ефективно протидіяти як внутрішнім, так і транснаціональним загрозам безпеці громадян та держави загалом [41–42].

Попри наявність нормативно-правової бази та розгалуженої інституційної системи, реалізація правоохоронної функції в Україні стикається з рядом викликів. Серед них – перевантаженість слідчих і прокурорів, недостатня координація між органами, високий рівень корупції, недостатня ефективність оперативно-розшукової діяльності, а також повільність та неефективність процесів обробки великого обсягу інформації. У контексті стрімкого зростання кількості цифрових доказів та кіберзлочинів, традиційні методи втрачають ефективність, що вимагає нових підходів до організації правоохоронної діяльності [41–42].

На сьогоднішній день відбувається активне впровадження інформаційних технологій у діяльність правоохоронних органів. Особливої уваги заслуговує використання штучного інтелекту як одного з ключових напрямів сучасних технологій, що є надзвичайно важливим і

актуальним для України. Загалом, штучний інтелект – це галузь науки, яка займається створенням програмного забезпечення та алгоритмів, що дають змогу комп'ютерам виконувати завдання, які раніше потребували участі людини. Так, його застосування може значно підвищити ефективність роботи правоохоронних структур і сприяти забезпеченню громадської безпеки. Зокрема, штучний інтелект здатен допомагати у відстеженні правопорушників та злочинних угруповань, встановленні їх місця перебування, аналізі відео- та аудіоматеріалів, а також у виявленні взаємозв'язків між окремими злочинами та особами, що їх скоїли. Крім того, штучний інтелект може бути застосований для обробки текстової та мовної інформації в межах профілактичних заходів або під час проведення відкритих і таємних слідчих дій. Наприклад, за допомогою мовного аналізу програми можуть визначати ключові слова та виявляти зв'язки між повідомленнями, що дає змогу ідентифікувати потенційні загрози та самих правопорушників. Також, використовуючи системи розпізнавання облич, можна ідентифікувати осіб, які були зафіксовані камерами відеоспостереження під час вчинення правопорушень [42, с. 149].

Загалом, на думку Р. І. Благуті та А. В. Мовчана, використання відеозаписів із камер спостереження, розміщених на вулицях і в інших громадських місцях, є перспективним напрямом у розвитку оперативно-розшукової ідентифікації [43, с. 81]. Інтелектуальні системи безпеки, що працюють на базі відеоспостереження з використанням камер зі штучним інтелектом, здатні запобігати злочинам і терористичним атакам, що в результаті може суттєво знизити загальний рівень злочинності [44, с. 83].

У міжнародній практиці існує чимало прикладів ефективного застосування штучного інтелекту в роботі правоохоронних органів. Наприклад, у США Федеральне бюро розслідувань використовує штучний інтелект для ідентифікації правопорушників на відео з камер спостереження в режимі реального часу. Завдяки штучному інтелекту агенти мають змогу оперативно обробляти великі обсяги даних та проводити їхній аналіз з метою виявлення злочинців і прогнозування ймовірного часу та місця вчинення наступного злочину. У Великій Британії поліція застосовує штучний інтелект для моніторингу соціальних мереж та інших відкритих джерел інформації з метою виявлення потенційних загроз національній безпеці. У Німеччині правоохоронці

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

використовують штучний інтелект для розслідування фінансових злочинів – аналітичні системи автоматично обробляють великі обсяги фінансової інформації та виявляють можливі ознаки таких правопорушень, як відмивання грошей, корупція та шахрайство [42, с. 149].

Один із найскладніших і найпотужніших прикладів сучасних технологій штучного інтелекту становить модель ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer), розроблена компанією OpenAI. Такий інтелектуальний інструмент здатен виконувати широкий спектр когнітивних завдань, зокрема розпізнавання мовлення, інтерпретацію запитів, формування логічно структурованих відповідей, а також генерацію текстів, музики та іншого мультимедійного контенту [42, с. 150]. Завдяки зазначеним функціональним можливостям, ChatGPT може бути ефективно інтегрований у правоохоронну діяльність як допоміжний аналітичний інструмент у процесі запобігання та розслідування злочинів. До можливих напрямів практичного застосування ChatGPT у сфері кримінальної юстиції можна віднести таке:

1) модель здатна аналізувати текстовий та візуальний контент, розміщений на сторінках у соціальних мережах та інших інтернет-ресурсах, з метою виявлення потенційних ознак протиправної діяльності;

2) ChatGPT може ідентифікувати ключові слова, фрази та семантичні конструкції, що вказують на можливу причетність осіб до незаконної діяльності (обіг наркотичних речовин, зброї, підготовка до вчинення злочину тощо);

3) за допомогою інтеграції з іншими алгоритмами комп'ютерного зору штучний інтелект здатен здійснювати розпізнавання облич, державних реєстраційних номерів транспортних засобів та інших ідентифікаційних ознак, що мають значення у кримінальному провадженні;

4) ChatGPT може здійснювати глибокий аналіз даних щодо динаміки, структури та географічного розподілу злочинності, моделювати ймовірність виникнення правопорушень у конкретних регіонах та формувати рекомендації щодо застосування профілактичних заходів. Зокрема, програма може пропонувати оптимальні місця для розміщення засобів відеоспостереження або необхідність підвищення рівня патрулювання в районах із підвищеним рівнем злочинності [42].

Застосування штучного інтелекту дає змогу аналізувати великі обсяги інформації, що суттєво підвищує ефективність розслідувань та

сприяє превенції злочинів з боку правоохоронних органів. Водночас необхідно забезпечити належний рівень навчання алгоритмів та дотримання принципів конфіденційності, аби уникнути помилкових рішень та неправомірного використання персональних даних. Однак існують і протиправні способи застосування систем на кшталт ChatGPT. Зокрема, штучний інтелект може бути використаний для генерації текстів фішингових повідомлень або створення сайтів, які імітують спілкування від імені конкретної особи, наслідуючи її мовленнєві особливості. Крім того, зловмисники можуть обходити системні обмеження, запроваджені розробниками, поділяючи завдання на окремі нейтральні частини. Так, за допомогою ChatGPT вони поетапно конструюють шкідливе програмне забезпечення. В окремих випадках користувачі звертаються до моделі з проханням надати поради щодо вчинення злочинів або уникнення кримінальної відповідальності. Так, ChatGPT може одночасно бути як інструментом суспільної користі, так і засобом потенційної загрози. Навіть особи, що не мають технічної підготовки у сфері програмування, здатні створювати вірусні програми для власних потреб, використовуючи ChatGPT як своєрідного інструктора [42, с. 150].

Технологія розпізнавання облич, створена американською компанією Clearview AI, має значний потенціал у сфері правоохоронної діяльності. Завдяки алгоритмам штучного інтелекту ця система здатна зіставляти зображення особи з фотографіями в базі даних, яка містить понад 20 мільярдів знімків, розміщених в інтернеті, зокрема в соціальних мережах. На сьогоднішній день програмне забезпечення Clearview AI активно використовується понад 3100 користувачами з більше ніж 600 правоохоронних установ [45].

У березні 2022 року компанія Clearview AI передала свою технологію Україні для підтримки в захисті від російської агресії. Спочатку ця технологія була впроваджена в Міністерстві оборони України, після чого до проєкту долучилися численні інші відомства, зокрема Національна поліція України. Технологія Clearview AI використовується для перевірки осіб на блокпостах, ідентифікації загиблих військовослужбовців та полонених, а також пошуку зниклих безвісти. Крім того, система розпізнавання облич застосовується для розслідування військових злочинів завдяки ідентифікації винних осіб на світлинах та відеоматеріалах, які самі злочинці публікують в інтернеті, хизуючись своїми діями [42, с. 151].

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

Враховуючи викладене, можна констатувати, що штучний інтелект дає можливість збирати та аналізувати значні обсяги даних з різноманітних джерел, таких як соціальні мережі, вебсайти, блоги, форуми та інші інтернет-ресурси. Крім того, штучний інтелект може автоматично оцінювати рівень довіри до джерел інформації, що сприяє зменшенню ризику розповсюдження неправдивих даних. Також ця технологія підвищує ефективність збору та якості аналізу відкритих даних, забезпечуючи високу точність і швидкість обробки інформації. Завдяки здатності швидко опрацьовувати великі обсяги даних, штучний інтелект забезпечує більш точні та детальні аналітичні висновки, що має важливе значення для підвищення ефективності правоохоронної діяльності [42, с. 151].

Розвідка на основі відкритих джерел у поєднанні зі штучним інтелектом може забезпечувати ефективний і швидкий аналіз даних із відкритих інформаційних ресурсів. Основними перевагами застосування штучного інтелекту в розвідці є його здатність опрацьовувати великі обсяги інформації та виявляти закономірності, які можуть свідчити про потенційні загрози або можливості. Зокрема, штучний інтелект може аналізувати соціальні мережі, визначати ключові слова, теми чи поведінкові патерни, що сигналізують про ризики для безпеки або інші важливі чинники. Водночас велика кількість даних з відкритих джерел може містити неперевірену або неточну інформацію, тому важливо забезпечувати якість і достовірність аналізованих даних. Використання штучного інтелекту сприяє значному скороченню часу та ресурсів, необхідних для аналізу, а збір інформації з відкритих джерел забезпечує основу для проведення всебічного розвідувального аналізу [42, с. 151].

На основі викладеного можна констатувати, що штучний інтелект має потенціал сприяти підвищенню ефективності розслідувань, зменшенню кількості помилок, а також скороченню витрат часу і ресурсів. Водночас він забезпечує підтримку в обробці великих обсягів інформації, що дає змогу виявляти можливі взаємозв'язки між різними фактами, які можуть мати критичне значення для проведення розслідувань злочинів [42].

Розглядаючи впровадження штучного інтелекту в Україні, потрібно зазначити, що країна має значний потенціал для застосування цієї технології у правоохоронній діяльності, однак на сьогодні цей

напрямок ще не реалізований у повному обсязі. Наразі в Україні використовуються окремі методи штучного інтелекту, проте їхнє застосування є обмеженим і не охоплює всіх можливих сфер. Однією з основних перешкод для масштабного впровадження є нестача фінансових ресурсів, адже розробка та інтеграція програмного забезпечення на основі штучного інтелекту потребує значних інвестицій. Водночас за браком фінансування можливо залучати існуючі відкриті джерела для створення відповідних рішень із використанням штучного інтелекту. Іншою суттєвою проблемою є дефіцит кваліфікованих кадрів із відповідними знаннями та досвідом у сфері штучного інтелекту. В Україні недостатньо спеціалістів, які можуть ефективно розробляти програмне забезпечення з використанням цих технологій. Тому актуальним є проведення навчальних програм і перепідготовки фахівців для забезпечення належного рівня впровадження штучного інтелекту в різних сферах, зокрема в правоохоронній діяльності [42, с. 153].

В Україні здійснюється ряд заходів, спрямованих на розвиток застосування штучного інтелекту в правоохоронній діяльності. Зокрема, Національна поліція України вже впроваджує окремі системи штучного інтелекту, зокрема технології розпізнавання облич, які сприяють оперативнішому та ефективнішому виявленню правопорушників, запобіганню терористичних актів та інших злочинів, що забезпечує підвищення рівня безпеки в міських і вуличних просторах, а також ідентифікації осіб, які перебувають у розшуку. Крім того, функціонує система автоматичного розпізнавання номерних знаків транспортних засобів, що дає змогу швидко ідентифікувати автомобілі, залучені у правопорушення [46].

Варто зазначити, що Україна активно працює над розвитком інноваційного сектору, підтримкою підприємництва та стартапів, а також впровадженням цифрових технологій у сферах освіти, охорони здоров'я, енергетики та інших галузях. Основною метою цих зусиль є створення конкурентоспроможної, інноваційної та цифрової економіки, що сприятиме підвищенню якості життя населення та забезпеченню сталого розвитку країни загалом. Водночас одним із ключових етичних викликів, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту, є забезпечення прозорості та відповідальності алгоритмів, які використовуються в системах прийняття рішень. Зокрема, алгоритми машинного навчання можуть приймати рішення на основі даних, які є необ'єктивними або неповними, що потенційно може призводити до

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

дискримінації. Це пов'язано з тим, що будь-яка людська діяльність містить певну упередженість, і якщо машинне навчання базується на таких даних, штучний інтелект також набуває цих упереджень, які з часом можуть посилюватися [46, с. 33–34].

Адвокат А. Ф. Клян зазначає, що в українському законодавстві відсутнє чітке правове визначення та регулювання використання штучного інтелекту, а також відсутня нормативна відповідальність за його неправомірне застосування [47]. На думку К. С. Токаревої, чинні в Україні правові акти не регламентують діяльність штучного інтелекту, тому планується налагодження співпраці з міжнародними організаціями для розробки стандартів та Етичного кодексу щодо використання штучного інтелекту в Україні [49, с. 149, 151]. На думку С. М. Бортника, застосування штучного інтелекту в діяльності правоохоронних органів України є недостатнім через складну фінансову ситуацію та недосконале правове регулювання [50].

Для розробки законодавства щодо застосування систем штучного інтелекту в Україні Національна асоціація адвокатів України сформувала Робочу групу, яку очолив заступник Голови Ради адвокатів України В. Гвоздій [51]. Україна володіє значним потенціалом для успішного розвитку технологій штучного інтелекту, проте для його реалізації необхідно продовжувати підвищувати кваліфікацію фахівців та забезпечувати додаткове фінансування для розробки й впровадження інноваційних рішень. Водночас важливо звернути увагу на вирішення етичних аспектів, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту. Для цього потрібно розробити відповідне законодавство, яке регламентуватиме правила використання цих технологій у різних сферах, гарантуватиме захист персональних даних та запобігатиме дискримінації, що може виникати через алгоритмічну упередженість [50].

Підсумовуючи, варто зазначити, що механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України становить складну систему, яка охоплює правові норми, організаційні структури, методи та засоби впливу, спрямовані на забезпечення правопорядку, охорону прав і свобод громадян, а також захист інтересів держави від протиправних посягань. Попри наявність нормативно-правової бази та мережі уповноважених органів, ефективність реалізації цієї діяльності досі залишається недостатньою внаслідок проблем перевантаженості правоохоронців, неефективного управління інформаційними ресурсами, а також проявів корупції та бюрократизму.

У контексті сучасних викликів, зокрема зростання цифрових загроз і кіберзлочинності, виникає об'єктивна необхідність удосконалення існуючого механізму правоохоронної діяльності. Одним із найперспективніших напрямів такого вдосконалення є впровадження технологій штучного інтелекту. Використання штучного інтелекту сприятиме автоматизації аналізу великих обсягів інформації, оперативному виявленню правопорушень, оптимізації процесів розслідування та зменшенню впливу людського чинника.

Отже, подальший розвиток та ефективне функціонування механізму реалізації правоохоронної діяльності в Україні значною мірою залежатиме від здатності держави адаптуватися до технологічних змін і забезпечити інтеграцію інноваційних цифрових рішень у правоохоронну практику. Особливої уваги водночас потребує правове регулювання, захист персональних даних, етичне використання алгоритмів та підвищення цифрової грамотності фахівців відповідних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тичина Д. М., Грицюк І. В. Концептуалізація державної політики у сфері правоохоронної діяльності: теоретико-правовий підхід. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 41–47.
2. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ, 2006. 22 с.
3. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Правознавство : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 792 с.
4. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. К., 2010. 20 с.
5. Денисюк С. Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 36 с.
6. Нікітін В. С. Правовий аналіз поняття «правоохоронна діяльність». Стан та перспективи розвитку адміністративного права України. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 173–174.

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

7. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Х., 2016. 21 с.

8. Політика, право і влада в контексті трансформаційних процесів в Україні : монографія / І. О. Кресіна, А. С. Матвієнко, Н. М. Оніщенко та ін. Київ, 2016. 304 с.

9. Конституція України від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

10. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 № 995_015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 09.12.2025).

11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 19.10.1973 № 995_043. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.12.2025).

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 09.12.2025).

13. Про Національну поліцію : Закон України від 16.08.2024 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 04.12.2025).

14. Про прокуратуру : Закон України від 04.04.2025 № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 04.12.2025).

15. Про Службу безпеки України : Закон України від 10.05.2025 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

16. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 25.10.2024 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

17. Про розвідку : Закон України від 30.10.2024 № 912-IX. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

18. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 29.07.2023 № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 04.12.2025).

19. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 09.08.2024 № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

20. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 17.04.2025 № 8073¹-Х. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

21. Кримінальний процесуальних кодекс України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

22. Податковий кодекс України від 01.04.2025 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 09.12.2025).

23. Митний кодекс України від 20.04.2025 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 08.12.2025).

24. Пілюков Ю. О. Нормативно-правове регулювання правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2024. С. 215–218.

25. Присяжнюк О. А. Поняття та сутність адміністративної правоохоронної діяльності та особливості її реалізації в сучасних умовах. *Київський часопис права*. 2024. № 3. С. 171–176.

26. Соколенко О. Напрямки правоохоронної діяльності: особливості теоретичного розуміння. *Вісник Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Сер.: Юридичні науки. 2012. № 93. С. 69–72.

27. Курінний Є. Про комплексність реформи правоохоронних органів України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 21–28.

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

28. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: сутність і структура. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 15. С. 218–226.

29. Московець В. І. Поняття та значення правоохоронної функції держави. *Право і безпека*. 2011. № 2 (39). С. 7–11.

30. Бабін Б. В., Кроленко В. О., Третьяк Е. В. Феномен правоохоронних програм у правовій системі України : монографія. Донецьк : Каштан, 2010. 137 с.

31. Терехов В. Ю. Сучасні аспекти теоретико-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. *Наукові записки. Серія: право*. 2021. Вип. 11. С. 91–96.

32. Арабаджи Н. Б. Правоохоронна функція національної поліції. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Вип. 70. С. 10–15.

33. Рябовол Л. Т. Взаємодія державних правоохоронних органів: проблема визначення поняття. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. № 11. С. 75–80.

34. Васюта Ю., Чорноус Ю. Психологічна й організаційно-тактична характеристика діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридична психологія*. 2022. № 31 (2). С. 113–121.

35. Попович М. В. Особливості ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та інформаційно-телекомунікаційної системи на етапі досудового слідства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 4 (85). С. 393–398.

36. Маринич Ю. В. Особливості внесення відомостей до єдиного реєстру досудових розслідувань в умовах воєнного стану. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу. Київ, 2022. С. 83–85.

37. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності : монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

38. Бровченко Ю. В. Класифікація уповноважених суб'єктів протидії колабораційній діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2025. Випуск 88: частина 2. С. 293–306.

39. Демчук Т. І. Правовий статус Інтерполу в забезпеченні правопорядку та міжнародної співпраці під час воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2025. Випуск 1. С. 117–120.

40. Грицьків А. В. Співпраця між Україною та Європолем: основні засади європейського ордеру на арешт. *Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи*. 2022. С. 68–70.

41. Молдован О., Нікіпелова Є., Семенюк О. Співпраця Європейського Союзу з країнами східного партнерства в галузі безпеки та оборони. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1/2 (47/48). С. 88–92.

42. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І., Сеник В. В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія юридична)*. 2023. № 3. С. 148–156.

43. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

44. Бугера О. І. Використання штучного інтелекту для запобігання злочинності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2021. Том 32 (71), № 6. С. 82–86.

45. Ryan M., Kashmir H. Clearview AI settles suit and agrees to limit sales of facial recognition data-base / NY Times. 2022. URL : <https://www.nytimes.com/2022/05/09/technology/clearview-ai-suit.html> (дата звернення: 10.12.2025).

46. Карчевський М. В. Штучний інтелект та протидія злочинності. *Використання технологій штучного інтелекту у протидії злочинності*. Харків : Право, 2020. 112 с.

47. Клян А. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі / GOLAW. 03.02.2022. URL : <https://golaw.ua/ua/insights/publication/pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-intelek-tu-v-ukrayini-ta-sviti/> (дата звернення: 09.12.2025).

48. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.12.2025).

Розділ 5. Механізм реалізації правоохоронної діяльності у практиці України

49. Токарєва К. С., Савліва Н. О. Особливості правового регулювання штучного інтелекту в Україні. *Юридичний вісник*. 2021. № 3 (60). С. 148–153.

50. Бортник С. М. Особливості регулювання використання штучного інтелекту у правоохоронній системі. *Застосування інформаційних технологій у діяльності правоохоронних органів*. Харків : ХНУВС, 2021. С. 28–31.

51. Гришанова Н. Правове регулювання штучного інтелекту: у НААУ створено Робочу групу / ЛІГА:ЗАКОН. 2023. 9 березня. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/218005_pravove-regulyuvannya-shtuchnogo-ntelektu-u-naau-stvoreno-robochu-grupu (дата звернення: 09.12.2025).

РОЗДІЛ 6

НАПРЯМИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

*(Параниця Сергій Павлович, кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет)*

Відсутність чіткого визначення правоохоронної діяльності обумовлює ряд проблем, однією з яких є некоординованість (неузгодженість) цієї діяльності, що має як зовнішній, так і внутрішній характер. Про її недосконалість неодноразово наголошувалось у загальнодержавних і відомчих нормативно-правових актах [1; 5].

Реформування правової системи України, спрямоване на демократичні перетворення та розвиток громадянського суспільства, не може досягти очікуваних результатів без проведення якісних змін у секторі діяльності правоохоронних органів, які реалізують завдання у сфері безпеки, зокрема щодо профілактики та боротьби зі злочинністю в Україні [1].

Що стосується поняття правоохоронної діяльності, то, незважаючи на те, що в чинному законодавстві, правничій та публіцистичній літературі воно застосовується досить широко, серед науковців триває активна дискусія, висловлюються різні думки про мету, завдання та функції, про те, які органи потрібно вважати правоохоронними тощо [1].

Правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що зі свого боку є необхідною умовою забезпечення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов та інших протиправних дій [1, с. 12].

Верховною Радою України 7 лютого 2019 р. був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [5]. Внесення відповідних змін до Конституції України сприятиме

реалізації європейського та євроатлантичного вибору через розширення й поглиблення співробітництва України з ЄС та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО) аж до набуття повноправного членства в них, зміцненню національної безпеки та оборони нашої держави, а також матиме наслідком надійні гарантії її суверенітету й територіальної цілісності [2].

Національна безпека є багатоплановим явищем, яке потрібно розглядати:

- у просторі: як аспект міжнародної безпеки, що належить до безпеки в межах певної держави (її державних кордонів);
- стосовно національних інтересів населення певної держави: як ступінь захищеності життєво важливих інтересів особистості та суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз;
- стосовно військових загроз: як ситуація, коли країні не загрожує небезпека війни або інших посягань на її суверенний розвиток;
- стосовно суверенітету держави: як стан, за якого забезпечується цілісність держави та її здатність бути незалежним суб'єктом міжнародних відносин [3, с. 75].

Загалом у сучасній науці прийнято вважати категорію «національна безпека» як таку, що з'явилася в політичному та юридичному лексиконі порівняно недавно завдяки політичній заяві президента США Теодора Рузвельта Конгресу США (1904 р.). Щодо безпосередньо нормативного закріплення вказаного поняття, то воно відбулося 1947 року із прийняттям закону США «Про національну безпеку» (англ. *The National Security Act*) [4].

З одного боку, деякі права людини можуть бути обмеженими для захисту національної безпеки, а з іншого – національна безпека спрямована на якісну охорону та захист прав і свобод людини й громадянина. Варто наголосити, що права і свободи людини є одними з найважливіших об'єктів національної безпеки України [5].

Одним із важливих напрямів реалізації правоохоронної функції держави є забезпечення безпеки людини, суспільства і держави загалом, через досягнення стану правової захищеності життєво важливих публічних і приватних інтересів [5].

Водночас у цьому разі потрібно враховувати щонайменше дві істотні обставини. По-перше, варто звернути увагу на певну моральну застарілість зазначеного законодавчого бачення функціональних

напрямів правоохоронної діяльності, що не враховують ані процесу трансформації системи суспільних відносин, ані наступних законодавчих змін, прийняття Конституції України, судової та адміністративної реформ, а також реформування правоохоронної системи України, що безперечно актуалізує оновлення напрямів правоохоронної діяльності [5].

Певною мірою правоохоронна діяльність може бути поділена на напрями й залежно від об'єктів її впливу, а саме – це охорона засад конституційного ладу, зокрема прав, свобод і законних інтересів особи; а також забезпечення законності й правопорядку. Проте вбачається, що такий поділ можливий лише суто на теоретичному рівні, адже практичне здійснення правоохорони зазвичай у цьому розумінні має комплексний характер. Зокрема, охорона прав громадян тісно пов'язана із забезпеченням правопорядку, оскільки вона можлива тільки з дотриманням останнього, а забезпечення правопорядку передбачає охорону й захист прав особи від правопорушень [5–6].

У найбільш загальному вигляді правоохоронна діяльність, на думку Ю. І. Римаренка та Я. Ю. Кондратьєва, за своєю структурою поділяється на попередження виникнення умов та причин суспільно небезпечних явищ; припинення процесу їх розвитку; ліквідацію негативних наслідків [6, с. 110]. Однак викладене не стільки диференціює правоохоронну діяльність за стадіями як своєрідний юридичний процес, а скоріше відображає лише рівні державного реагування на існуючі або реальні загрози правовідносинам, кожному з яких відповідає одразу кілька етапів правоохоронної діяльності.

У цьому контексті потрібно навести позицію П. В. Онопенка, який пропонує поділяти забезпечення правопорядку на такі основні напрями правоохоронної діяльності: попередження правопорушень; виявлення правопорушень; припинення правопорушень; розкриття правопорушень; розслідування правопорушень; притягнення до юридичної відповідальності правопорушників; перевиховання правопорушників [7, с. 10]. Оскільки зазначене загалом відображає основні етапи реалізації правоохоронної діяльності, вважаємо за можливу та доцільну інтерпретацію такої позиції й щодо всіх напрямів правоохоронної діяльності залежно від її правового змісту та стадій реалізації як своєрідного юридичного процесу.

Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» визначила першочергові реформи системи національної безпеки та оборони, оновлення влади й антикорупційна реформа, судова та реформа правоохоронної системи, децентралізація і реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа [8].

Вектор безпеки – це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні [8]. Визначальною основою безпеки має також стати забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Особливу увагу потрібно приділити безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля й доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів [8–9].

Вміння протидіяти загрозам та вибудовувати стратегію власної безпеки є показником соціокультурного розвитку та моральної зрілості суспільства, свідчить про його політичні, ідеологічні, екологічні та інші орієнтації [8–9].

Існують різноманітні, часто полярні точки зору стосовно основних характеристик та параметрів безпеки сучасного суспільства. Позитивні прогнози щодо безпечності майбутнього суспільства представлені в рамках соціально-синергетичних концепцій, які насамперед виявляють залежність між рівнем синергії соціоантропосфери та біосфери й рівнем усередині самої соціоантропосфери, тобто глобального соціуму. Такі дослідники, як Е. Ласло та Й. Масуда, вказують на залежність між станом моральності людства, досконалістю його соціальних інститутів і шансами на виживання у зв'язку з соціоекологічними проблемами. Е. Ласло, спираючись на соціосистемні побудови Т. Парсонса, розробив концепцію глобальної системної свідомості, на основі структур та концептуальної ідеї якої має будуватися консенсусний, самоорганізований на антропо- та еколого-центрованих засадах глобальний соціум [9].

Деякі дослідники вважають, що переосмислення пріоритетів у трудовій діяльності загрожує зростанням соціальної фрагментації, різненістю окремих індивідів унаслідок нестійких та нетривалих корпоративних зв'язків. Але є і більш оптимістичні погляди: Френсіс Фукуяма, наприклад, вважає, що в таких «пласких» організаціях, не дивлячись на зниження в них рівня корпоративної відданості, існує довіра до співробітників, які цінують надану їм самостійність, а постійні зустрічі високопрофесійних фахівців під час роботи над визначеними проєктами стимулює «соціальний капітал», оскільки між працівниками виникають міцні етичні й професійні зв'язки. Схожу думку висловлює і В. Лях, зазначаючи, що «практика інформаційного суспільства показує, що загальні плюси від домінування «духу свободи» переважають можливі ризики, хоча й роблять суспільство більш нестабільним, не передбачуваним» [10].

І. Є. Марочкін, І. Є. Сібільова та О. М. Толочко до істотних ознак правоохоронної діяльності відносять те, що: 1) ця діяльність спрямована на охорону права від будь-яких порушень; 2) вона може здійснюватися не будь-яким способом, а лише завдяки: а) розгляду юридично значущих справ і в деяких випадках застосування до правопорушників примусових заходів і стягнень; б) виявлення правопорушень та осіб, винних у їх вчиненні; в) обвинувачення у вчиненні правопорушення; г) представництва та захисту порушених прав і законних інтересів; д) нагляду за додержанням законів; 3) ця діяльність повинна відповідати приписам правового нормативного акта; 4) вона реалізується з додержанням певних, встановлених у законі або іншому нормативному акті процедур; 5) вона реалізується спеціально уповноваженими на те органами, що комплектуються відповідним чином підготовленими службовцями [11, с. 6–9].

Реформа правоохоронних органів в Україні є одним із ключових компонентів трансформації системи публічного управління. Її метою є забезпечення дотримання прав людини, підвищення довіри до органів правопорядку, а також узгодження діяльності правоохоронців із принципами демократичної правової держави.

З огляду на потребу оновлення форм взаємодії держави й суспільства, зростає роль концепції деліберативного врядування – як інструменту формування нової моделі легітимності публічної влади. Ця модель базується на участі громадян у прийнятті рішень, прозорості процедур, публічному обговоренні й аргументації.

Концепція деліберативної як засадничого принципу демократичного процесу отримала класичне обґрунтування у працях Ю. Габермаса, зокрема у ключовій для розуміння природи деліберативного врядування праці монографії «Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats» (Фактичність і обов'язковість: внески до дискурсивної теорії права і демократичної правової держави) [12].

У цьому контексті деліберативне врядування розглядається як новітній підхід до формування політик, що передбачає залучення громадян до процесів ухвалення рішень, обґрунтованих відкритою комунікацією, досягненням консенсусу і дотриманням процедурної справедливості.

Інституціоналізація механізмів деліберативної (громадські слухання, відкриті обговорення рішень, електронні консультації) у діяльності правоохоронних органів дає змогу змістовно реалізувати принцип народовладдя, закріплений у ст. 5 Конституції України [2].

Водночас, як зазначає В. К. Колпаков, упровадження деліберативного врядування супроводжується рядом ризиків, серед яких: деліберативне перевантаження, імітація участі, неінклюзивність комунікації, відсутність процедурної широти, конфлікт із принципом ефективності. Успішне подолання цих викликів вимагає розробки чіткого нормативного дизайну деліберативних процедур, визначення критеріїв їх застосування залежно від характеру рішень, рівня ризику та впливу на права людини, а також створення системи інституційних гарантій процесуальної справедливості [13, с. 1671].

Правоохоронні структури мають діяти в умовах прозорості, а рішення – бути відкритими для обговорення з громадськістю. Це відповідає принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України) і зміцнює довіру до влади [2].

Інституційне забезпечення участі громадян через дорадчі органи, наглядові ради, платформи електронної демократії стає ключовим компонентом реформи правоохоронної системи. Деліберативна модель забезпечує нормативне вкорінення цього принципу (ст. 36, 38, 69 Конституції України) [2].

Оновлення етичних стандартів діяльності поліції та інших органів внутрішніх справ є критичним аспектом. Деліберативне врядування дає змогу забезпечити морально обґрунтовану, а не лише формально правомірну діяльність органів влади [2].

Потреба в правоохоронній діяльності обумовлена природою спільної життєдіяльності людей, яка передбачає як обов'язкову умову збереження цілісності суспільства та забезпечення його функціонування і розвитку як цілого. У найбільш широкому сенсі зміст правоохоронної діяльності відображає сутнісні властивості соціального життя людини, її потреби і способи (засоби) їх задоволення. Для реалізації правоохоронної функції держави потрібна певна професійна спеціалізація та організаційні зусилля створених з цією метою органів і установ [2].

На думку В. О. Гусевої, до пріоритетних напрямів підвищення ефективності організації діяльності правоохоронних органів в Україні відносять удосконалення організації управлінської діяльності. До основних напрямів удосконалення організації управлінської діяльності правоохоронних органів можна віднести: уточнення об'єкта управлінської діяльності, переорієнтацію і модернізацію інформаційно-аналітичної роботи, оптимізацію процесу вироблення та прийняття управлінських рішень, створення ефективного механізму реалізації прийнятих рішень, удосконалення системи контролю, оцінки й обліку результатів діяльності [14].

Сучасні зміни соціально-економічних і політико-правових умов, з огляду на правовий статус України як кандидата на вступ до Європейського Союзу, детермінують потребу в подальшому реформуванні системи правоохоронних органів у сфері забезпечення національної безпеки й оборони, що полягає в розширенні участі України та її правоохоронних органів у діяльності ЄС в управлінні кордонами, міграційними процесами та боротьбі з транскордонною злочинністю, проєктах міжнародної технічної допомоги, впровадженні практичного співробітництва з Євросоюзом у посиленні безпеки через інтеграцію України до діяльності, що здійснюється в рамках спільної політики безпеки та оборони ЄС. Сюди ж належить питання приєднання українських правоохоронних органів до спільних механізмів ЄС по боротьбі з кіберзагрозами та забезпечення кібербезпеки, а також до науково-дослідних програм у кібернетичних питаннях, програмному забезпеченні та технологіях захищеного зв'язку й проведенні спільної діяльності з боротьби з актами кібертероризму [14–15].

Говорячи про стратегічні інтереси Української держави щодо глобального кіберпростору як такого та перспективи міжнародної

політичної дійсності з цього питання в інтересах України, потрібно виокремити такі моменти [14–15]:

1. Україна зацікавлена в максимально демілітаризованому й мирному глобальному кіберпросторі, що стає запорукою стрімкого економічного та інноваційного розвитку держави.

2. Україна має докладати зусиль щодо якнайширшого представлення власних інтересів стосовно майбутнього кіберпростору на всіх ключових міжнародних майданчиках. Важливим елементом цього має стати просування Україною ініціатив (чи приєднання до ініціатив, висунутих іншими гравцями), спрямованих на формалізацію термінології у сфері міжнародної кібербезпеки та відповідності цих термінів іншим міжнародним нормативно-правовим документам (передусім тим, що регламентують питання війни та права самозахисту держав) [15, с. 227–228].

Європейський вимір у реформуванні Національної поліції України як ключового елемента системи Міністерства внутрішніх справ України, на думку І. Г. Кузьменка, може бути запроваджений через застосування взаємодоповнювальних дій за такою логічною схемою: європеїзація – гармонізація – наближення – адаптація. Забезпечення успішної реалізації державних стратегій європейського вибору України прямо залежить від ефективності функціонування інституту державної служби. Європейський вимір у реформуванні Національної поліції України передбачає створення Міністерством внутрішніх справ України належних умов для набуття й розвитку відповідних навичок, що необхідні для активних дій на європейській арені [16, с. 119].

Наголошуючи про європейський простір, до якого так прагне інтегрувати Україна, варто звернути увагу на те, що Рада Європи розробила такі загальні підходи до статусу поліції, поліцейських і порядку виконання ними повноважень. По-перше, поліція є не військовим формуванням, а службою, яка надає суспільству й окремим його представникам допомогу та послуги щодо забезпечення безпеки і правопорядку. По-друге, поліція є незалежною від інших органів державної влади й органів місцевого самоврядування. По-третє, органи публічної влади повинні забезпечити ефективні та неупереджені процедури для скарг на дії поліції [17, с. 7].

Підтримуємо С. Г. Божка, який стверджує, що досвід розвинених європейських країн, насамперед Франції, Великої Британії, Італії, Австрії, Німеччини, заслуговує на увагу, проте потрібно зважати на

той факт, що великий вплив на їх формування та розвиток мали історичні традиції законодавства та правоохоронної діяльності, особливості соціально-економічного та культурного розвитку кожної країни, загальна культура і правосвідомість населення, рівень взаємодії з державними органами та інститутами громадянського суспільства, особливості побудови національних поліцейських систем, матеріальне забезпечення поліції та інші важливі чинники [18, с. 110].

На думку В. Ф. Гетя, важливою складовою частиною в реформуванні сектору безпеки та оборони будь-якої країни є її спроможність будувати спільний з іншими державами безпековий простір. Це питання актуальне для України, одним із пріоритетів національних інтересів якої визначено інтеграцію до європейського політичного, економічного, правового простору та до євроатлантичного безпекового простору. Науковець вважає за доцільне здійснювати подальше вивчення цього досвіду, визначення методів його використання та адаптації до українських реалій у процесі реформування сектору безпеки України. На його переконання, важливим є врахування зазначених вище недоліків у процесі розбудови самодостатньої системи захисту національних інтересів України [19, с. 107–108; 20, с. 18–19].

Ідеологічна складова полягає в роз'ясненні цілей і методів реформування, формуванні громадської думки з тим, щоб суспільство сприймало реформи і брало належну участь у реалізації заходів реформування, не чинило протесту чи іншої протидії як окремим заходам, так і загалом здійсненню реформування тих чи інших галузей суспільного життя [21, с. 18].

Діяльність із забезпечення національної безпеки України неоднорідна, в ній можна виділити основні напрями:

– передбачення та виявлення вчасно зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці України та впровадження оперативних і стратегічних заходів для їх уникнення та нейтралізації;

– формування та збереження готовності сил і засобів забезпечення безпеки; – керування силами та засобами забезпечення безпеки як у повсякденних, так і в надзвичайних ситуаціях;

– упровадження системи заходів для відновлення нормального функціонування об'єктів безпеки в районах, що постраждали від надзвичайних ситуацій;

– участь у заходах із забезпечення безпеки за межами території України відповідно до міжнародних угод [22, с. 96–97].

Отже, основними напрямками забезпечення національної безпеки держави є:

1. Забезпечення реалізації конституційних прав і свобод громадян, а також забезпечення гідного рівня життя населення, охоплюючи укріплення здоров'я нації, стабільний демографічний розвиток, розвиток людського потенціалу та задоволення матеріальних, соціальних і духовних потреб громадян, а також зменшення соціальної нерівності.

2. Захист суверенітету та державної цілісності, охоплюючи укріплення оборонної сфери, створення умов для динамічного соціально-економічного розвитку, підтримку політичної та соціальної стабільності, розвиток демократичних інститутів, удосконалення механізмів взаємодії держави та суспільства, а також захист населення й територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру і забезпечення військової безпеки.

3. Забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку, охоплюючи підвищення конкурентоспроможності національної економіки, економічну безпеку, перехід економіки на новий технологічний рівень розвитку, ефективне протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечення стратегічної стабільності та партнерства.

4. Підтримка розвитку науки, технологій та освіти, охоплюючи розвиток системи наукових, проектних і науково-технологічних організацій, спроможних забезпечити модернізацію національної економіки, реалізацію вітчизняних конкурентних переваг, підвищення соціальної мобільності й розвиток фундаментальних наукових досліджень.

5. Здійснення раціонального природокористування та збереження екологічної рівноваги, охоплюючи збереження та відновлення природних систем, забезпечення якості навколишнього середовища, необхідного для життя людини та стійкого розвитку економіки, а також ліквідацію екологічних збитків від господарської діяльності в умовах зростаючої екологічної активності та глобальних кліматичних змін [22, с. 97; 23].

Незважаючи на процес реформування, правоохоронна система залишається неефективною та закритою для суспільства. Україна обрала напрям формування правової держави, такі зміни необхідні для інтересів держави та суспільства. Розуміння питань регулювання та забезпечення правоохоронної сфери визначає нові, якісні та ефективні стратегії організації та діяльності правоохоронних органів. Відповідно

до сучасних вимог одним із найважливіших завдань держави є верховенство права, саме тому імплементація міжнародного досвіду організації роботи правоохоронних органів є одним з найважливіших завдань правової держави [14–22].

Доцільно погодитися з думкою О. Ф. Кобзаря, що до об'єктів правоохоронної діяльності як елементів її змісту можна віднести:

- 1) невід'ємні (природні) права і свободи людини та права людини в позитивістському розумінні (суб'єктивне право і законні інтереси);
- 2) основи конституційного ладу, зокрема основи суспільного і державного ладу, визначені конституційними нормами, та основи місцевого самоврядування;
- 3) режим законності в суспільстві;
- 4) правопорядок як стан суспільних відносин;
- 5) питання безпеки особи, суспільства і держави;
- 6) стан правосвідомості і правової культури суспільстві [24, с. 12].

Перелічені об'єкти в комплексі з такими елементами змісту правоохоронної діяльності, як повноваження суб'єктів її здійснення, їх цілі та завдання дають змогу виявити напрями правоохоронної діяльності.

В. М. Зінченко до основних напрямів правоохоронної діяльності відносить:

- захист прав, свобод та законних інтересів учасників відповідних суспільних відносин;
- забезпечення належного рівня громадського порядку в суспільстві;
- забезпечення громадської безпеки;
- профілактика правопорушень;
- виявлення правопорушень та збір доказів з метою притягнення винних осіб до юридичної відповідальності;
- участь у діяльності із застосування до правопорушників засобів державного примусу;
- забезпечення кваліфікованої юридичної допомоги;
- правова пропаганда та агітація [25, с. 198].

Окреслені напрями можна розглядати як різновиди правоохоронної діяльності.

За характером виконуваних повноважень виокремлюють такі види правоохоронної діяльності:

- 1) правосуддя (зокрема судовий контроль);

- 2) викриття й розслідування злочинів, зокрема прокурорське кримінальне переслідування;
- 3) правозахисна діяльність прокуратури;
- 4) надання юридичної допомоги та інших правових послуг;
- 5) виконання судових рішень [26, с. 7].

Однією з основних рис, що належить функціям правоохоронної системи, є чітке розподілення компетенції правоохоронних органів. Наявність або відсутність функції правоохоронної діяльності допускає визначення відповідного правоохоронного органу. Так, наявність функції зумовлює також наявність правоохоронного органу. Інакше кажучи, немає функції – немає і правоохоронного органу. Функції правоохоронної системи є взаємопов'язаними та такими, що доповнюють одна одну. Так, науковці надають таке визначення функціям правоохоронної системи: основні напрями діяльності відповідних органів, що зумовлені їх загальносоціальним призначенням і конкретизовані в компетенції та повноваженнях [27, с. 104]. А. В. Гриненко під функціями правоохоронної системи розуміє основні напрями діяльності органів, які витікають з їхнього загального соціального призначення й конкретизуються у відповідних правах та обов'язках [27, с. 104]. У зазначеному тлумаченні потрібно зробити наголос на тому, діяльність яких саме органів мають на увазі, оскільки, на наш погляд, має йтися лише про органи, що входять до правоохоронної системи. Охорона та регулювання суспільних відносин – саме це і є основним покликанням права. Охоронна функція права зумовлена соціальним призначенням напряму правового впливу, націленого на охорону загальнозначущих, найголовніших суспільних відносин, їх недоторканість [28, с. 51]. Охоронна діяльність держави спрямовується на охорону самого права, оскільки від цього напряму залежить ефективність його функціонування, а охоронна функція права сприяє охороні наявних суспільних відносин. Так, право охороняє відносини, які виникають у суспільстві, та тим самим утворює юридичне підґрунтя для діяльності правоохоронних органів і функціонування правоохоронної системи загалом. Потрібно погодитись із політологами К. М. Левківським та І. С. Дзюбком стосовно того, що зміст функцій пізнає найбільших змін саме під час перехідних етапів та періодів радикальних змін. Зазначені автори здійснюють класифікацію функції держави за такими критеріями: принципи поділу влади на виконавчу, законодавчу, судову;

сторони дії держави – зовнішні та внутрішні; сфери державного впливу – соціальна, економічна, духовна, культурна, правова; регулювання процесів – самоорганізація, саморегулювання, самодіяльність, самоуправління тощо; загальнополітичні підходи – загальносоціальна діяльність, забезпечення народовладдя; обсяг впливу – підтримання світового порядку, національні; масштабність значення – неосновні та основні, першочергові та другорядні. До основних державних функцій із управління суспільством належать такі: регулювання національних і міжнародних відносин; управління сферами економічного, соціального, духовного життя, змінами, розвитком, процесами, що в них відбуваються; гарантування дотримання загальнообов'язкових норм у суспільстві; забезпечення громадського порядку та національної безпеки; участь у світовому миробудівництві та миротворчість всередині країни [27–28].

У зв'язку з багатоманітністю правоохоронних функцій варто провести їх систематизацію. В. І. Дяченко пропонує всі правоохоронні функції поділити на: а) основні; б) другорядні; в) допоміжні. Так, до основних правоохоронних функцій В. І. Дяченко пропонує відносити такі, що безпосередньо пов'язані з протидією злочинності та правопорушенням тими, що зумовлюють юридичну відповідальність у сфері публічного права. Стосовно допоміжних правоохоронних функцій, то науковець пропонує відносити до них такі функції: а) контрольна (наглядова); б) дозвільна (надання дозволів на проведення відповідної діяльності, зокрема підприємницької, чи вчинення певних дій); в) правороз'яснювальна (яка містить функцію надання правової допомоги); г) аналітична та методична; д) інформаційна (здійснення інформування інших державних органів, зокрема правоохоронних); е) нормотворча (з правом прийняття актів міжвідомчого характеру); ж) координаційна [29, с. 11].

В. Г. Гриценко пропонує такий перелік функцій правоохоронної системи. Основними, на його думку, є захисна (правоохоронна), профілактична, оперативно-розшукова, виконавча, розслідування злочинів, адміністративна. До допоміжних він відносить організаційно-управлінську функцію, координаційну функцію, контрольну, інформаційно-аналітичну [30, с. 134]. До основних належать ті функції, що безпосередньо пов'язані з боротьбою зі злочинністю та правопорушеннями й передбачають юридичну відповідальність. Правоохоронна

(захисна) функція має на меті охорону держави від зовнішніх загроз для національної безпеки України, охорону внутрішнього ринку, збереження миру та міжнародної безпеки, забезпечення екологічної безпеки, суспільного правопорядку, захист інтересів споживачів, створення відповідних умов для підтримання законності [31, с. 26]. Правоохоронна функція також полягає у здійсненні на договірних засадах охорони майна фізичних юридичних та фізичних осіб усіх видів власності. Профілактична функція розкривається в комплексі мір, що спрямовуються на запобігання злочинам й іншим правопорушенням, виявлення й усунення умов та причин, що їм сприяють [32, с. 103]. Виконавча функція полягає у здійсненні в рамках своїх повноважень адміністративних стягнень [32, с. 104]. Адміністративна функція спрямована на виконавчо-розпорядницьку роботу правоохоронних органів з організації та здійснення охорони громадського правопорядку і сприяння забезпеченню громадської безпеки в межах повноважень, встановлених законом [33].

Загально визнано, що правоохоронні органи створюються державою для забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Така діяльність базується на загальних стандартах прав людини і носить характер послуг, сервісний, обслуговувальний характер. За кордоном, як і в Україні, реформа правоохоронних органів є частиною адміністративної реформи, тому напрям її реалізації часто залежить від загальних цілей реформи державного управління [31–33].

Цілком згідні з думкою С. Ф. Денисюка щодо необхідності «...створення такого адміністративно-правового режиму в суспільстві, за якого вся система органів, виконуючи функції щодо охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю, зобов'язана, з одного боку, суворо дотримуватись вимог законів, а з іншого – вимагати від посадових осіб та громадян безумовного виконання цих законів й інших правоохоронних і правозастосовних заходів з метою зміцнення правопорядку в державі» [34, с. 66].

Проте А. І. Фаріон-Мельник та О. Яремко вважають, що все залежить від рівня якості законів, оскільки, якщо вони не відповідають принципам права та основним правам і свободам людини й громадянина, діяльність правоохоронних органів може перетворитися на антидемократичну [35, с. 69].

Ключовими напрямками адміністративних реформ є:

- роль держави в суспільстві; структура органів державного управління;
- підвищення ефективності та результативності діяльності державного апарату;
- управління публічною службою;
- реформа фінансового управління;
- підзвітність і прозорість державного апарату;
- забезпечення безпеки внутрішньої і зовнішньої [31–34].

А. С. Філіпенко вбачає, що запровадження європейських стандартів державного управління органами поліції буде об'єктивно сприяти не лише чіткому визначенню магістрального напрямку оптимізації правоохоронної діяльності в Україні, але й упровадженню найбільш дієвих організаційно-правових форм у практику управління органами та підрозділами Національної поліції [36, с. 212].

В інших рекомендаціях більш-менш чітко вказано, що треба зробити, а тут: «Ухваліть план реформ, а що там буде, на ваш розсуд». Якщо послухати, що свідчать європейці через комунікації з О. Стефанішиною, віцепрем'єркою з питань євроінтеграції, то нема там конкретних вимог. Їм треба, щоб країна мала якість сталого й послідовного бачення, як розвиватиметься правоохоронна система. Тобто тут повний «карт-бланш», – пояснює експерт Центру політико-правових реформ (організація-член Коаліції РПР) Є. Крапивін. За його словами, попри відсутність конкретики, своє бачення реформи органів правопорядку Україна все ж запропонувала. У листопаді 2022 року в Офісі Генпрокурора створили міжвідомчу робочу групу, до якої увійшли представники всіх органів правопорядку [35–37].

Нарешті, не можна оминати напрям європейської та євроатлантичної інтеграції. Він охоплює допомогу на реформування сектору безпеки і оборони з метою досягнення взаємосумісності з правоохоронними органами та силами оборони європейських держав, зокрема за рахунок імплементації реформування відповідних підрозділів, залучення спроможностей НАТО до процесів подолання наслідків російського вторгнення, таких як знешкодження вибухонебезпечних предметів – наслідків війни [37]. Ще один напрям передбачає розвиток двосторонніх взаємовідносин та взаємодії на регіональному рівні в питаннях протидії гібридним загрозам, кібербезпеки, енергетичної

безпеки, посилення безпеки і оборони за взаємодії в рамках міжнародних організацій, а також з окремими європейськими державами. П'ятим напрямом є секторальне співробітництво через упровадження діяльності спільних міжурядових комісій з питань співробітництва [37–38].

Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки ґрунтується на всебічному аналізі діяльності органів правопорядку та прокуратури, а також проблемних питань їх функціонування з урахуванням висновків, зроблених за результатами вивчення попереднього досвіду, та положень інших програмних документів, розроблених з метою вдосконалення роботи відповідного сектору [38]. Цим документом визначено напрями реформи, ключові ідеї, а вже надалі має бути розроблено чіткі плани щодо їхньої реалізації в конкретних органах та зміни на рівні законодавства.

Цей план має на меті підвищити пріоритетність реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони, забезпечити його модернізацію й приведення у відповідність зі стандартами, яких повинна досягти Україна в напрямі до членства в ЄС [38].

Стратегічна й оперативна здатність органів правопорядку та прокуратури – слугувати людям, захищати порядок, громадську та державну безпеку з дотриманням прав людини і стандартів підзвітності, що інтегрує Україну в загальноєвропейський простір свободи, безпеки та справедливості [38–39].

Зокрема, визначені такі стратегічні пріоритети:

1. Дієвість і ефективність органів правопорядку та прокуратури як невід'ємної складової сектору безпеки і оборони, в межах якого вони забезпечують національну безпеку України, зокрема громадські безпеку й порядок, протидіють злочинності з урахуванням стратегічних цілей та відповідно до стандартів прав людини й основоположних свобод, зокрема із забезпеченням гендерної рівності.

2. Послідовна кримінальна політика, пріоритетом якої є запобігання злочинності, невідворотність відповідальності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення інтересів потерпілого.

3. Оперативність кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права.

4. Система управління, орієнтована на результат відповідно до встановлених пріоритетів.

5. Комплексна цифрова трансформація.

6. Відкритість, прозорість, підзвітність і незалежність [39].

Його зміст чітко поділений на блоки:

1) стосовно **інституційної спроможності** запобігати й розслідувати злочини. Наприклад, уніфікація статусу органів правопорядку, впровадження ризик-орієнтованих підходів, інформаційно-аналітичної діяльності, стратегічного менеджменту та прогнозування; посилення координаційної функції прокуратури, реформа інституту ОРД, звісно гармонізація із законодавством ЄС тощо;

2) стосовно **кримінальної політики** – впровадження послідовної кримінальної політики. Особливо хочу звернути увагу на: розроблення, затвердження та введення в дію Нацплану із запобігання злочинності (п. 2.3), а також запровадження періодичного віктимологічного опитування населення (victimology survey, crime survey) (п. 2.9). Фактично Україна отримає альтернативне до офіційної статистики джерело знань про злочинність, що стане підставою для ухвалення управлінських рішень як із кадрових питань в органах правопорядку, так і в процесі розслідування загалом. Такі інструменти давно існують у США та Великій Британії й довели свою ефективність;

3) стосовно **оптимізації кримінального процесу**, тобто правил кримінального переслідування, які після 2012 року нагромадили критичну масу проблем, що негативно позначається на його ефективності. Наприклад, розвиток альтернативних заходів вирішення кримінально-правових конфліктів (diversionary measures, transactions), які застосовуватимуться під час розслідування окремих видів злочинів (п. 3.1), та розширення меж дискреції прокурора в процесі, зокрема на початковому й завершальному етапах розслідування, з урахуванням пріоритетів (п. 3.4) дадуть змогу зменшити навантаження на органи правопорядку, а розбудова інституту захисту учасників кримінального провадження (п. 3.6), відшкодування шкоди (п. 3.7) та інституту угод (п. 3.8) дасть змогу покращити становище потерпілої особи, бажання брати участь у процесі, без чого неможливе доказування справи в суді тощо;

4) стосовно **управлінських питань** в органах правопорядку – від установа керованих ключових показників ефективності (KPI), на підставі яких проводитиметься оцінювання ефективності та якості роботи

органів правопорядку й прокуратури (п. 4.3), впровадження інституту детективів (п. 4.8) для поєднання функцій слідчого та оперативного працівника (нині це працює в НАБУ) до комплексної цифрової трансформації (п. 5), що не просто повторює ідеї про e-case, а робить акцент на інтеграцію в електронні системи управління інформацією про злочинність ЄС;

5) стосовно **підзвітності** органів правопорядку – посилення механізмів демократичного цивільного контролю. Більшість їх давно прописані в профільних законах, наприклад, різного роду ради громадськості, які виконують або впливають на кадрові питання – через конкурси чи дисциплінарні провадження. Проте такі поіменовані в законі форми громадського контролю, безперечно, потребують розвитку [38–39].

З такими узагальненнями концептуального характеру завжди все залежить від того, як саме їх буде імплементовано. Інакше кажучи, є ризик формального впровадження або невпровадження взагалі. Тож ухвалення Плану – тільки перший крок, формування певної рамки, але точно не чітке бачення, куди надалі рухатиметься реформа чи то прокуратури, чи поліції, СБУ, ДБР, НАБУ та БЕБ [40].

Водночас у жодному з прийнятих документів не міститься опису уніфікованих практичних механізмів, використання яких надавало б державам кращі можливості для оперативного моніторингу.

Про актуальність, реалізацію та/або використання моніторингу також йдеться у:

– частині 4 статті 66 «Визначення еквівалентності», яка може бути визнана щодо: а) індивідуальних заходів; б) групи заходів; в) системи, яка застосовується до сектору, підсектору, товару або групи товарів;

– частині 1 статті 83 «Підкомітет з питань мирного співробітництва», де регламентується моніторинг з питань митного співробітництва, транскордонного митного співробітництва та управління, технічної допомоги, правил походження товарів, сприяння торгівлі, а також взаємної адміністративної допомоги в митних справах;

– пункті «f» частини 3 статті 135 «Міжнародний морський транспорт», де йдеться про моніторинг відправки вантажів від імені вантажовідправника за рахунок організації транспортування та супутніх послуг, підготовки документації та надання комерційної інформації;

– статті 248 «Відсутність загального зобов'язання здійснювати моніторинг», у якій передбачається припис, що сторони не покладають на постачальників посередницьких послуг ні загального зобов'язання під час надання послуг, здійснювати моніторинг інформації, яку вони передають або зберігають, ні загального зобов'язання активно шукати факти або обставини, які вказують на незаконну діяльність;

– пункті «а», частини 1, статті 295 «Торгівля рибною продукцією», де викладене положення моніторингу і контролю за торгівлею рибними та іншими водними живими ресурсами [41].

Аналіз проекту Закону України від 25 червня 2021 року № 5707 «Про правотворчу діяльність», Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 червня 2014 року є яскравим свідченням того, що:

1. Моніторинг застосовується у всіх сферах життєдіяльності суспільства, держави, особи (політичній, економічній, соціальній, духовній системі, особистому житті людини), а тому відповідно до них має різноманітні види, функції, об'єкти, суб'єкти, методи та методики здійснення.

2. Моніторинг у політичній, економічній, соціальній, духовній системі, особистому житті людини зумовлює аналогічний їм та діалектично пов'язаний з ними правовий моніторинг, який також має різноманітні види, функції, сутність, предмет, об'єкти, суб'єкти, методи та методики здійснення [41].

Оперативний моніторинг у правоохоронній діяльності – це систематичне спостереження, збір, аналіз та оцінка інформації про криміногенні процеси та явища, а також діяльність, що становить загрозу громадській безпеці та правопорядку. Він використовується для виявлення, попередження та розкриття злочинів, а також для оцінювання ефективності правоохоронних заходів [41].

Саме юридична практика в процесі правореалізаційної та правоохоронної діяльності першою зустрічається з вказаними проблемами. Водночас вона не може чекати, коли законодавець виявить і сформулює відповідні керівні положення. Саме життя примушує її відкривати істотні закономірності в суспільних відносинах і відображати отримані результати спочатку у вигляді індивідуальних вимог, що висувуються до поведінки учасників правовідносин, а в подальшому

вони набувають загального характеру. Це дає змогу надати правовому регулюванню необхідну одноманітність, стабільність і ефективність, пов'язати правотворчість, правореалізацію і правоохорону. Важливе значення в цьому розумінні мають узагальнення судової і адміністративної практики, інші види юридичної діяльності. Саме так у надрах громадянського суспільства, в межах правоутворення, за допомогою юридичної практики зароджуються нові юридичні принципи, що еволюційно відмінюють дію застарілих, не актуальних принципів [41].

Зокрема, Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» (ст. 12) вимагає від міністерств забезпечення участі громадськості в розробці проєктів нормативно-правових актів. Ці положення конкретизуються в Порядку проведення публічного громадського обговорення проєктів рішень центральних органів виконавчої влади, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996. Цей документ визначає строки, способи публікації, правила обліку зауважень та порядок оприлюднення результатів консультацій [41–42].

На сьогодні особливої актуальності набувають питання оперативно-розшукової профілактики злочинності з огляду на кількісні (упродовж 2023 року слідчими Національної поліції до ЄРДР зареєстровано 374,2 тис. кримінальних правопорушень, що на 37 % більше, ніж 2022 року (272,9 тис.) [42, с. 8], та якісні зміни у структурі злочинності, що характеризується удосконаленням способів вчинення правопорушень, нарощуванням професіоналізму злочинців, високим рівнем фінансового забезпечення, зростанням кількості зброї та боєприпасів у цивільного населення країни тощо. Тому сьогодні спостерігається посилений запит на вдосконалення заходів випереджувального характеру [42].

Варто зазначити, що в науковій літературі усе виразніше прослідковується тенденція щодо необхідності модернізації системи протидії злочинності в Україні у напрямі якомога меншого застосування засобів кримінальної репресії. У зв'язку з цим комплексне розроблення проблематики профілактики злочинності є вкрай актуальним, особливо оперативно-розшукової, з огляду на позитивні можливості, які закладені у використанні сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності в попередженні кримінальних правопорушень, значення якої в системі заходів протидії злочинності в Україні необґрунтовано нівелюється впродовж тривалого періоду часу як практичними

співробітниками поліції, так і вченими, оскільки теорія оперативно-розшукової профілактики практично не переглядалась упродовж тривалого періоду часу [40–42].

Дослідження зарубіжного досвіду здійснення проактивної (упереджувальної) правоохоронної діяльності дає змогу визначити, що суттєвим потенціалом підвищення ефективності оперативно-розшукової профілактики володіють науково-практичні положення концепції цілеспрямованого стримування «перетягування важелів» «Pulling Levers» Focused Deterrence, яка виникла у 1990-х роках у США та активно й успішно використовується до теперішнього часу. Аналізована концепція є стратегією впливу на конкретних особливо небезпечних або найбільш продуктивних порушників закону, учасників злочинних формувань, лідерів та авторитетів злочинного середовища, осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення із застосуванням зброї тощо, через застосування посиленних заходів впливу, яка відповідає суті принципів теорії стримування. Теорія стримування стверджує, що кримінальному правопорушенню можна запобігти, якщо потенційні правопорушники усвідомлять, що витрати на вчинення кримінального правопорушення переважають вигоди [43], особливо якщо їх викриття буде швидким і неминучим, а також про те, що відповіді правоохоронних органів на прояви злочинної поведінки будуть жорсткими та швидкими [44].

Отже, дослідження позитивного зарубіжного досвіду здійснення проактивної правоохоронної діяльності містить потенціал розширення можливостей оперативно-розшукової профілактики, що сприятиме подальшому розвитку системи протидії злочинам в Україні в напрямі її гуманізації [45, с. 661].

Учений М. Скотт (M. Scott) визначає поняття концепції цілеспрямованого стримування «перетягування важелів» «Pulling Levers» Focused Deterrence як стратегію обмеження поширення (зменшення) злочинності, в якій ретельно відібрані правопорушники з високим рівнем ризику повторного вчинення протиправної поведінки потрапляють під зосереджену увагу органів і підрозділів поліції, водночас отримуючи пропозиції щодо надання соціальних послуг для реалізації своїх можливостей поза протиправною поведінкою за рахунок прямого, переконливого спілкування та суворого контролю за їх поведінкою [46, с. 4].

У практичному розумінні на загальному рівні концепція цілеспрямованого стримування охоплює такі компоненти:

1. Вибір конкретної злочинної проблеми (наприклад, поширення наркотичних речовин, насильство, застосування зброї тощо).

2. Формування міжвідомчої робочої групи, до складу якої можуть входити представники правоохоронних органів, соціальних служб та представники громадськості.

3. Проведення досліджень, які значною мірою ґрунтуються на досвіді співробітників оперативних підрозділів поліції, які працюють «на території», щоб ідентифікувати основних правопорушників, групи правопорушників, та вивчення специфіки їхньої поведінки і закономірностей існування.

4. Розробка спеціальної правоохоронної операції (відповіді) щодо правопорушників або групи правопорушників, яка передбачає різноманітні санкції, використовуючи будь-які передбачені законодавством інструменти (тобто важелі) («потягнути за важелі»), щоб зупинити продовження протиправної поведінки.

5. Зіставлення цих правоохоронних операцій із паралельними зусиллями щодо спрямування послуг (зосередження зусиль соціальних служб і громадських ресурсів на цільових правопорушниках, щоб відповідати превентивним зусиллям правоохоронних органів).

6. Безпосереднє та неодноразове спілкування з правопорушниками чи групами правопорушників, щоб повідомити їм, що вони перебувають під особливим контролем, і щоб вони зрозуміли, чому до них привернена особлива увага правоохоронців [47].

Практика реалізації концепції цілеспрямованого стримування «перетягування важелів» «Pulling Levers» Focused Deterrence передбачає послідовну реалізацію п'яти етапів. Такими етапами є: а) планування програми; б) вибір правопорушника з високим ступенем ризику; в) повідомлення (інформування) правопорушника високого ризику; г) правозастосування / надання послуг; д) підтримка комунікації. Додатковою важливою фазою є оцінка – також наполегливо рекомендована для вимірювання ефективності ініціативи та визначення заходів з її корегування [48, с. 526]. Цілеспрямованому стримуванню притаманні дві відмінні риси: спеціальна допомога, яка надається правопорушникам із групи високого ризику, залежить від того, чи припиняють вони свою кримінальну активність; та послуги, що пропонуються кожній особі, мають відповідати її потребам та інтересам.

Належна оцінка концепції цілеспрямованого стримування «перетягування важелів» «Pulling Levers» Focused Deterrence повинна охоплювати і оцінку процесу, і оцінку впливу. Оцінка процесу ставить за мету визначити, чи виконано план дій, і як він був реалізований. Оцінка впливу повинна визначити рівень впливу ініціативи на цільові проблеми. Під час оцінки впливу визначається ефективність та результативність [48].

Учені Р. Апел (R. Apel) та Д. Нагін (D. Nagin) констатують, що наявні наукові докази цінності концепції цілеспрямованого стримування «Pulling Levers» Focused Deterrence для зниження рівня злочинності свідчать про те, що така концепція, якщо її правильно застосувати, може позитивно впливати та зменшувати поширення злочинності [49]. Основною перевагою концепції цілеспрямованого стримування «Pulling Levers» Focused Deterrence є її можливість змінювати у правопорушників сприйняття ступеня ризику застосування до них санкцій. Такі висновки також підтверджуються зростаючою кількістю наукових досліджень, у яких встановлено докази того, що поліцейські підрозділи та суб'єкти взаємодії можуть бути ефективними в контролі конкретних проблем злочинності, якщо вони беруть участь у різноманітних спільних заходах і розробляють та упроваджують спільні тактики вирішення основних криміногенних проблем [50].

Отже, дослідження позитивного зарубіжного досвіду здійснення проактивної правоохоронної діяльності містить потенціал розширення можливостей оперативно-розшукової профілактики, що сприятиме подальшому розвитку системи протидії злочинам в Україні в напрямі її гуманізації [49–50].

І. А. Федчак зазначає, що концепція цілеспрямованого стримування «перетягування важелів» «Pulling Levers» Focused Deterrence є новітнім доповненням до наявних проактивних моделей правоохоронної діяльності та становить суттєвий резерв підвищення ефективності оперативно-розшукової профілактики в діяльності оперативних підрозділів, насамперед карного розшуку Національної поліції України [51].

Для правоохоронної діяльності властиві: соціальна та державна значущість; висока фізична, емоційна й інтелектуальна напруженість; більш жорстка регламентація та правове регулювання взаємостосунків між її учасниками (порівняно з іншими професіями); потреба у виконанні службових обов'язків у різних погодних, кліматичних умовах,

часових інтервалах тощо; високий рівень співпраці (колективності) в процесі діяльності; високий ступінь упорядкованості вертикальних і горизонтальних взаємин; постійна зміна одних видів дій на інші, що зумовлюється різною оперативною обстановкою [51].

Сучасне суспільство вимагає від працівника поліції високого культурного рівня, освіченості, здатності до самоосвіти та самовдосконалення, уміння застосовувати свої знання в різних сферах правоохоронної діяльності, що об'єктивно потребує переосмислення існуючої системи підготовки кадрів для поліції [52].

Ю. М. Голодник наголошує, що важливу роль у діяльності правоохоронця відіграє його професійна компетентність, особисті позитивні людські якості, які впливають на формування його як особистості. Висловлена думка, що професійна діяльність правоохоронця нерозривна з його професійною компетентністю. Автор надає теоретичне визначення поняття «професійна компетентність» як сукупність набутих і необхідних професійних знань, умінь і практичних навичок, які залежно від сфери професійної діяльності може виконувати правоохоронець у межах визначених за посадою повноважень відповідно до закону та інших нормативно-правових актів. Доводить, що кожен правоохоронець повинен бути висококультурною людиною, мати високий рівень правової культури, толерантності, людяності [53, с. 256].

Професійна компетентність, володіння організаційними, спеціальними та правовими знаннями покладає на державу важливу функцію із забезпечення професійного навчання та спеціальної підготовки майбутнього висококваліфікованого фахівця – правоохоронця, що оволодів відповідними теоретичними знання та практичними навичками, психологічно готовий діяти в екстремальних умовах, уміти і знати, як використовувати набуті знання з метою забезпечення охорони прав та свобод людини і громадянина, встановлений у державі правовий порядок та безпеку [54].

Основною рисою демократичного стилю управління є спрямованість людей. Керівник цього стилю цінує у співробітниках насамперед особистість, при цьому правильно розподіляє повноваження та обов'язки, делегує повноваження. Важливим позитивом цього стилю управління є те, що проблеми, які виникають у колективі, вирішуються колегіально [54].

Воєнний стан негативно впливає на економічну складову держави, спричиняючи зміни у виробничих процесах, збільшення імперативних витрат на оборону країни. Всі організації, які функціонують у таких умовах, змушені адаптуватися до нових правил і обмежень, що може вимагати проведення негайного перегляду стратегії управління, перерозподілу ресурсів та перегляду виробничих процесів [54].

У період воєнного стану з боку держави встановлюються певні обмеження свободи дій у прийнятті рішень керівниками організацій, що може призвести до сповільнення та зниження ефективності управлінських процесів. Під час воєнного стану керівники повинні змінювати методи управління, щоб організація працювала якомога ефективніше. Якщо організації будуть мобільними та швидко адаптуватимуться до умов воєнного стану під управлінням ефективного керівника, то вони можуть зберегти високу якість управління та досягати поставлених цілей, незважаючи на існуючі під час війни обмеження [54, с. 113].

З цього приводу А. В. Танько зазначає, що основою методичного оновлення підготовки працівників поліції до роботи з громадянами в питаннях забезпечення їхніх прав і свобод має стати обґрунтування форм і методів роботи з працівниками поліції, які б забезпечили створення гнучкої системи навчання, у якій враховано реальні вимоги професійного мікросередовища, здійснюється швидке перетворення набутих знань у конкретні вчинки, засвоєння стратегій самовиховання щодо плекання особистісних чеснот (совісті, честі, обов'язку, відповідальності, гідності тощо) і моральних якостей (чесності, доброти, дисциплінованості, принциповості, сміливості, надійності, сумлінності тощо). Відповідно, форми і методи підготовки працівників поліції мають бути зорієнтовані на ефективне сприяння підвищенню рівня моральної і правової зрілості особистості поліцейського, що забезпечує свідоме виконання фахівцем загальносуспільних та професійних обов'язків у сфері забезпечення прав і свобод людини [55, с. 108].

Науковці стверджують, що професійна діяльність впливає на загальне формування культури особистості, оскільки вона, в умовах розвитку сучасного суспільства, пов'язана з тим, що професійна діяльність є основою існування соціальної, правової, економічної та культурної політики держави, яка впливає на якісне та вчасне виконання службових обов'язків та повсякденну реалізацію прав та обов'язків людини [56, с. 54]. Що стосується професійної діяльності правоохоронця, то варто звернути увагу, що вона нерозривна з його професійною

компетентністю. Закон України від 10.12. 2015 № 889-VIII «Про державну службу» визначає, що державна служба – це публічна, професійна, політично неупереджена діяльність із практичного виконання завдань і функцій держави, а також надає визначення, що професійна компетентність – це здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов’язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [57].

За останні декілька років законодавство України зазнало значних змін з метою зміцнення захисту інформаційного простору та забезпечення інформаційної безпеки країни. Зокрема, оновлено закони у сфері кібербезпеки – тепер запроваджено більш жорсткішу відповідальність за кібератаки та інші правопорушення в інформаційній сфері. Також впроваджено тимчасові обмеження на розповсюдження чутливої інформації, особливо щодо військових дій. Крім того, було покращено механізми координації між державними структурами, до повноважень яких віднесено забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації [54–57].

Проте, беручи до уваги, що інформаційна безпека є однією з основних складових національної безпеки країни, її забезпечення з використанням якісно сформульованої національної інформаційної політики значно сприяло б досягненню успіху у виконанні завдань в політичній, соціальній, економічній, військовій та інших сферах діяльності. Зокрема, впровадження вдалої інформаційної політики може впливати на зниження соціальної напруги, розв’язання зовнішньополітичних і військових конфліктів [54–57].

Не менш важливим чинником для ефективного функціонування цієї системи є підготовка компетентних спеціалістів, оскільки саме їхня професійна діяльність допоможе посилити захист інформаційного простору, запобігати дезінформації та кібератакам, забезпечувати належний рівень інформаційної безпеки як у період воєнних дій, так і в час післявоєнної відбудови нашої країни. Так, у сучасних умовах саме системний підхід у адміністративно-правовому забезпеченні органів публічної влади у сфері інформаційної безпеки має бути невід’ємною частиною інформаційної політики України, від якої залежатиме існування нашої суверенної і незалежної держави, її соціально-економічний та науково-технічний розвиток, а також заняття відповідного місця у світовому співтоваристві [58, с. 131].

Отже, професійна компетентність – це сукупність набутих і вагомих професійних знань, умінь та практичних навичок, які залежно від сфери професійної діяльності може виконувати правоохоронець у межах визначених за посадою повноважень відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора, серед злочинів, вчинених у період повномасштабного вторгнення рф, найпоширенішими є такі: а) злочини агресії та воєнні злочини – зареєстровано (станом на 18.04.2024) – 134 453 злочинів; б) злочини проти національної безпеки – 17 812 злочинів; в) злочини проти дітей – загинули 551 дітей, поранено 1 389 дітей; г) магістральна справа щодо агресії рф – 698 підозрюваних – представники військово-політичного керівництва рф (військове командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів тощо) [7]. Наразі серед офіційної статистики Офісу ГПУ є інформація про 19,5 тисяч українських дітей, які були депортовані окупантами до рф. Очевидно, що ця цифра не є остаточною. Вбачається, що трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинула на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування й застосування криміналістичних знань [8]. У таких умовах йдеться про формування та необхідність розроблення нових напрямів у криміналістиці, зокрема криміналістичної інноватики, стратегії криміналістики, цифрової криміналістики, воєнної криміналістики та новітніх криміналістичних технологій тощо [9, с. 73–77].

Основним напрямом діяльності правоохоронних органів України в умовах дії правового режиму воєнного стану, крім напрямів, властивих умовам мирного стану, стає протидія внутрішнім загрозам воєнного стану, яка, зокрема, реалізується у формах:

- а) протидії злочинам проти основ національної безпеки України;
- б) протидії терористичним виявам;
- в) протидії злочинності та правопорушенням, спрямованим проти правового режиму воєнного стану;

г) забезпечення правопорядку та громадської безпеки, з урахуванням викликів, обумовлених дією норм правового режиму воєнного стану.

Відповідно, в умовах правового режиму воєнного стану пріоритетного значення набувають такі завдання:

- а) попередження та протидія внутрішнім загрозам воєнного стану;
- б) сприяння та спільне виконання в межах визначених повноважень завдань, що постали перед Силами безпеки і оборони;
- в) забезпечення законності та правопорядку;
- г) підтримання на належному рівні громадського порядку.

Доведено, що ключовою особливістю здійснення правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану в Україні є її реалізація за двома основними напрямками: традиційного, пов'язаного із забезпеченням законності та правопорядку, захисту та охорона прав і свобод людини і громадянина; та новітнього, пов'язаного з протидією загрозам воєнного стану, виконанням і сприянням виконанню завдань, покладених на сили безпеки і оборони [59].

Очевидно, що серед нових напрямів дослідження та використання технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності щодо протидії злочинності й забезпеченні безпеки та обороноздатності нашої держави є важливим інструментом підвищення ефективності роботи органів правопорядку в цій царині знань [59].

Водночас проблематика дослідження ролі технологій штучного інтелекту в правоохоронній діяльності, забезпеченні безпеки та обороноздатності України в сучасних реаліях воєнного часу на сьогодні залишається не дослідженою.

Вбачається, що штучний інтелект – це система, що поводить себе розумно, аналізуючи своє оточення й ухвалюючи доволі автономні рішення для досягнення мети [60, с. 203]. Системи штучного інтелекту можуть бути заснованими виключно на програмному забезпеченні та працювати у віртуальному світі (наприклад, голосові синтезатори, програмне забезпечення для аналізу відеозаписів, пошукові системи, системи розпізнавання мовлення й обличчя) або можуть бути інтегрованими в апаратне забезпечення (наприклад, робототехніка, безпілотні транспортні засоби, дрони чи об'єкти мережі «Інтернету речей» (англ. Internet of Things, IoT). Сучасна людина використовує штучний інтелект щодня – наприклад, для перекладу текстів, створення субтитрів для відео або блокування електронних листів (спаму). Тому штучний інтелект як останнє наукове досягнення потребує нових криміналістичних ідей і методів, пов'язаних із його використанням у боротьбі зі злочинністю [61].

Поєднуємо думку І. С. Яковець, що системи штучного інтелекту повинні бути прозорими та відповідати законам, а бази даних не повинні використовуватися проти людини [62, с. 5]. Заслуговує на увагу американський сервіс розпізнавання облич Clearview AI, який наразі використовують українські правоохоронні органи, щоб ідентифікувати російських воєнних злочинців, осіб, причетних до викрадення українських дітей, колаборантів та інших представників окупаційних сил. База даних Clearview AI налічує понад 20 млрд зображень. Крім того, його алгоритм допомагає зіставляти обличчя людей з будь-якою базою даних, яку надає клієнт [60; 61]. Але технологія Clearview AI була визнана незаконною в Канаді, Австралії та деяких частинах Європи через порушення законів про конфіденційність. Clearview наразі продав своє програмне забезпечення місцевим відділам поліції та урядовим установам, охоплюючи ФБР та імміграційну та митну службу, обмежив свою базу даних облич у Сполучених Штатах насамперед урядовими установами та погодився не дозволяти більшості американських компаній мати до неї доступ [60]. Зазначене свідчить про можливість і допустимість створення правоохоронними органами власної бази даних і, використовуючи алгоритм Clearview AI, зіставляти обличчя людей зі створеною правоохоронними органами базою даних. Крім того, цей факт також свідчить на користь доцільності розроблення Етичного кодексу штучного інтелекту за участю широкого кола заінтересованих сторін, зокрема працівників правоохоронних органів [62].

Так, поєднуємо думку Г. Л. Чигриної, що використання технологій ШІ в правоохоронній діяльності є допустимим і доцільним, але потрібно враховувати таке:

– системи ШІ допомагають приймати рішення працівникам правоохоронних органів, а не приймають рішення замість працівників правоохоронних органів;

– висновки (рішення) ШІ доцільно використовувати як привід для проведення додаткової перевірки, але не підставу для прийняття визначального рішення правоохоронним та правозастосовним органом;

– існує потреба в подальшому приведенні чинного вітчизняного законодавства в галузі використання технологій ШІ у відповідність до міжнародних нормативно-правових актів та встановлених стандартів, зокрема щодо допустимості (прийнятності) використання висновків

(рішень) ШІ у правоохоронній діяльності та підвищення рівня професійної підготовки спеціалістів, які забезпечують сфери використання технологій ШІ;

– тільки висококваліфіковані кадри здатні розробляти безпечні алгоритми дій для систем ШІ та ефективно контролювати процес застосування технологій ШІ для потреб правоохоронної діяльності [63, с. 10].

Розроблення та впровадження новітніх цифрових технологій та ШІ в правоохоронній діяльності щодо протидії злочинності може здійснюватися за такими напрямками:

- 1) інформаційно-аналітичне забезпечення правоохоронної діяльності;
- 2) інформаційно-довідкове забезпечення правоохоронної діяльності;
- 3) створення спеціалізованих інформаційних інтелектуальних систем оперативно-розшукового призначення;
- 4) формування та розвиток інтелектуальних систем відеоспостереження;
- 5) охорона об'єктів;
- 6) створення відомчих спеціалізованих інтелектуальних інформаційних систем;
- 7) впровадження інтелектуальних інформаційних освітніх систем;
- 8) запровадження інформаційно-телекомунікаційних систем у процес досудового розслідування кримінальних правопорушень [63].

Європейський парламент 13 березня 2024 року схвалив перший у світі законопроект, відомий як AI Act чи Закон про штучний інтелект [64] (далі – законопроект), який регулюватиме розвиток систем ШІ та визначає перелік заборон для застосування цих технологій, зокрема в правоохоронній діяльності. Законопроект спрямований на захист фундаментальних прав, демократії, верховенства права та стійкості навколишнього середовища від систем ШІ з високим ризиком, одночасно стимулюючи інновації та утверджуючи Європу як лідера в цій галузі. Регламент установлює зобов'язання для ШІ на основі його потенційних ризиків і рівня впливу [64; 65]. Штучний інтелект визначається у законопроекті як сімейство технологій, що швидко розвивається, які можуть і вже сприяють широкому спектру економічних, екологічних і суспільних переваг у всіх галузях промисловості та соціальної діяльності. Через покращення прогнозів, оптимізації операцій і розподілу ресурсів, а також персоналізації цифрових рішень,

доступних для окремих осіб і організацій, використання ШІ може підтримувати, зокрема, соціальні програми, державні послуги, наприклад, у сфері управління інфраструктурою, управління кризами, безпеки, юстиції [64, поправка № 12 (3)].

Європейський напрям цифровізації суспільства та розвитку і поширення ШІ підтриманий Україною на законодавчому рівні. Сьогодні в нашій країні сформовано бачення напряму розвитку спеціального законодавства застосування технологій ШІ на основі існуючих оборонних та безпекових потреб. Проте цілісний стратегічний документ, як-то Стратегія розвитку ШІ у сфері забезпечення національної безпеки та обороноздатності України, на жаль, відсутній, що потребує негайного усунення. Вбачається, що контроль за створенням та використанням ШІ потрібно здійснювати не тільки суто технічним регулюванням (вимоги, технічні стандарти, регламенти, оцінки відповідності технічним стандартам, контроль відповідності вимогам технічних регламентів, етичних стандартів), а й через формування комплексного законодавства. До того ж триваюча російська військова агресія змушує по-новому осмислити завдання національного ОПК в сучасних воєнних реаліях. Європейський підхід має визначити концептуально нові засади розвитку оборонних технологій, зростання конкурентоспроможності озброєнь українського виробництва, посилення обороноздатності і національну безпеку, сприятиме економічному зростанню країни та відновленню об'єктів держави, знищених та пошкоджених у результаті воєнної агресії РФ [67].

Традиційні методи розслідування дедалі частіше виявляються недостатньо ефективними для оперативного реагування та повного відтворення обставин злочинів. Це створює необхідність впровадження інноваційних підходів, зокрема використання дронів та супутникових даних, які значно розширюють можливості правоохоронних органів у збиранні доказів, моніторингу територій і забезпеченні точності аналітичних процесів [67].

Одним із ключових напрямів є використання дронів у правоохоронній діяльності, зокрема для моніторингу та документування місць злочинів, а також під час пошукових операцій. Наприклад, Національна поліція України почала використовувати безпілотні літальні апарати (БпЛА) для моніторингу дорожнього руху та фіксації ДТП, що дало змогу значно знизити кількість правопорушень на дорогах [68].

Одна з основних переваг – швидкий доступ до даних. Централізована база даних дає змогу правоохоронцям оперативно отримувати інформацію з будь-якої точки країни, що значно скорочує час на прийняття рішень. Наприклад, у системах ЄС використання централізованих баз даних, таких як Schengen Information System, забезпечує ефективний обмін інформацією між країнами-учасниками [69].

Важливою проблемою є відсутність чітких норм щодо зберігання та передачі даних, отриманих із дронів та супутників. Наприклад, GDPR вимагає, щоб обробка даних здійснювалася відповідно до принципів конфіденційності «за замовчуванням» (privacy by default) і «на етапі проєктування» (privacy by design). В Україні ці вимоги поки не інтегровані в національне законодавство, що створює ризики неправомірного використання інформації. Іншою важливою вимогою GDPR є забезпечення права на доступ, виправлення та видалення персональних даних, які зберігаються або обробляються. В Україні подібні права гарантуються, проте на практиці вони часто не дотримуються через недосконалість механізмів контролю та відсутність належної цифрової інфраструктури [70, с. 796–798; 71].

Технологічні досягнення у сфері моніторингу забезпечують швидкий доступ до інформації та допомагають розкривати злочини. Наприклад, дрони можуть здійснювати безперервний моніторинг місцевості, а супутники фіксувати зміни в ландшафті. Це особливо актуально в умовах транскордонної злочинності чи надзвичайних ситуацій [72].

Так, для приведення українського законодавства у відповідність до вимог GDPR потрібно:

- 1) розробити чіткі правила обробки даних, отриманих із дронів та супутників;
- 2) інтегрувати принципи конфіденційності «за замовчуванням» і «на етапі проєктування»;
- 3) створити ефективні механізми контролю за обробкою персональних даних.

Ці кроки сприятимуть захисту прав громадян, а також підвищенню ефективності правоохоронної діяльності в умовах цифрової трансформації [73].

Впровадження цих технологій вимагає вдосконалення нормативно-правової бази, сертифікації спеціалістів та інтеграції сучасних рішень у централізовані системи даних. Міжнародний досвід демонструє їхню ефективність у боротьбі з транскордонною злочинністю та екологічними порушеннями [73].

Отже, узагальнюючи викладене, можна запропонувати таку диференціацію напрямів правоохоронної діяльності: попередження правопорушень; виявлення правопорушень; припинення правопорушень; розкриття правопорушень; розслідування правопорушень; притягнення до юридичної відповідальності правопорушників; виконання заходів юридичної відповідальності. У правоохоронній діяльності за функціональним критерієм виділяється попереджувальний, охоронний (захисний), регулятивний і контрольньо-наглядовий напрями.

Правоохоронна діяльність за суб'єктно-об'єктним критерієм складається з таких напрямів: попередження правопорушень; охорона громадського порядку, громадської безпеки і власності; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; контрольньо-наглядова діяльність; досудове розслідування в кримінальних справах та адміністративне провадження; правосуддя; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів розслідування і прокурорів; надання правової допомоги. Підкреслимо, що правоохоронна діяльність як елемент сучасної демократичної соціальної правової держави та громадянського суспільства безпосередньо спрямована на охорону й захист прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, інтересів суспільства та держави, будучи водночас важливим засобом забезпечення їхньої реальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект : монографія. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.

2. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 15.08.2025).

3. Альван А. Наукові підходи до системи понять «національна безпека»: міжнародно-правовий аспект. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 7 (12). С. 70–77. URL : <https://doi.org/10.15421/151966> (дата звернення: 22.07.2025).

4. The National Security Act of 1947 – July 26, 1947 Public Law 253, 80th Congress; Chapter 343, 1st Session; S. 758.

5. Манжула А. А., Сокурєнко О. А Права людини і національна безпека як об'єкт правового захисту у контексті діяльності служби безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 227–229.

6. Політичний вимір діяльності Міністерства внутрішніх справ України (відповідь на виклики XXI століття) / за ред. Ю. І. Римарєнка, Я. Ю. Кондратьєва. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 292 с.

7. Онопенко П. В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : авторєф. дис. на здобуття наук. ступєня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. К., 2005. 18 с.

8. Про Стратєгію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 сїчня 2015 року № 5/2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

9. Архипова Є. О. Синєргетичний вектор дослїдження безпеки в сучасному суспільствї. *Вїсник НТУУ «КПІ». Фїлософїя. Психологїя. Педагогїка*. 2014. Випуск 1. С. 3–9.

10. Лях В. В. Свобода самореалїзації у контекстї інформаційно-комунїкативних процесів. *Мультиверсум. Фїлософський альманах* / гол. ред. В. В. Лях. 2008. Вип. 73, № 73. С. 3–26.

11. Органїзація судових та правоохоронних органів : навч. посїб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освїти / І. Є. Марочкін, В. В. Афанасьєв, В. С. Бабкова та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сїбїльової, О. М. Толочко. Х. : Право, 2000. 272 с.

12. Habermas J. Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats. 8, durchgesehene Auflage. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag, 2023. 704 S.

13. Копаков В. К. Делїберативне врядування: конститудійна легїтимність і межї інститудіоналізації. *Науковї інновації та передовї технології» (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економїка», Серія «Психологїя», Серія «Педагогїка»)*. 2025. № 5 (45). С 1661–1673.

14. Гусєва В. О. Основні напрями регулювання діяльності правоохоронних органів України в умовах її реформування. С. 73–76. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fd6d2909-3c8c-43d0-ba77352ce08bab7e/content>

15. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного су-перництва : монографія. К. : НІСД, 2014. 328 с.

16. Кузьменко І. Г. Організаційно-правові засади професійної підготовки управлінських кадрів поліції в країнах ЄС : дис. ... д-ра філос. : 081 «Право» / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 241 с. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19771/1/dysert_kuzmenko_ih.pdf (дата звернення: 25.07.2025).

17. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О. А. Банчука. К. : Москаленко О.М., 2013. 588 с.

18. Божок С. Г. Деякі аспекти зарубіжного досвіду відбору та підготовки кадрів поліції. *Підготовка кадрів міліції (поліції): історія та сучасність* : матеріали міжвузівської науково-теоретичної конференції, м. Київ, 10 черв. 2011 р. Київ : НАВС, 2011. С. 110–112.

19. Геть В. Ф. Взаємодія національних спецслужб: досвід країн Європи. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони* : матер. Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 24 листопада 2017 р. Київ, 2017. С. 107–108.

20. Макарчук В. В. Реформування системи правоохоронних органів України у сфері забезпечення Національної безпеки та оборони в контексті Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, ч. 2. С. 18–19.

21. Бандурка О. М. Проблеми реформування правоохоронної системи України. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Харків. 2018. С. 18–19. URL : https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/4.pdf

22. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92–98.

23. Правове регулювання національної безпеки : навчальний посібник / Боднарчук О. Г., Боднарчук О. І., Глух М. В., Гарбінська-Руденко А. В. ; Державний податковий університет. Ірпінь, 2024. 202, [20–21] с.

24. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 3. С. 8–15.

25. Зінченко В. М. Теоретико-правові засади діяльності правоохоронних органів в Україні. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 198–200.

26. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна. Х. : Право, 2013. 448 с.

27. Дудченко О. Ю. Правоохоронна функція як одна з форм реалізації державної влади. *Правова позиція*. 2019. № 3 (24). С. 102–108.

28. Крегул Ю. І. Адміністративне право і процес : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. 223 с.

29. Дяченко В. І. Система правоохоронних органів : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 320 с.

30. Гриценко В. Г. Функції правоохоронної системи України. *Публічне право*. 2015. № 1. С. 132–137.

31. Горелишев С. А., Бобков Ю. П., Побережний А. А. Структура та функції перспективної інформаційно-аналітичної системи внутрішніх військ. *Зб. наук. пр. Акад. внутр. військ МВС України*. 2012. № 1. С. 26–30.

32. Організація судових та правоохоронних органів : підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. Харків : ТОВ «Одіссей», 2007. 528 с.

33. Основні напрями діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення економічної безпеки. URL : http://pidruchniki.com/12590605/ekonomika/osnovni_napryami_diyalnosti_pravoohoronnih_organiv_schodo_zabezpechennya_ekonomichnoyi_bezpeki

34. Денисюк С. Ф. Громадський контроль діяльності правоохоронних органів: реалії сьогодення. *Державне управління та місцеве самоврядування* : тези ІХ Міжнар. наук. конгресу, м. Харків, 26–27 березня 2009 р. Харків : Магістр, 2009. С. 66–67.

35. Фаріон-Мельник А., Яремко О. Правоохоронні органи: питання термінології та системи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2 (22). С. 65–70.

36. Філіпенко А. С. Досвід організації діяльності правоохоронних органів в європейських державах. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2021. С. 208–213. URL : <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/255171/252268>

37. Про затвердження плану дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 327-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2023-%D1%80/print> (дата звернення: 18.07.2025).

38. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

39. Публікація підготовлена ЛІГА у партнерстві з Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) у межах проєкту «Відповідальна та підзвітна політика в Україні» (U-RAP), що реалізується Національним Демократичним Інститутом.

40. Крапивін Є. Куди рухається реформа органів правопорядку? Зауваження до плану, затвердженого Президентом. 2023. 22 травня. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/kudy-ruhayetsya-reforma-organiv-pravoporyadku-zauvazhennya-do-planu-zatverdzhenogo-prezydentom/>

41. Правовий моніторинг як складова правотворчої та правозастосовної діяльності : монографія / за заг. ред. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Київ : Алерта, 2023. 268 с.

42. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL : <https://www.npu.gov.ua/diyalnist/zvitnist/richnizviti> (дата звернення: 07.03.2024).

43. Zimring F. E., Hawkins G. J. Deterrence: The Legal Threat in Crime Control. *American Journal of Sociology*. 1974. Vol. 79, Number 6.

44. Braga A. A., Weisburd D. L. The effects of focused deterrence strategies on crime: A systematic review and meta-analysis of the empirical evidence. *Journal of Research in Crime & Delinquency*. 2012. Vol. 49, Issue 3. P. 323–358.

45. Федчак І. А. Щодо розширення можливостей оперативно-розшукової профілактики через використання положень концепції цілеспрямованого стримування «перетягування важелів» «pulling levers» focused deterrence. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. С. 659–663.

46. Scott M. S. Focused deterrence of highrisk individuals. Strategies for policing innovation. Problem-oriented guides for police response guide. Series 13. 2017. 35 p. URL : https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/spi_focused_deterrence_pop_guide_final.pdf (дата звернення: 07.08.2025).

47. Kennedy D. Advocate: Old wine in new bottles: Policing and the lessons of pulling levers. *Police Innovation Contrasting Perspectives* / Cambridge University Press. 2006. P. 155–170.

48. Федчак І. А. Концептуальні основи та науково-практичні аспекти проактивних моделей правоохоронної діяльності : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 628 с.

49. Apel R., Nagin D. General Deterrence: A Review of Recent Evidence. *Crime and Public Policy*. 2011. New York : Oxford University Press. P. 411–436. URL : [https://www.public.asu.edu/~gasweete/crj524/readings/02-02%202011-Apel-Nagin%20\(general%20deterrence%20review\).pdf](https://www.public.asu.edu/~gasweete/crj524/readings/02-02%202011-Apel-Nagin%20(general%20deterrence%20review).pdf) (дата звернення: 07.03.2023).

50. Skogan W., Frydl K. Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence. Washington, DC : The National Academies Press, 2004. 427 p.

51. Параниця С. П. Правоохоронна діяльність у сфері економічної безпеки. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 1. С. 82–88.

52. Користін О. Є. Професійна освіта поліцейського: в якому напрямі рухатись. URL : <http://www.vestnik-ua.com/politika/item/3887-profesijna-osvita-politsejsk-ogov-yakomu-napryamku-rukhatis> (дата звернення: 14.07.2025).

53. Голодник Ю. М. Професійна підготовка правоохоронців як одна із найважливіших функцій держави. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2023. № 3. С. 256–260. URL : <http://journalapp.uzhnu.edu.ua/article/view/284720/278806>

54. Кваша О. С. Стилі управління в умовах глобалізації та воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2025. Випуск 03, частина 2. С. 110–115.

55. Танько А. Форми та методи підготовки працівників Національної поліції України до реалізації державної правоохоронної політики. *Господарство, підприємництво і право*. 2021. № 5. С. 107–115.

56. Курило В. І., Курило Л. І., Світличний О. П. Професійна діяльність як чинник формування культури особистості. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 3. С. 51–54.

57. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст. 43.

58. Кондратенко В. М., Мігалатюк В. В. Адміністративно-правові засади забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері інформаційної безпеки України. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2025. Випуск 03, частина 2. С. 127–132.

59. Дручек О. В., Волуйко О. М., Вакаров В. В. Правоохоронна діяльність в умовах правового режиму воєнного стану в Україні: особливості реалізації. *Науковий вісник київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 43–51.

60. Mac R., Hill K. Clearview AI settles suit and agrees to limit sales of facial recognition data-base. *NY Times*. 2022. URL : <https://www.nytimes.com/2022/05/09/technology/clearview-ai-suit.html>

61. Facial Recognition Goes to War. *NY Times*. 2022. URL : <https://www.nytimes.com/2022/04/07/technology/facialrecognition-ukraine-clearview.html>

62. Зачек О. І., Дмитрик Ю. І., Сеник В. В. Роль штучного інтелекту в підвищенні ефективності правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 148–156.

63. Чигрина Г. Л. Допустимість використання штучного інтелекту у правоохоронній діяльності. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 2. С. 6–10.

64. Проєкт законодавчої резолюції Європейського Парламенту про пропозицію щодо регламенту Європейського Парламенту та Ради щодо встановлення гармонізованих правил щодо штучного інтелекту (Закон про штучний інтелект) та внесення змін до деяких законодавчих актів Союзу (COM(2021)0206 – C9-0146/2021 – 2021/0106(COD)) (Звичайна законодавча процедура: перше читання). URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0188_EN.html

65. Закон про штучний інтелект: євродепутати ухвалили знаковий закон. *Новини / Європейський Парламент*. URL : <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240308IPR19015/artificial-intelligence-act-meps-adoptlandmark-law>

66. Satariano A. Europeans Take a Major Step Toward Regulating A.I. URL : <https://www.nytimes.com/2023/06/14/technology/europe-ai-regulation.html>

67. Шевчук В. М. Роль технологій штучного інтелекту у правоохоронній діяльності та забезпеченні безпеки та обороноздатності України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6/2024. С. 356–361.

68. Департамент комунікації МВС України / МВС України. URL : <https://mvs.gov.ua/press-center/news/kilkist-dtp-na-dorogah-ukrayini-znizilas-na6-u-porivnyanni-z-minulim-rokom-oleksii-bilosickii>

69. Conseil de l'Union européenne. Towards a European Strategy for the Development of Civil Applications of Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS), document de travail no 13438/12. 06.09.2012. URL : <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st13/st13438.en12.pdf>

70. Кобець М. В. Поняття та правові підстави застосування безпілотних літальних апаратів у правоохоронних органах. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : матер. наук.-практ. конф., м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р. / Нац. акад. держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. Хмельницький, 2017. С. 796–798.

71. Fischer A., Cartmell J., Frank L. Drones: A New Front in the Fight Between Government Interests and Privacy Concerns. *Defense Counsel Journal*. 2020. Vol. 84, № 4. URL : https://www.iadclaw.org/assets/1/19/Drones_-_A_New_Front_in_the_Fight_Between_Government_Interests_and_Privacy_Concerns.pdf?227

72. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 256 с.

73. Гусак А. П., Гусак Т. П. Перспективи використання дронів і супутникових даних у криміналістиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 87: частина 4. С. 57–62.

РОЗДІЛ 7

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

*(Чигрина Галина Леонідівна, кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет)*

Вивчення міжнародного досвіду дає змогу стверджувати, що правоохоронна діяльність є тактично важливою для функціонування будь-якої держави, оскільки, забезпечуючи захист прав та свобод людини і громадянина, гарантує стабільність, безпеку та справедливість у суспільстві.

В умовах оновлення парадигми суспільної безпеки правоохоронна діяльність являє собою зумовлений потребами людини особливий вид соціальної діяльності, визначеної нормами права та об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини.

Виведення правоохоронної функції держави на якісно новий рівень і завершення реформування правоохоронної системи – провідні завдання, які наразі стоять перед нашою державою.

Надаючи загальну характеристику правоохоронної діяльності через визначення її поняття, висвітлення притаманних їй ознак та розкриття змісту і значення у правовому регулюванні, О. Кобзар констатує, що на теоретичному рівні окремі проблемні питання щодо правоохоронної діяльності досліджували у своїх працях такі вчені: С. Алексєєв, О. Бандурка, Ю. Ведерніков, Й. Горінецький, В. Горшеньов, С. Гусаров, А. Заєць, О. Зайчук, В. Карпунчев, М. Корнієнко, А. Колодій, В. Котюк, В. Копейчиков, О. Копиленко, А. Кучук, О. Нікітенко, Н. Оніщенко, Н. Петришин, П. Рабінович, В. Сіренко, О. Скакун, О. Тихомиров, В. Ткачук, В. Фатхутдінов, М. Цвік, В. Шкарупа та інші [1, с. 9].

Як справедливо наголошують О. Нікітенко, О. Ільченко, Н. Пелих та В. Дубінчак, правоохоронна діяльність – багатоаспектна. Вона охоплює прийняття рішень, виконання певних дій та їх правові наслідки [2; 3; 4; 5].

З метою визначення перспектив удосконалення правоохоронної діяльності в Україні, на нашу думку, доцільно проаналізувати її принципи, ознаки, завдання (мету), напрями, суб'єкти, об'єкти та форми в широкому і вузькому значенні не тільки через дослідження думок провідних вчених, працівників практичних підрозділів та журналістів, але й за допомогою сучасних технологій, а саме – штучного інтелекту (далі – ШІ).

Так, Ю. Хоміч, дослідивши публічно-управлінський аспект правоохоронної функції сучасної демократичної держави, робить висновок про те, що сучасна модель правоохоронної діяльності у правовій державі базується на чіткому визначенні та суспільному сприйнятті базових інституціональних парадигм. Проблема наукового дослідження правоохоронної функції полягає в системному аналізі та формалізації як самої функції, так і предметного поля її формування. Наявність і домінування правоохоронної функції публічно-управлінської діяльності у форматі існування будь-якого державного органу кваліфікує такий орган як *правоохоронний*. Поєднання в єдину систему правоохоронних органів і виокремлення їхніх базових функцій дає змогу визначити інтегровану систему правоохорони держави як поєднання публічно-управлінської діяльності в цій сфері, функціонального визначення діяльності, цілепокладання, механізму прямих і зворотних зв'язків, суб'єктів і об'єктів правоохорони [6, с. 104].

Водночас постійні намагання відповідати тій чи іншій галузі науки – юридичній науці чи науці державного управління – з одним об'єктним полем зменшили можливість формування інтегрованого підходу, на доцільності якого наполягає у своїх дослідженнях В. Баштанник [7].

Варто вказати також на запропонований свого часу О. Негодченком акцент на гуманізаційній складовій правоохоронної функції [8].

Р. Ботвінов конкретизує поняття правоохоронної діяльності через функціонування правоохоронних органів, визначених через термінологію спеціальних або спеціалізованих служб [9]

А. Кучук підкреслює, що правоохоронна діяльність, як явище правової дійсності, виникла досить давно. З розвитком суспільства зміст правоохоронної діяльності змінювався та вдосконалювався, а водночас формувалися різні підходи до її дослідження. Останнім часом науковці пропонують власні погляди щодо визначення правоохоронної діяльності, називають різні ознаки, що її характеризують, визначають відмінний зміст та суб'єктний склад [10, с. 68].

На думку О. Нікітенко, потреба у визначенні змісту терміна «правоохоронна діяльність» виникла внаслідок того, що у ст. 1 Конституції України проголошено: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, серед органів якої дедалі більше виникають функції та завдання з контролю, захисту й охорони прав людини, інтересів громадянського суспільства та самої держави. Держава взяла на себе обов'язок охороняти людину і суспільство від негативних проявів, соціальних відхилень. Людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визнано найвищою соціальною цінністю» [11; 12, с. 98].

«Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (стаття 3 Конституції України) [11; 12, с. 98].

Враховуючи ключову роль людини в побудові правової держави, окремими науковцями правоохоронна діяльність досліджується під кутом зору її місця і ролі в забезпеченні основних прав та свобод людини і громадянина та встановлення правопорядку. Водночас людина є як об'єктом правоохоронної діяльності, так і її суб'єктом [13, с. 3; 14; 15; 16].

Поняття правоохоронної діяльності широко використовують у правовій і соціально-політичній літературі. Проте воно остаточно не досліджено, хоч, як справедливо наголошують О. Нікітенко, Н. Пелих, О. Кобзар та О. Ільченко, законодавство про статус правоохоронних органів, функції, завдання та конкретні напрями їх діяльності, повноваження окремих органів і службових осіб є досить розвиненим. Однак у науковій та навчальній літературі ще нечітко визначено ознаки правоохоронної діяльності, не розмежовано поняття правоохоронної діяльності та спеціальної правоохоронної діяльності, іноді правоохоронну діяльність не відрізняють від судової та правозахисної [1; 2; 3; 4].

Дослідивши на дисертаційному рівні правоохоронну діяльність, В. Дубінчак слушно наголошує, що сутність правоохоронної діяльності багатоаспектна і полягає в єдиній системі її сутнісних характеристик, як-от:

– систематична робота з охорони правопорядку, здійснювана в певних формах і видах, що є нормативно визначеними та регламентованими (гносеологічна сутність);

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

– робота з охорони інтересів певної частини суспільства (соціального класу) за допомогою різноманітних, зокрема й силових засобів (класова сутність);

– засіб забезпечення правового панування ідей правлячої (пануючої) релігії та поєднання релігійних постулатів і політичних положень (релігійна сутність);

– спосіб забезпечення національного розвитку, національної єдності та охорони національних інтересів і самобутності пануючого національного соціуму (національна сутність);

– засіб гарантування рівних можливостей суб'єктів права та охорони загальнолюдських цінностей (загальносоціальна сутність) [5, с. 15].

За загальним розумінням, основними принципами, які забезпечують основу правоохоронної системи нашої держави та гарантують ефективний захист прав і свобод громадян України і на яких ґрунтується правоохоронна діяльність, є: верховенство права, законність, повага до прав і свобод людини та громадянина, відкритість, прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням, гуманізм, демократизм, соціальна справедливість і рівність усіх перед законом.

Водночас доцільно зазначити, що принципи правоохоронної діяльності охоплюють як *загальносоціальні* принципи, такі як гуманізм, юридична рівність, демократизм і справедливість, які відображають суспільні цінності та забезпечення прав і свобод, так і *спеціальні* принципи, які стосуються безпосередньо роботи правоохоронних органів, зокрема верховенство права, що вимагає суворої відповідності законам, принципи законності, запобігання злочинності за рахунок профілактики та освіти, та ефективного забезпечення громадського порядку й безпеки [15].

Так, наприклад, правоохоронна діяльність Бюро економічної безпеки України здійснюється на основі таких принципів: верховенства права; законності; пріоритетності додержання прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб; оперативності; відкритості й прозорості діяльності правоохоронних органів для суспільства та громадського контролю; підзвітності і підконтрольності визначеним законом державним органам; політичної нейтральності та позапартійності; незалежності від інших, крім державних, інтересів; персональної відповідальності кожного працівника; справедливості; неупередженості;

єдиноначальності в реалізації наданих повноважень; взаємодії з державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями (стаття 3 Закону України «Про Бюро економічної безпеки України») [17].

В умовах оновлення парадигми суспільної безпеки в Україні цінним є міжнародний досвід формування системи принципів правоохоронної діяльності. Доречними є принципи правоохоронної діяльності від Роберта Піля, які вже майже два століття залишаються актуальними й корисними [18].

Роберт Піль вважається батьком сучасної демократичної моделі поліції. 1829 року він заснував міську поліцію Лондона в Англії та запропонував принципи, дотримуючись яких, вона могла ефективно підтримувати законність, порядок і безпеку в громаді. Ці дев'ять принципів залишаються основною складовою успіху поліцейських служб упродовж останніх двох століть в усіх демократичних країнах світу. Принципи наразі викладені на безкоштовній навчальній платформі, присвяченій співпраці поліції та громади для спільного вирішення безпекових питань Community Policing Knowledge Hub у межах Проєкту стабілізації поліцейської діяльності / Police Stabilization Project, що реалізується Alinea International і фінансується Міністерством закордонних справ Канади. Проєкт базується на накопиченому з 2017 року досвіді впровадження Community Policing в Україні через проєкти CUPDP (Канадсько-український проєкт розвитку поліції (The Canada-Ukraine Police Development Project, CUPDP)) і РТАР (Проєкт підтримки підготовки поліцейських / Police Training Assistance Project, РТАР) [18].

Дев'ять принципів Роберта Піля (1829) і їх визначення в сучасній поліцейській діяльності:

Перший принцип стосується основної місії, задля якої існує поліція, – це не допустити злочини та безлад, замість того щоб стримувати їх за допомогою армії та суворих покарань.

Згідно із *сучасним поглядом*, основна місія поліції – запобігання злочинам і безладам (попередження правопорушень) без вдавання до репресій.

Треба завжди пам'ятати, що пріоритет поліції – саме запобігати злочинам, а не концентрувати увагу лише на кількості затримань. Натомість потрібно брати до уваги зниження рівня злочинності та підвищення відчуття безпеки в громадян, а також хороші робочі відносини між поліцією та громадою.

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

Замість традиційного реактивного підходу поліція має застосувати проактивний і превентивний підхід, який охоплює освіту, залучення громади та співпрацю з небайдужими добровольцями [18].

Другий принцип стосується здатності поліції виконувати обов'язки і залежності від громадської згоди на існування поліції взагалі, її дій, поведінки, здатності поліції заслужити й підтримувати повагу громади.

У сучасному формулюванні (розумінні): поліції потрібна повага громадян, адже її здатність виконувати свої обов'язки залежить від схвалення громадянами дій поліції.

Треба пам'ятати, що влада поліції, яка дає змогу виконувати її функції та обов'язки, залежить від схвалення громадою самого факту існування поліції, її дій і поведінки її представників, а також від їхньої здатності заслужити та підтримувати повагу громадян.

Якщо поліцію вважають прогресивною, відповідальною, відкритою й підзвітною – вона заслужить схвалення та повагу громадян. Якщо ж натомість поліція закрита, непрозора і вважає себе понад законом, повага громади та схвалення швидко зникнуть.

Позитивну репутацію поліція має заслужити своїми діями, а коли заслужить – наполегливо працювати, щоб її підтримувати. Важливість суворої дисципліни неможливо переоцінити. Ніщо не підриває повагу громадян до поліції так сильно і швидко, як корупція, неетичні й незаконні дії [18].

Третій принцип свідчить: щоб заслужити й підтримувати повагу до себе, поліція повинна створити можливість для громадян добровільно брати участь у правоохоронній діяльності.

У сучасному розумінні (формулюванні): громада має бажати співпрацювати з поліцією. Поліції необхідно створити можливість для громадян добровільно брати участь у правоохоронній діяльності. Тільки так поліція зможе заслужити повагу до себе й підтримувати її на високому рівні.

Треба пам'ятати, що заслужити та підтримувати повагу і схвалення громади означає забезпечити добровільну співпрацю громадян у сфері правопорядку. Водночас залучення громади до співпраці з поліцією – це не перший, а наступний крок. Заслужити та підтримувати довіру громадян – це одне. А заслужити добровільну співпрацю громадян для забезпечення порядку – інше.

Якщо в суспільстві не вкоренилася практика дотримання законів без присутності поліції, громадський порядок і дотримання законності підтримувати неможливо.

Так, роль поліції – не лише стежити за виконанням законів, а й навчати громадян правил (законів) і переконувати їх у перевагах добровільного дотримання законів [18].

Принцип четвертий наголошує, що рівень співпраці населення знижується пропорційно до необхідності застосовувати фізичну силу й заходи примусу для виконання завдань поліції.

У сучасному розумінні: більше сили – менше співпраці. Рівень співпраці населення знижується пропорційно до застосування поліцією фізичної сили.

Треба пам'ятати, що рівень співпраці населення зменшується пропорційно до потреби застосовувати фізичну силу й заходи примусу для досягнення цілей поліції.

Цей принцип також означає, що відсутність добровільної співпраці громадян з поліцією частіше призводить до застосування більш суворих заходів примусу і фізичного впливу (сили) з боку поліції.

Враховавши міжнародний досвід, національна поліція України запровадила інструкції, що містять модель застосування сили. Ця модель перелічує різні варіанти заходів примусу, доступні поліцейським, а відповідні інструкції пояснюють процес ухвалення рішення про застосування доцільного рівня впливу. Модель описує варіанти впливу, починаючи від усних команд і до застосування, у виняткових випадках, вогнепальної або іншої зброї. Цей спектр охоплює м'який фізичний контроль, маніпуляції із суглобами, больові прийоми, не смертельну зброю (як-от гумова палиця) і найвищий рівень, якому відповідає застосування вогнепальної або іншої зброї [18].

Принцип п'ятий підкреслює, що поліція отримує та підтримує прихильність громади не через потурання громадській думці, а тим, що демонструє неупереджене служіння закону, незалежно від політики, незважаючи на справедливість або несправедливість положень конкретних законів; завжди готова запропонувати послуги й повагу кожному члену суспільства незалежно від його / її раси або соціального становища; завжди готова проявити ввічливість і дружній гумор; готова на особисті жертви задля захисту та збереження життя.

У сучасному розумінні: поліція має демонструвати справедливість, повагу й неупередженість для всіх. Поліція здобуває прихильність громади не через потурання громадській думці, а завдяки постійній демонстрації абсолютно неупередженого служіння закону. Поліцейські повинні проявляти неупередженість до колег, партнерів і членів суспільства. Для цього треба бути безсторонніми, справедливими й об'єктивними. Перевага не надається одній людині чи групі над іншою, оскільки дискримінація посилює почуття несправедливості. Не можна дозволяти особистим почуттям, переконанням і поглядам впливати на дії поліцейських. Оцінюється кожна ситуація; пояснення рішень і дій ґрунтуються на прозорості та доказах [18].

Принцип шостий стосується застосування поліцією фізичної сили. Так, поліція має право застосовувати фізичну силу, але тільки тією мірою, яка необхідна для забезпечення дотримання законодавства або відновлення порядку і лише тоді, коли переконання, застереження й попередження були недостатніми для досягнення цілі поліції. Поліція має застосовувати найменшу силу, необхідну в конкретній ситуації, для досягнення цілі поліцейського.

У сучасному розумінні: поліція має застосовувати фізичну силу лише тією мірою, яка необхідна для забезпечення дотримання законодавства або відновлення порядку, і лише тоді, коли переконання, застереження та попередження виявилися недостатніми.

Більшість правоохоронців не бажають вступати у фізичний конфлікт під час несення служби. Але, враховуючи повноваження поліції, її часто викликають, щоб упоратися з особами, які агресивно опираються. Якщо нефізичні заходи впливу не можуть забезпечити дотримання вимог законодавства або відновити порядок, тільки тоді поліція може застосувати силу й лише необхідною мірою.

Застосування сили поліцейськими передбачає отримання контролю над особою з дотриманням, по-перше, безпеки самого поліцейського, а по-друге, мінімізації шкоди для порушника. Коли сила застосовується, вона має бути мінімальною та пропорційною порушенню [18].

Принцип сьомий стосується історичної традиції в стосунках поліції та громади. Відповідно до змісту цього принципу поліція має постійно підтримувати відносини з громадою, продовжуючи в такий спосіб традицію: поліція – це громада, а громада – поліція; поліцейські – це лише члени громади (громадяни), яким платять, щоб вони задля

суспільного блага і безпечного існування інших членів суспільства весь свій робочий день приділяли виконанню специфічних обов'язків громадянина.

У сучасному розумінні: поліція – це громада, а громада – це поліція. Це означає, що поліцейські – лише члени громади, яким платять, щоб вони свій робочий день приділяли виконанню специфічних обов'язків громадянина, пов'язаних із забезпеченням блага і безпечного існування інших членів суспільства. Поліцейські не повинні ставати інструментом контролю за суспільством. Поліція зобов'язана надавати професійні поліцейські послуги від імені громади, а громада зобов'язана допомагати поліції [18].

Виконуючи свої професійні обов'язки та щоденно втілюючи в життя цінності й етику, які Роберт Піль виклав у перших шести принципах, поліція має постійно підтримувати відносини з громадою. Цей принцип визначає основу того, що сьогодні відоме як взаємодія поліції з громадою на засадах партнерства [18].

Принцип восьмий конкретизує обов'язки поліції і зазначає, що поліція повинна завжди спрямовувати свої дії на виконання власних обов'язків і ніколи не намагатися узурпувати повноваження судової влади через помсту особі чи державі або самотійно судячи про вину чи караючи винуватих.

У сучасному розумінні: не судити та не карати. Поліція завжди має спрямовувати свої дії лише на виконання власних функцій і ніколи не намагатися отримати повноваження судової системи.

Потрібно неухильно дотримуватися поліцейських виконавчих функцій і сторонитися того, що навіть може виглядати як узурпація повноважень судової влади через помсту людям або державі. Грати роль судді та карати за провину – не частина поліцейських функцій. Накладати штраф – це відповідальність лише судді. Система кримінального судочинства створена так, щоб розподілити ролі між поліцією, прокуратурою та судом. Ця система створена для забезпечення справедливого ставлення до порушника на всіх етапах процесу [18].

Дев'ятий принцип від Роберта Піля визначає показник ефективності поліції – це відсутність злочинів і безладу, а не видимі прояви того, як поліція з ними бореться.

У сучасному розумінні: показник ефективності поліції – це відсутність злочинів і безладу, а не видимі прояви того, як поліція з ними

бореться. Застарілий акцент на діях дає змогу політикам і поліції удавати, що вони щось роблять. Акцент на діях може відволікти увагу від прискіпливого погляду на ефективність послуг, які надає поліція. Оцінювання ефективності програми (ініціативи) – обов'язкове для визначення того, чи запроваджені рішення призвели до бажаних результатів зі зниження злочинності та безпеки громади [18].

Показовими є приклади, які дають змогу визначити ефективність діяльності поліції України. Так, високий рівень присутності поліцейських визнано таким, що не призводить до зниження злочинності; кількість патрулів мала невеликий вплив на рівень злочинності. Крім того, кількість патрулів не впливала на страх вчинення злочинів у громадян або на їх задоволеність діями поліції. Альтернативно організоване патрулювання (таке, що ґрунтується на доказах) у разі запровадження разом із залученням громади та проблемно-орієнтованим підходом може покращити такі показники, як довіра громадян до поліції, сприйняття злочинності та відчуття безпеки, а також знизити рівень злочинності. Хоча проблемно-орієнтований підхід потребує більше часу для отримання результату, його вплив на тяжкі злочини потужніший і триває довше [18].

На нашу думку, перелічені принципи можуть бути корисними не тільки в діяльності поліції, але й у діяльності будь-якого правоохоронного органу та його працівників.

В. Копейчиков, визначаючи основні ознаки правоохоронної діяльності, зазначає, що:

- в основі правоохоронної діяльності лежать завдання з розгляду юридичної справи;
- правоохоронна діяльність здійснюється компетентними державними і недержавними суб'єктами, коло яких визначається чинними законодавчими актами;
- у процесі правоохоронної діяльності використовуються різні форми реалізації правових норм;
- приймаються відповідні процесуальні акти реалізації, що мають офіційний характер і передбачену законодавством форму;
- правоохоронна діяльність реалізується в чітко визначеній процесуальній формі та з використанням різноманітних юридичних методів [19].

Більш загальним є висновок ШІ. Так, до основних ознак правоохоронної діяльності ШІ відносить: спрямованість на охорону прав, свобод і законності, реалізація на підставі та відповідно до закону, професійність виконання спеціально уповноваженими органами, застосування правових засобів, наявність відповідного приводу, а також функціонування в межах процесуальної форми [20].

Наводимо більш розширений перелік ознак правоохоронної діяльності:

– правовий характер (правоохоронна діяльність суворо врегульована нормами права, що є як засобом регламентації, так і об'єктом захисту);

– направленість (основна мета правоохоронної діяльності – охорона прав і свобод громадян, забезпечення законності та правопорядку);

– державний примус (застосування державними органами в процесі здійснення правоохоронної діяльності заходів примусу для припинення правопорушень та притягнення порушників до відповідальності);

– процедурність (правоохоронна діяльність здійснюється у встановлених законом спеціальних процедурах (процесах));

– владність (рішення правоохоронних органів, прийняті в процесі здійснення правоохоронної діяльності є обов'язковими для виконання);

– професіоналізм (правоохоронна діяльність здійснюється спеціально уповноваженими державними органами та їх службовими особами на професійній основі);

– багатосуб'єктність (суб'єктами здійснення правоохоронної діяльності можуть бути не тільки державні органи, але й недержавні інституції та окремі громадяни).

Проаналізувавши викладені ознаки правоохоронної діяльності, можна погодитися з такими *висновками*:

1. Правоохоронна діяльність носить владний характер, який полягає в реалізації від імені держави та на підставі наданих нею повноважень, відповідними органами та посадовими особами, їх приписи є обов'язковими для адресатів.

2. Правоохоронна діяльність реалізується не в будь-якому порядку, не будь-яким способом, а лише із застосуванням законних заходів впливу до правопорушників у встановленій формі.

3. Правоохоронна діяльність має правозастосовний характер, не приймаються нові юридичні норми, а застосовуються вже чинні. Дії та результати дій суб'єктів правоохоронної діяльності спрямовані на інших суб'єктів права, створюючи, змінюючи або припиняючи їх права та обов'язки.

4. Реалізація правоохоронної діяльності покладається на спеціально уповноважені органи, які, для виконання правоохоронних функцій, держава наділяє коштами та матеріальними ресурсами [21].

Окремі з перелічених ознак правоохоронної діяльності держави доцільно вважати специфічними ознаками. Так, правоохоронна діяльність:

– може здійснюватися тільки із застосуванням юридичних заходів впливу, до яких належать заходи державного примусу і державного стягнення (наприклад, до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, може бути застосоване кримінальне покарання, встановлене Кримінальним кодексом України, або інший передбачений законодавством захід впливу);

– реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури (рішення про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу ухвалюються за встановленими законом правилами, дотримання яких обов'язкове. Наслідком порушення цих правил може бути визнання ухваленого рішення незаконним і недійсним);

– юридичні заходи впливу, які застосовуються під час здійснення правоохоронної діяльності, повинні чітко відповідати вимогам нормативно-правових актів, що регламентують їх застосування;

– здійснення правоохоронної діяльності покладено на органи, які зазвичай спеціально створюються державою з цією метою [21].

Отже, обґрунтованим є висновок про те, що правоохоронна діяльність – це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами через застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням встановленого законом порядку [21].

Діяльність завжди має певне завдання, яке є її метою. Це завдання визначає напрям і зміст діяльності, робить її цілеспрямованою й усвідомленою. Без завдання діяльність втрачає сенс і стає безцільною [22].

До завдань правоохоронної діяльності, за дослідженням А. Кучука, відносять такі: попередження порушень вимог норм права, запобігання протиправним посяганням на безпеку людини; виявлення та припинення правопорушень і зловживань правом; у випадках вчинення злочинів та інших правопорушень – їх оперативне розкриття, встановлення винних та притягнення останніх до юридичної відповідальності; недопущення необґрунтованих обвинувачень невинуватих; нагляд за процесом правозастосування; неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом; юридична допомога громадянам [23, с. 16].

Так, проаналізувавши завдання правоохоронної діяльності, можна дійти таких *висновків*:

– завдання правоохоронної діяльності формуються з огляду на завдання держави;

– ключовими завданнями держави є захист установленого Конституцією України суспільного ладу держави; прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності; суверенітету та територіальної цілісності України;

– кожне із завдань держави виконується за допомогою правоохоронної діяльності, яка реалізується спеціально уповноваженими органами держави.

Дослідивши сучасні аспекти теоретико-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави, В. Терехов слушно зазначає, що правоохоронна функція держави – це комплексний напрям державної політики, за допомогою якого досягається охорона прав, свобод та інтересів людини і громадянина, забезпечення законності, конституційного ладу, правопорядку та безпечного існування суспільства, його елементів [24, с. 91].

Чинниками, які впливають на розвиток правоохоронної діяльності на сучасному етапі, на думку вченого, є такі:

– сучасна правоохоронна функція позбавлена надмірного інтересу до примусу;

– все більшої актуальності набувають функції з надання послуг, проведення просвітницької роботи, утвердження прозорості, підзвітності та підконтрольності громадському суспільству;

– поглибилась інтеграція правоохорони у сферу інформаційних, комерційних відносин;

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

– реалізація правоохоронної функції на місцях стала більш відповідальною перед місцевою громадою завдяки реформі децентралізації;

– змінились вимоги до якості нормативного забезпечення правоохоронної інфраструктури. Відповідно, правове забезпечення правоохоронної функції держави має на меті упорядкувати зазначений масив суспільних відносин, надати йому легітимності та загальнообов'язковості [24, с. 91].

Теоретичне підґрунтя адміністративно-правового регулювання правоохоронної функції держави може базуватися на таких тезах: синергія догм державного управління, управлінських відносин та нормативної діяльності держави у сфері правоохорони; вплив правових норм у сфері державного управління на охорону прав, свобод та інтересів людини і громадянина; позитивне зобов'язання держави утверджувати та захищати права людини через відповідну діяльність правоохоронних інституцій, регламентованих нормативними адміністративними актами тощо [24, с. 91].

Сучасні реалії вимагають розширення правоохоронного впливу на суспільні відносини. Тому правоохоронна функція може бути доповнена такими складовими адміністративно-правової природи: сервіс у сфері правоохорони, який супроводжується наданням відповідних послуг суб'єктам звернення; інформаційно-телекомунікаційне забезпечення та цифровізація відносин правопорядку; комунікація, міжсуб'єктна взаємодія, контроль [24, с. 91].

Поділяємо думки вчених, які стверджують, що юридична невизначеність категоріального апарату породжує несприятливі організаційно-управлінські наслідки, які впливають як на систему правоохоронних органів, так і на реалізацію завдань охорони правопорядку, безпеки. Але відсутність спеціального закону у сфері правоохоронної функції не є суттєвим недоліком на шляху ефективності врегулювання відносин правоохорони, оскільки обсяг загальних засад державної функції правоохорони є досить широким у теоретичному аспекті. З позиції юридичної техніки, нормопроекування та систематизація відносин правоохорони є настільки складним завданням, що не виправдовує мети існування самого закону чи зводу законів [24, с. 91].

Враховуючи сучасні євроінтеграційні процеси, заслугове на підтримку пропозиція В. Терехова щодо того, що в найбільш загальному вигляді систему відомчого нормативного регулювання у сфері

правоохоронної функції держави доцільно класифікувати на дві групи: організаційно-управлінське (внутрішнє) нормативне забезпечення; нормативне забезпечення основних напрямів правоохоронної діяльності (зовнішнє) [24, с. 91].

Н. Сорокіна, Ф. Терханов та Ю. Хоміч, обґрунтовуючи особливості регулювання діяльності правоохоронних органів у системі публічної безпеки, довели взаємозв'язок публічної безпеки та механізму правопорядку в контексті викликів і загроз в умовах правового режиму воєнного стану, зазначивши, що реформа правоохоронних органів набула певною мірою перманентного характеру, і результат такого реформування не відповідає суспільним очікуванням. Науковці стверджують, що процеси децентралізації та цифровізації, які відбуваються в сучасній системі публічного управління, ще більше загострили питання публічної безпеки, оскільки подальший розвиток децентралізації в умовах збройної агресії є нераціональним підходом до розуміння поняття «територіальна цілісність» та «суверенна держава». Важливим завданням наразі є реформування функцій, структури та повноважень органів правопорядку, насамперед з метою підвищення ефективності та сталості їх функціонування. Інноваційна модель національного суверенітету вимагає створення та впровадження ефективної моделі діяльності правоохоронних органів *на основі сучасного концепту публічної безпеки* [25, с. 514].

У функціональному контексті основним завданням правоохоронних органів є забезпечення кожному громадянину дотримання конституційних принципів і реалізація права на «добре врядування». Сучасні тенденції функціонування системи правоохоронних органів, серед іншого, передбачають впровадження *регіональних програм правоохоронної діяльності*, заснованих на вдосконаленні системи публічно-службових відносин у контексті забезпечення публічної безпеки [25, с. 514].

Тому з огляду на те, що однією з ознак правоохоронної діяльності є те, що вона реалізується на підставі та відповідно до закону і переважно у відповідній процесуальній формі, важливим є саме адміністративно-правове регулювання правоохоронної діяльності. У цьому контексті підтримуємо погляди М. В. Корнієнка, який, досліджуючи зміст сучасної парадигми правоохоронної діяльності, доходить таких висновків: по-перше, правоохоронна діяльність є основним

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

напрямом діяльності органів державної влади, в межах якого реалізується правоохоронна функція держави; по-друге, суб'єкти правоохоронної діяльності в переважній більшості є органами, на які покладається передусім завдання організації та виконання приписів чинних законів та інших нормативно-правових актів (водночас надається право видання відповідних організаційно-розпорядчих та правових актів), правоохоронна діяльність має розглядатися як управлінська. А тому дослідження такого правового явища повинно здійснюватися крізь *адміністративно-правову призму*, що зі свого боку потребує нових теоретичних розробок та вдосконалення існуючого законодавства [26, с. 36].

Р. Ботвінов, досліджуючи сутність і форми правоохоронної функції держави, зауважує, що правоохоронна діяльність є специфічним видом державної діяльності. Охоронна функція в правовій державі трансформується в правоохоронну, основною формою реалізації якої і є правоохоронна діяльність [9].

Поєднуємо висновок вченого про те, що від того, що вкладаємо в поняття «правоохоронна діяльність», з яким змістом його пов'язуємо, значною мірою залежить уявлення про систему форм реалізації правоохоронної функції держави [9].

Маючи системний характер, правоохоронна функція держави реалізується в різних, органічно пов'язаних між собою формах. Від міри системності реалізації правоохоронної функції залежить ефективність діяльності держави у сфері правопорядку. Подолання обмеженості здійснення правоохоронної функції виключно правовими формами та активне залучення форм неправового характеру дає змогу не тільки охопити правоохоронною діяльністю гранично широке коло суспільних відносин і процесів, але й сприяє залученню до правоохоронної діяльності недержавних організацій та громадян, відображаючи об'єктивну закономірність характеру діяльності правової держави [9].

М. Мельник та М. Хавронюк також вважають, що функціональний критерій треба визнати основним у визначенні діяльності того чи іншого державного органу як правоохоронної діяльності [27].

Оцінюючи особливість служби в правоохоронних органах, Р. Ботвінов, Н. Сорокіна, Ф. Терханов та Ю. Хоміч зазначають, що вона, з одного боку, являє собою форму здійснення правоохоронної діяльності держави, а з іншого – елемент (вид) публічної служби. Накладення на правоохоронну діяльність принципів публічної служби

визначає її специфіку як особливої організації правоохоронної діяльності держави. Це означає, що ця діяльність за змістом є правоохоронною, а за способом її організації і здійснення – службовою діяльністю професіоналів, найманих державою для реалізації правоохоронної функції. Служба в правоохоронних органах за своєю природою є виконавчою діяльністю. Вона не може здійснюватися в таких формах правоохоронної діяльності держави, як правотворчість і правосуддя, що є самостійними формами забезпечення правоохоронної функції держави, заснованими на інших принципах формування і діяльності. Звідси її специфічні риси, характерні для виконавчої організації державної влади. Виконавча природа цього виду правоохоронної діяльності обумовлює її ознаки, характерні для виконавчої влади. Вони являють собою взаємообумовлені характеристики діяльності та організації правоохоронних органів [9; 25].

Підсумовуючи викладене вище, потрібно зазначити, що поєднуємо висновки О. Кобзаря та інших вчених, які вважають, що правоохоронна діяльність – одна з важливих форм діяльності держави, що реалізується через уповноважені органи державної влади. Насамперед правоохоронна діяльність направлена на збереження законності в суспільстві, додержання правопорядку та захист конституційних прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина в Україні [1, с. 14].

Поєднуючи висновки про те, що правоохоронна діяльність є однією із форм реалізації правоохоронної функції держави, вважаємо за потрібне окремо проаналізувати її зв'язок з іншими функціями держави [28].

Отже, функції держави – це основні напрями й сторони діяльності держави, що виражають її сутність і соціальне призначення. Функції держави класифікують за різними підставами. Залежно від сфери прикладання, розрізняють *внутрішні* та *зовнішні* функції держави [28].

Правоохоронна діяльність – це форма реалізації функції охорони правопорядку (забезпечення точного і повного виконання правових розпоряджень всіма учасниками правових відносин усередині держави, притягнення до юридичної відповідальності правопорушників), тому вона логічно класифікується як *внутрішня функція* [28].

До зовнішніх функцій держави належать:

1) функція забезпечення безпеки держави (захист країни від нападу ззовні, захист загальнонаціональних інтересів від деструктивних дій усередині країни);

2) функція міжнародної співпраці та інтеграції до світової спільноти (спільна діяльність держав у політичній, економічній, культурній, спортивній та інших сферах, членство та співпраця в межах міжнародних і регіональних організацій).

У сучасному світі, коли суспільне життя все більше інтернаціоналізується, грань між зовнішніми та внутрішніми функціями поступово зникає. Практично кожна з функцій держави має як внутрішню, так і зовнішню сторони. Тому заслуговують на увагу думки вчених, які висувають ідею про існування всього лише однієї – *генеральної функції держави*, зміст якої полягає в забезпеченні нормального функціонування громадянського суспільства. Генеральна функція розпадається на підфункції: економічну, екологічну, правоохоронну тощо [28].

Враховуючи викладене, правоохоронна діяльність – одна з ключових форм реалізації правоохоронної підфункції генеральної функції держави.

Проблеми, що постали перед людством у ХХ ст., зумовили виникнення глобальних функцій, для здійснення яких потрібне об'єднання зусиль усіх держав. Найбільшою мірою глобалізація торкнулася екологічної функції, функції захисту й охорони прав і свобод людини (правоохоронної функції), функції підтримання світового порядку.

Діяльність держави і її органів з реалізації функцій держави здійснюється в різних формах. Існує кілька класифікацій форм здійснення функцій держави.

Зазвичай виділяють правові та організаційні форми здійснення функцій держави.

Правові форми – це діяльність органів держави, пов'язана з ухваленням і виданням правових актів, а саме: правотворча, правозастосовна, правоохоронна, правоінтерпретаційна [28]. Відповідно до наведеної класифікації правоохоронна діяльність належить до правових форм здійснення функцій держави.

Організаційні форми здійснення функцій держави – поточна технічна, господарська, статистична діяльність, спрямована на розв'язання конкретних завдань.

Кожна функція держави здійснюється одночасно і в правових, і в організаційних формах. Наприклад, щоб провести в життя функцію охорони правопорядку, потрібно видати відповідні законодавчі акти (правотворча форма діяльності держави), забезпечити їх виконання (правозастосовна форма), притягати до відповідальності порушників (правоохоронна форма). Водночас, наприклад, у процесі ухвалення закону потрібна певна організаційна робота (складання проєкту, скликання засідання парламенту, робота рахункових комісій у процесі голосування за законопроектом тощо), у чому й виражаються організаційні форми діяльності держави.

Функціональна характеристика держави охоплює не тільки зміст її функцій, але й форми і методи їх реалізації. Здійснення функцій сучасної держави відбувається в процесі її діяльності та виражається в правових і організаційних (фактичних) формах [29].

Правові форми здійснення функцій держави – це управлінська діяльність державних органів, що полягає у вчиненні юридично значимих дій з виконання державних функцій у порядку, визначеному законом, і має правові наслідки.

До правових форм реалізації функцій держави належать правотворча, правозастосовна, правоохоронна діяльність [29].

Правоохоронна діяльність – це діяльність, сутність якої полягає в забезпеченні безпосереднього реагування на вчинені правопорушення у сфері здійснення державних функцій, встановлення і притягнення до юридичної відповідальності осіб, які їх вчинили [29].

У результаті правоохоронної діяльності видаються акти застосування норм права (постанови слідчих (детективів), протести прокурорів, вироки та рішення судів тощо). Специфіка цих актів полягає в тому, що вони відповідають цілям профілактики (попередження) злочинів та інших правопорушень, сприяють відновленню порушеного права, реалізації юридичної відповідальності особи, яка вчинила правопорушення у сфері реалізації функцій держави.

Важливим аспектом правоохоронної діяльності є боротьба з правопорушеннями та злочинністю, здійснення відповідних профілактичних заходів. Здійснення правозахисної функції є одним з обов'язків держави. У межах цієї форми реалізації функцій держави визначальне значення має послідовне дотримання державою гарантій у сфері прав і свобод людини й громадянина [29].

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

Ключовими завданнями держави є забезпечення охорони прав та законних інтересів громадян, фізичних і юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорона встановленого в державі правопорядку.

Кожне з цих завдань саме і виконується за допомогою правоохоронної діяльності, що реалізується спеціально уповноваженими органами держави.

Безпека є основою європейської інтеграції України, а реформування правоохоронних органів є необхідною умовою для досягнення цієї мети. В умовах повномасштабної війни рішучість України трансформувати свої правоохоронні органи є надзвичайною. Країна не тільки захищає себе, але й прагне створити інституції, яким довіряють громадяни і які відповідають європейським цінностям. 1 липня 2025 року в Києві Консультативною місією Європейського Союзу в Україні (далі – КМЄС в Україні) спільно з Міністерством внутрішніх справ України та Офісом віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції була проведена історична конференція «Комплексна реформа правоохоронної системи як ключовий елемент євроінтеграції України», присвячена здійсненню комплексного реформування системи правоохоронних органів [30].

В основі дискусій учасників конференції було чітке бачення: прозора, підзвітна та ефективна система правоохоронних органів, яка поважає права людини. Ця реформа стосується не лише політики – вона спрямована на створення системи, на яку може покластися кожен громадянин України. Глава КМЄС в Україні Рольф Холмбо підкреслив безпрецедентний характер зобов'язань України та запевнив у незмінній підтримці місії в процесі продовження Україною наряду до європейської інтеграції [30].

На конференції також обговорювалися перспективи реалізації Комплексного стратегічного плану реформування сектору правопорядку та Плану заходів до нього. КМЄС залишається головним партнером української влади в реалізації цих змін. Наголошувалося, що реформа змінить систему зсередини: зробить її ефективною, прозорою та орієнтованою на людину. У тісній співпраці з Представництвом ЄС та Єврокомісією КМЄС і надалі сприятиме впровадженню змін як на національному, так і на регіональному рівнях [30].

Відкрив конференцію міністр внутрішніх справ України І. Клименко, який першочергово подякував усім військовим, поліцейським та рятувальникам, які дають відсіч агресору, акцентувавши увагу на тому, що досить важко працювати понад три роки на лінії фронту та в тилу, утримуючи всією правоохоронною системою порядок у державі, водночас не забуваючи, що головне – це зовнішній ворог. «І попри те, що боротьба з російською агресією є нашим пріоритетом, питання розбудови держави та її правоохоронної системи, заснованої на європейських цінностях і стандартах, незмінно залишається в фокусі нашої уваги», – заявив І. Клименко [30].

Міністр розповів присутнім про роботу органів системи МВС в умовах війни. Він наголосив, що наразі основне завдання – це оборона держави, і всі зусилля сил безпеки та оборони, зокрема поліцейських, рятувальників, прикордонників, нацгвардійців, спрямовані на захист країни та її громадян. І. Клименко підкреслив, що «разом з нашими партнерами ми робимо вклад у безпеку, справедливість і європейське майбутнє України» [30].

Глава МВС України також зазначив, що комплексна реформа правоохоронної системи – це частина переговорного процесу щодо вступу України до Європейського Союзу. І. Клименко наголосив, що без модернізації правоохоронної системи, підвищення її прозорості, підзвітності та рівня суспільної довіри неможливо збудувати ефективну й сучасну державу європейського зразка [30].

«План заходів з реалізації Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку – це детальна дорожня карта глибокої трансформації, яка охоплює всі ключові напрями реформи та визначає чіткі механізми її впровадження. У центрі трансформації – створення чіткої, логічної архітектури правоохоронної системи, у якій кожен орган має визначені повноваження. Це зробить систему зрозумілою, керованою та ефективною», – розповів Глава МВС України [30].

Як зазначив І. Клименко, «План заходів включає шість стратегічних напрямів, серед яких:

– інституційна та правова уніфікація – створення прозорості, логічної та ефективної архітектури правоохоронної системи через усунення дублювання функцій і формування єдиного правового простору;

– проактивна модель протидії злочинності – основний фокус на запобіганні злочинам;

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

– цифрова трансформація та технологічне оновлення – модернізація процесів, запровадження кримінального аналізу та ризик-орієнтованого підходу;

– євроінтеграція та міжнародна співпраця – гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу, розширення партнерства та посилення взаємосумісності;

– захист прав людини, довіра та прозорість – утвердження людиноцентричного підходу, гарантування прав потерпілих і свідків, розвиток правосуддя, дружнього до дитини, посилення підзвітності та доброчесності;

– підтримка ветеранів війни, які повертаються до служби – створення умов для їхнього працевлаштування» [30].

«Ці зусилля базуються на принципах доброчесності, прозорості та тісної інтеграції в європейський безпековий простір. Ми будемо систему з нульовою толерантністю до корупції та відкрити для суспільного контролю. Водночас Україна послідовно утверджується як надійний партнер у спільній боротьбі з транснаціональними загрозами», – додав міністр [30].

Принагідно І. Клименко поінформував про безпекові проєкти, які вже активно реалізуються в системі МВС України. Серед них – розбудова системи «112», модернізація системи оповіщення в регіонах, відкриття та цілодобова робота Координаційного центру інтегрованого управління кордонами та Контактного пункту з питань протидії незаконному обігу зброї [30].

Зі свого боку Тимчасовий повірений у справах Представництва Європейського Союзу в Україні – керівник Програм співробітництва Представництва Європейського Союзу в Україні Штефан Шльойнінг заявив, що всі ці реформи мають бути людиноцентричними, впроваджуватися в атмосфері відкритості та доброчесності, відповідно до європейських стандартів [30].

Також із вітальним словом до присутніх звернулась Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України – міністр юстиції України О. Стефанішина, зазначивши, що «Реформа правоохоронних органів була однією з семи політичних рекомендацій Єврокомісії, виконання яких дало змогу нам зробити крок до членства в ЄС. Йдеться про комплексний перегляд роботи правоохоронних органів – задля створення ефективної, структурованої системи, яка

гарантує баланс і доступ до правосуддя, аби органи правопорядку могли без перешкод забезпечувати найголовніше – справедливість» [30].

Голова Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України Рольф Холмбо наголосив, що імплементація Комплексної стратегії реформування органів правопорядку та Плану дій до неї є ключовою вимогою для вступу України до Європейського Союзу. Він відзначив роботу Міністерства внутрішніх справ України на цьому шляху та запевнив у непохитній підтримці в реалізації цього Плану [30].

«Ми глибоко захоплені здатністю України здійснювати цей всеосяжний і трансформаційний процес реформування в умовах повномасштабної війни. Я сумніваюся, що ми коли-небудь бачили такий рівень відданості реформам за таких обставин. Це акт стійкості та чітка заява про рішучість України захистити своє майбутнє в Європі. Нині завдання полягає в тому, щоб поширити реформи по всій країні й зробити їх глибокими, тривалими та незворотними. Це трансформаційний процес, який міцно вкорінить Україну в європейській сім'ї демократичних держав», – підкреслив Рольф Холмбо [30].

Під час конференції заступник міністра внутрішніх справ України О. Сергєєв детальніше презентував План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки. Він охоплює 199 конкретних дій, згрупованих у 49 завдань, до його реалізації залучено майже 50 суб'єктів – це державні органи, військові адміністрації, громадські організації та наукові установи [30].

«Успішна реалізація цього Плану заходів дасть змогу перейти до якісно нового рівня функціонування правоохоронної системи. Для громадян це означатиме реальні, відчутні зміни. Це оперативне реагування за єдиним номером «112», модернізація системи оповіщення, прозоре розслідування в межах електронного кримінального провадження та впевненість у надійному захисті своїх прав, особливо у випадках, коли йдеться про дітей або потерпілих від злочинів», – зазначив заступник міністра [30].

Захід став майданчиком для конструктивного діалогу та демонстрацією єдності зусиль держави, міжнародних партнерів і громадянського суспільства на шляху до євроінтеграції. Представники Європейського Союзу підтвердили готовність і надалі підтримувати Україну у

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

втіленні реформ, основна мета яких – ефективність, прозорість та людиноцентричність правоохоронної системи [30].

Отже, євроінтеграційні процеси в Україні ставлять перед нашою державою обов'язок щодо гарантування повноцінного функціонування інститутів, основним завданням яких є забезпечення верховенства права, дотримання та захист основних прав і свобод людини й громадянина, а події, що відбуваються останнім часом, надзвичайно актуалізують пошуки та запровадження нових підходів щодо здійснення правоохоронної діяльності в Україні.

Удосконалення правоохоронної діяльності, завершення реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України, створення і запровадження ефективної моделі правоохоронної діяльності – пріоритетні завдання України як майбутнього члена Європейського Союзу (далі – ЄС).

Сьогодення поставило перед правоохоронними органами України безпрецедентні виклики: з одного боку, треба допомагати обороняти державу від російської агресії, а з іншого – забезпечувати функціонування сектору цивільної безпеки і водночас реформувати його, констатують представники Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (далі – КМЄС в Україні) [31, с. 8].

Щоб подолати зазначені виклики, Україна шукає, розробляє та впроваджує ефективні інструменти й методології підвищення рівня безпеки своїх громадян.

Як уже зазначалося вище, Кабінетом Міністрів України та відповідними державними органами розроблені та реалізуються плани заходів, спрямовані на виконання «Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки» (далі – КСП), яким закріплено концепцію проведення реформ у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури.

КСП визначає такі пріоритети, як розширення та покращення міжвідомчої взаємодії і підвищення ефективності виконання органами правопорядку покладених на них функцій; забезпечення подальшого розвитку системи органів правопорядку на основі застосування ризикорієнтованих підходів, інформаційно-аналітичної діяльності, стратегічного менеджменту та прогнозування; щорічного визначення пріоритетних напрямів протидії злочинності залежно від її стану, структури, динаміки і тенденцій [31, с. 8].

Реалізація визначених КСП положень дасть змогу скоротити надмірну тривалість досудового розслідування, яка виникає внаслідок перевантаження та подекуди неефективності органів досудового розслідування і прокуратури; усунути нечіткість у розмежуванні компетенції та повноважень різних органів правопорядку, дублювання їхніх функцій; мінімізувати наявні корупційні ризики в діяльності органів правопорядку та прокуратури; удосконалити механізми призначення на посади й просування по службі, а також позитивно вплине на подальшу гармонізацію кримінального й кримінального процесуального законодавства України зі стандартами ЄС [32].

У контексті викладеного поєднуємо думку заступниці голови КМЄС в Україні Мори О'Салліван, яка вважає, що правоохоронна діяльність, керована аналітичною розвідкою (англ. *Intelligence Led Policing*, або ILP) – це сучасна модель правоохоронної діяльності, заснована на застосуванні комплексного проактивно-превентивного підходу, яка передбачає використання даних аналітичної розвідки, надійних статистичних даних, аналізу, ефективних аналітичних інструментів і якісних аналітичних продуктів для формування чіткої картини криміногенної ситуації, визначення заходів протидії злочинності та забезпечення ефективного й результативного планування діяльності й ухвалення рішень. Одним із ключових принципів правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою, є потреба в обміні (англ. *need to share* – потреба ділитися) даними (інформацією). Обмін інформацією та розвідувальними даними має велике значення, вважає представниця КМЄС в Україні [31, с. 8].

Концепція правоохоронної діяльності, керованої аналітичною розвідкою (англ. – *Intelligence Led Policing* (далі – ILP), виникла наприкінці 1980-х – початку 1990-х років, коли в багатьох країнах спостерігався величезний сплеск злочинності, з яким органи поліції не могли впоратися. Не маючи достатніх ресурсів для приборкання злочинних угруповань, від яких потерпали місцеві громадяни, органи поліції усвідомили, що проблему стрімкого зростання організованої злочинності неможливо подолати за допомогою самого лише проблемно-орієнтованого підходу до правоохоронної діяльності, який до того часу поступово розвивався і поширювався на теренах багатьох країн [31, с. 10].

У Великій Британії 1993 року на тлі цих подій з'являється історичний за своїм значенням звіт, у якому наголошено на потребі використовувати ресурси більш ефективно, намагатися більше діяти на випередження («проактивний підхід»), приділяти більше уваги рецидивістам і правопорушникам, які вчиняють тяжкі й особливо небезпечні злочини, а також активніше використовувати агентурні можливості для інфільтрації в організовані злочинні групи. Концепція ІЛР відтоді поступово розвивалася й розросталася. Нині вона охоплює також боротьбу з правопорушниками, які вчиняють злочини в так званих кримінальних «гарячих точках» (англ. – *hot spots*) або місцях концентрації та поблизу них, а також боротьбу з бандами, нелегальними каналами контрабанди й злочинними соціальними мережами [31, с. 10].

Успішне впровадження й використання моделі ІЛР правоохоронними органами України залежить від того, чи буде й надалі робитися акцент на розвитку можливостей та навичок у сфері збору й опрацювання даних аналітичної розвідки (англ. – *intelligence*). Найбільші виклики чекають на аналітиків і фахівців з ІЛР. Розроблення та створення аналітичних продуктів вимагає розуміння можливостей і потреб керівників, яким ці продукти мають допомагати ухвалювати рішення щодо осіб, які вчиняють в Україні системні, масштабні злочини. Аналітикам потрібно тісно співпрацювати з керівниками, відповідальними за ухвалення рішень, задля досягнення очікуваних результатів. Саме від тих, хто ухвалює рішення на основі якісної аналітики, залежить розвиток і рух вперед правоохоронних органів України [31, с. 10–11].

КМЄС в Україні з 2015 року консультує українські правоохоронні органи з питань ІЛР. Завдяки цій взаємодії правоохоронні органи запровадили сучасну систему оцінювання загроз учинення тяжких та особливо тяжких злочинів організованими групами, злочинними організаціями, злочинними спільнотами «SOCTA» (англ. *Serious and Organised Crime Threat Assessment*) [33].

«SOCTA» – це методологія, розроблена Європолем для оцінювання загроз, пов'язаних з організованою злочинністю та тяжкими злочинами. В Україні SOCTA-Україна є системою, яка використовує цю методологію для аналізу та оцінки загроз у сфері злочинності та визначення пріоритетів у боротьбі з ними [33].

Ще в лютому 2017 року на спільному аналітичному тренінгу (або тренінгу щодо «правоохоронної діяльності, керованої аналітикою») для офіцерів Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро та Національної академії внутрішніх справ керівник операційного департаменту Консультативної місії Європейського Союзу в Україні Удо Моллер розповідав про концепцію правоохоронної діяльності, керовану аналітикою. Основний акцент тренінгу було зосереджено на таких темах, як оперативний аналіз, аналітичне програмне забезпечення, тактичний аналіз, використання географічних інформаційних систем, стратегічний аналіз, аналіз з відкритих джерел та оцінка ризиків [34].

Теоретично зазначена концепція може успішно запроваджуватися в діяльність будь-якого правоохоронного органу України. Можливості сучасних технологій дають змогу будь-якому правоохоронному органу, незалежно від його завдань та повноважень, застосовувати розвідувальну аналітику для підсилення своїх можливостей та вдосконалення структури. Аналіз і грамотна інтерпретація одержаної інформації можуть визначати заходи реагування на виявлені правопорушення, політику правоохоронного органу, направляти ресурси туди, де вони найбільш потрібні. Важливою частиною правоохоронної діяльності, керованої аналітикою, є «аналіз ризиків».

Але, як слушно зазначають О. Користін, Б. Денисенко та інші вчені, аналітичні розвідувальні функції може виконувати не будь-який працівник. Не всі правоохоронні органи мають відповідний потенціал та можливості залучати до виконання розвідувальних функцій винятково кваліфікований і досвідчений персонал, який може забезпечити дотримання всіх методологічних, законодавчих та етичних вимог [33, с. 68].

З метою підготовки кадрів для правоохоронної діяльності, керованої аналітикою, обов'язковою складовою (компонентою) навчальних програм повинен стати кримінальний аналіз. Сучасний правоохоронець не може не володіти основами кримінального аналізу, незалежно від того, яку посаду він займає і в якому правоохоронному органі працює.

Цей висновок був ще раз підтверджений делегацією українських правоохоронців, які повернулися з тижневого візиту до Естонії та Німеччини, де вони вивчали, як організована та впроваджується сучасна поліцейська освіта в країнах ЄС [35].

Представники Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та Державної прикордонної служби України в період часу з 30 березня по 6 квітня 2025 року відвідали Естонську академію наук безпеки, Федеральну поліцейську академію Німеччини та Німецький морський навчальний центр [35].

Візит, організований за сприяння Консультативної місії Європейського Союзу в Україні, мав на меті підтримати поточну реформу поліцейської освіти в Україні через визначення ефективних практик та систем, які можна адаптувати до потреб українських реалій [35].

Основна увага під час візиту була зосереджена на тому, як побудована поліцейська освіта, як підтримується професійний розвиток упродовж усієї кар'єри офіцера та як нові методи роботи поліції інтегровані в навчання. Дискусії з експертами ЄС охоплювали різні теми: від розробки навчальних програм до важливості навчання впродовж усього кар'єрного шляху в правоохоронних органах [35].

Німеччина та Естонія були обрані за їхні визнані підходи до підготовки поліцейських і забезпечення громадської безпеки. Їхні системи побудовані на демократичній підзвітності, залученні громадськості та постійному вдосконаленні – цінностях, які Україна прагне втілити у власних реформах [35].

Отже, вивчення досвіду провідних країн світу, аналіз сучасних тенденцій розвитку правоохоронної діяльності, врахування пріоритетів державної політики в цій сфері дають усі підстави для створення й запровадження в Україні ефективної моделі правоохоронної діяльності.

Висновки. У контексті євроінтеграційних процесів, враховуючи міжнародний досвід, проведене дослідження дає змогу визначити такі перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в Україні:

1) інституційна та правова уніфікація, що сприятиме створенню прозорої, логічної та ефективної архітектури правоохоронної системи, усуненню дублювання функцій правоохоронних органів і формуванню єдиного правового простору;

2) запровадження *концепції комплексної правоохоронної діяльності*, яка забезпечить не тільки охорону прав, свобод та інтересів людини і громадянина, але й законність, конституційний лад, правопорядок та безпечне існування суспільства загалом;

3) *парадигмою сучасної правоохоронної діяльності* повинні стати: відсутність надмірного інтересу до примусу; всеосяжне впровадження функцій з надання послуг, проведення просвітницької роботи,

утвердження прозорості, підзвітності та підконтрольності громадянському суспільству; поглиблення інтеграції правоохорони у сферу інформаційних, комерційних відносин; підвищення відповідальності за реалізацію правоохоронної функції перед місцевою громадою;

4) *проактивна модель протидії злочинності*, сфокусована на запобіганні вчиненню тяжких злочинів;

5) *цифрова трансформація та технологічне оновлення*, метою яких є модернізація процесів, запровадження кримінального аналізу та ризик-орієнтованого підходу;

6) *євроінтеграція та міжнародна співпраця у сфері правоохорони*, кінцевою метою яких повинні стати гармонізація національного законодавства з правом Європейського Союзу, розширення партнерства та посилення його взаємосумісності у сфері протидії транснаціональній злочинності;

7) *у сфері захисту прав людини і громадянина* – утвердження людиноцентричного підходу, довіри та прозорості; забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні (зокрема, прав потерпілих і свідків); розвиток правосуддя, дружнього до дитини; посилення підзвітності та добросовісності;

8) *у сфері підготовки кадрів для правоохоронної діяльності* – вивчення міжнародного досвіду організації правоохоронної діяльності та запровадження кращих його практик у роботу національних правоохоронних органів; навчання правоохоронців упродовж усього кар'єрного шляху; внесення основ кримінального аналізу та ризик-орієнтованого підходу в забезпеченні безпеки до навчальних програм підготовки кадрів для сфери правоохорони; на державному рівні – створення програм залучення ветеранів правоохоронної діяльності до процесу навчання майбутніх правоохоронців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 8–15. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2017_3_4 (дата звернення: 10.12.2025).

2. Нікітенко О. І. Правоохоронна діяльність щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 98–101.

3. Пелих Н. А. Конституційні засади діяльності міліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 194 с.

4. Ільченко О. В. Визначення системи державних правоохоронних органів України та їх місце в системі органів державної влади. URL : <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/22651/5/11iovodv.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).

5. Дубінчак В. М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. К., 2010. 20 с.

6. Хоміч Ю. Г. Правоохоронна функція сучасної демократичної держави: публічно-управлінський аспект. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 103–107.

7. Баштанник В. Сутність і зміст правоохоронної діяльності в системі публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування* : збірник наукових праць. 2012. № 2. С. 46–54.

8. Негодченко О. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків : НУВСУ, 2003. 477 с.

9. Ботвінов Р. Г. Особливості реалізації правоохоронної функції держави в сучасному українському суспільстві. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 156–163. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_4_19 (дата звернення: 10.09.2025).

10. Кучук А. Правоохоронна діяльність: стан наукової розробки проблеми. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 2. С. 68–72.

11. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами і доповненнями). URL : <https://surl.li/oibvib> (дата звернення: 11.12.2025).

12. Нікітенко О. І. Правоохоронна діяльність щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 98–101.

13. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. К., 2006. 16 с.

14. Чигрина Г. Л. Основні засади правоохоронної діяльності в умовах режиму воєнного стану. *Організаційні та правові основи забезпечення ефективності функціонування правоохоронних органів в умовах воєнного стану* : збірник тез науково-практичного семінару, м. Ірпінь, 07 листопада 2024 р. Ірпінь : ННІ ЕБ та МС ДПУ, 2024. 72, [13–18] с.

15. Чигрина Г. Л. Допустимість використання штучного інтелекту у правоохоронній діяльності. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. Всеукраїнський науковий журнал*. 2024. № 2 С. 6–10. URL : <http://apie.org.ua/uk/dopustim%20st-vikoristannya-shtuchnogo/>

16. Чигрина Г. Л. Модель правоохоронної діяльності в Україні. *Проблеми формування й реалізації державної політики в секторі безпеки та оборони* [Електронне видання] : збірник матеріалів міжрегіонального круглого столу, 23 травня 2025 року. Київ : Київський інститут національної гвардії України, 2025. С. 112–114.

17. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січня 2021 року № 1150-IX (зі змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n24> (дата звернення: 08.12.2025).

18. Принципи правоохоронної діяльності: від Роберта Піля до сьогодні. URL : <https://cpkhub.com.ua/blog/principi-pravoohoronnoï-dialnosti-vid-roberta-pila-do-sogodni> (дата звернення: 05.12.2025).

19. Копейчиков В. В. Правознавство : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. URL : <https://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Zmist.htm> (дата звернення: 10.12.2025).

20. Основні ознаки правоохоронної діяльності. Відповідь ШІ. URL : <https://surl.li/bemsdu> (дата звернення: 10.09.2025).

21. Поняття і ознаки правоохоронної діяльності. URL : <https://arm.navs.edu.ua/books/SPOU/files/1-4.pdf> (дата звернення: 10.12.2025).

22. Діяльність має завдання. Відповідь ШІ. URL : <https://surl.li/ydtnhp> (дата звернення: 19.08.2025).

23. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. К., 2007. 20 с.

24. Терехов В. Ю. Сучасні аспекти теоретико-правового забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. *Наукові записки. Серія: право*. 2021. Випуск 11. С. 91–96.

25. Сорокіна Н. Г., Терханов Ф. І., Хоміч Ю. Г. Особливості публічно-управлінської діяльності в системі правоохоронних органів у процесі забезпечення правопорядку і публічної безпеки. *Право та державне управління*. 2023. № 2. С. 514–520.

Розділ 7. Перспективи вдосконалення правоохоронної діяльності в контексті євроінтеграційних процесів в Україні

26. Корнієнко М. В. Правоохоронна діяльність: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту*. 2013. Вип. 3, т. 2. С. 34–36.

27. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. К. : Атіка, 2002. 576 с.

28. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

29. Теорія держави і права : мультимедійний навчальний посібник / Національна академія внутрішніх справ. 2016. URL : <https://surl.lu/gofkar>

30. Безпека – фундамент євроінтеграції: відбулась конференція щодо реформи правоохоронної системи. URL : <https://surl.li/dhjwuc> (дата звернення: 18.09.2025).

31. Реалізація філософії «Intelligence-led Policing» в системі кримінального аналізу Національної поліції України : монографія / Користін О., Швець Д., Бутко Б., Денисенко Б. та ін. ; за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ : ВАІТЕ, 2024. 444 с.

32. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

33. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СОСТА» інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ МВС України від 08.11.2023 № 902 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27.11.2023 за № 2041/41097). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2041-23#Text> (дата звернення: 12.12.2025).

34. Правоохоронна діяльність, керована аналітикою: передова методика сучасної правоохоронної діяльності. URL : <https://salo.li/FАe9eC7> (дата звернення: 05.12.2025).

35. Україна орієнтується на моделі ЄС у реформуванні системи поліцейської підготовки. URL : <https://salo.li/67CE1Cf> (дата звернення: 11.12.2025).

Наукове видання

Параниця Сергій Павлович; Чигрина Галина Леонідівна;
Бухтіяров Олексій Анатолійович; Яфонкін Анатолій Олексійович;
Колос Микола Анатолійович; Зверев Антон Віталійович;
Дозорець Петро Миколайович

**Правоохоронна діяльність:
доктринальні та практичні концепції
в умовах оновлення парадигми суспільної безпеки**

Монографія

Відповідальний за випуск *Н. Б. Добрянська*

Редактор *М. П. Клименко*

Форматування та
комп'ютерна верстка *Д. П. Завальницька*

Здано до друку 22.05.2026. Формат 29,7 × 41,99
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Ум. друк. арк. 6.6
Наклад 300 прим. Замовлення № 1168

Підготовлено до друку науково-організаційним відділом
Державного податкового університету
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область,
Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022*